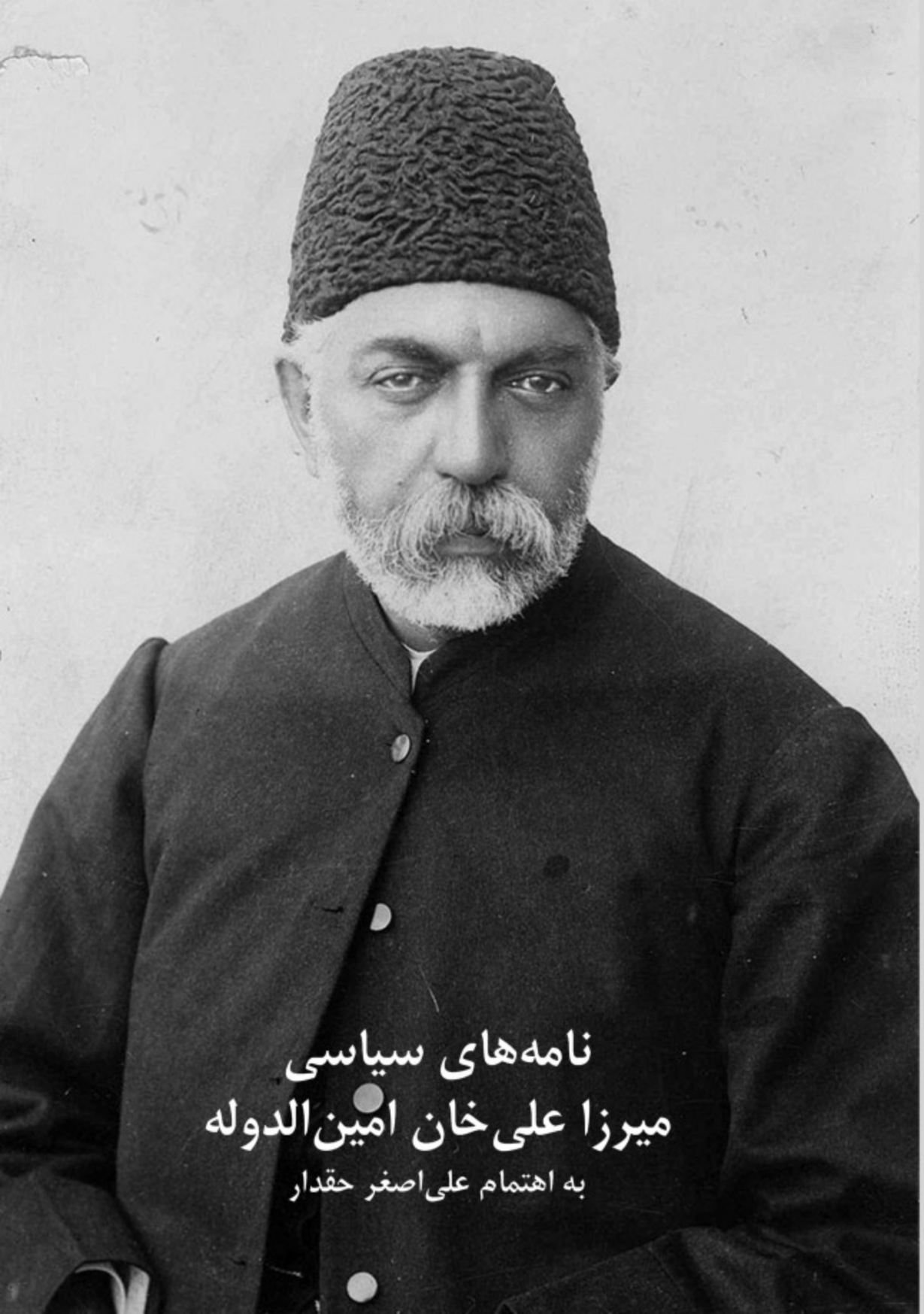

نامه‌های سیاسی • میرزا علی‌خان امین‌الدوله • به اهتمام علی‌اصغر حقدار

ایجاد مدارس سبک مدرن در ایران و اهتمام به آموزش ابتدایی، از دیگر اقدامات اصلاح‌گرایانه امین‌الدوله بود که به تعبیر خودش با مخالفت‌خوانی درباریان و خلوتیان مواجه و ناکام ماند. با این حال در آخرین دیدار حضوری که امین‌الدوله با مظفرالدین شاه داشته است، از او می‌خواهد که به کشور ایران مشروطه اعطا کند؛ چرا که *«اگر مملکت قانونی و مشروطه شود، همه و حتی شاه هم مقامش ثابت و محکم می‌شود. حقوق مرتب و کافی برای خود و دربارش خواهد داشت، مسئولیت وکلای ملت و وزرای مسئول خواهد بود و شاه شخص محبوب و بی مسئولیت و راحت می‌شود.»*

نامه‌های سیاسی
میرزا علی‌خان امین‌الدوله

به اهتمام علی‌اصغر حقدار

نامه‌های سیاسی میرزا علی‌خان امین‌الدوله

به اهتمام علی‌اصغر حقدار

ناشر: مؤلف

چاپ اول: ۱۴۰۲[۲۰۲۳]

مقدمه

در تاریخ ایران بین وقوع جنگ‌های روسیه و انعقاد قرارداد ترکمن‌چای تا استقرار مشروطیت، محدود بزرگانی به عرصه رسیدند که با شناخت دنیای مدرن، به اندیشه نوسازی و مدرنیزاسیون کشور اهتمام داشتند؛ بنیان مدرنیزاسیون در ایران را شاهزاده عباس میرزا در تبریز پی‌ریزی کرد؛ وزیر دانای او، قائم‌مقام آن راه را در حد توان خود و در شرایط مندرس کشور، هموار کرد؛ میرزا تقی‌خان امیرکبیر، پی‌گیر آن اصلاحات در برخی مسایل کشورداری شد و میرزا حسین‌خان سپهسالار، لایه‌هایی دیگر بر مدرن‌سازی ایران افزود؛ در سلطنت نیم‌قرنی ناصرالدین شاه قاجار، به دفعات پروژه نوسازی ایران دچار افت و خیز و بازیگوشی برخی از درباریان سنت‌گرا و متشرعان سنتی شد تا به دوره کوتاه وزارت و ریاست وزرایی میرزا علی‌خان امین‌الدوله، ایده‌های مدرن‌گرایی به عرصه آمد و طولی نکشید که ناکام ماند.

در این پروسه، در کنار نخبگان سیاسی که در دربار قاجاریه، به فکر توسعه ایران بودند، نخبگانی نیز خارج از نظام قبیله‌ای هم به آموختن، نشر و گسترش اندیشه‌ها و نهادهای مدرنیته اهتمام داشتند؛ میرزا فتحعلی آخوندزاده پیشاهنگ مدرنیته در ایران و دیگر مدرن‌اندیشان کلاسیک ایرانی، لایه‌هایی دیگر از جریان مدرنیته را به فرهنگ، سیاست و اجتماع ایرانی ارمغان آوردند. میرزا ملکم‌خان ناظم‌الدوله از مدرن‌اندیشان عصر قاجاریه و میرزا علی‌خان امین‌الدوله، دو دانش‌آموخته دنیای جدید بودند که سعی در استمرار و نهادینه کردن نوسازی و توسعه‌یافتگی ایران داشتند.

مجموعه نامه‌هایی که در این دفتر گردآوری و برای اولین بار انتشار عمومی می‌یابد، وجوهی از اندیشه‌ها و دغدغه‌های مدرن‌گرای امین‌الدوله را به علاقه‌مندان، محققان و خوانندگان تاریخ مدرنیته در ایران ارائه می‌کند.

میرزا علی‌خان امین‌الدوله پسر میرزا محمدخان سینکی(مجدالدوله) صاحب «رساله مجدیه» به تاریخ دهم آذر ۱۲۲۲ خورشیدی/۱۲۵۹ قمری (۲۲ ژانویه ۱۸۴۴) در تهران متولد شد. میرزا علی‌خان آموزش‌های ابتدایی را در زبان و ادبیات فارسی و عربی نزد پدرش فرا گرفت. سه سالی که در آذربایجان بود، نزد معلمی ارمنی، زبان فرانسه را می‌آموزد. میرزا علی‌خان به سن پانزده سالگی به خاطر مهارت در خوشنویسی و انشای خوب، مورد تقدیر دربار قرار می‌گیرد. اولین سمت حکومتی میرزا علی‌خان زمانی است که به همراه پدرش در بغداد به سر می‌برده (مرآة البلدان، ۲/۲۳۹) و در سال ۱۲۷۸ق به سن هیجده سالگی به دستور ناصرالدین شاه جزو خدمه دربار گردیده است. در سال ۱۲۷۹ق میرزا علی‌خان به نیابت اول وزارت امور خارجه ارتقا مقام می‌یابد. سالیانی بعد میرزا علی‌خان به منشیگری پادشاه(منشی حضور) رسیده و سرانجام در

سال ۱۲۹۹ قمری ملقب به «امین‌الدوله» شد. در مسافرت اول ناصرالدین شاه به فرنگ، امین‌الدوله هم جزو ملازمان بود. یک سال بعد از این سفر، امین‌الدوله امتیاز احداث چند خط پست و چاپارخانه (خاطرات سیاسی/۷) و سپس ضرابخانه را به دست آورد و با تأسیس وزارت پست، به مدیریت آن منصوب شد. امین‌الدوله در این مقام، به عضویت دارالشورای کبرای دولتی هم دست یافت. امین‌الدوله در تداوم مقامات حکومتی‌اش، مدتی ریاست مجلس دولتی، وزارت رسائل خاصه، وزارت اوقاف، را هم به عهده داشت.

با مرگ ناصرالدین شاه، امین‌الدوله مدتی به پیشکاری ولیعهد(محمدعلی میرزا) انتخاب گردید. وی در مدت کوتاهی که در تبریز به سر می‌برد، با اندیشه‌های مدرن بیشتر آشنا شده و به ایجاد و احداث مدارس جدید مبادرت ورزید؛ در دوره‌ای بعد از بازگشت به تهران، امین‌الدوله در کابینه‌های پیش از مشروطیت، در سمت‌های وزارتی فعالیت داشت تا به صدراعظمی مظفرالدین شاه منصوب شد؛(بر بال بحران/۱۹) امین‌الدوله در همین زمان به شاه قاجار نزدیک شد و در یک گفت و گوی خصوصی طرح‌های اصلاح‌طلبانه و نوجویانه‌اش را به گوش شاه رساند. نامه‌ای از امین‌الدوله در دست است که پیشنهاد تنظیم قانون اساسی، رد قرضه خارجی و... را برای شاه نوشته است. مدت زمامداری امین‌الدوله به واسطه کارشکنی‌های مخالفان و مسافرت مظفرالدین شاه به اروپا که از طریق قرضه خارجی تأمین شده بود، دیری نپایید و او در ۱۶ صفر ۱۳۱۶ قمری از صدارت معزول و دوره‌ای از فعالیت‌های سیاسی و اجرایی امین‌الدوله خاتمه یافت؛ از آن پس او به مسافرت پرداخت و تبعیدوار در ملک شخصی‌اش در لشت‌نشاء گیلان به سر برد تا در تاریخ ۱۹ اردیبهشت ۱۲۸۳ خورشیدی (۸ مه ۱۹۰۴) به سن ۶۱ سالگی چهره در خاک کشید.(خاطرات نویسی ایرانیان/۱۲۸)

میرزا علی‌خان امین‌الدوله اقدامات اصلاحی و نوگرایانه‌اش را در استمرار کنش‌های نوجویانه قایم‌مقام و امیرکبیر می‌داند.(خاطرات سیاسی امین‌الدوله/۱۰) درخواست امین‌الدوله از مظفرالدین شاه برای اعطای قانون اساسی را می‌توان در همین راستا مورد دقت و تأمل قرار داد. بی‌تردید اقامت در سرزمین فرنگ و آگاهی از شرایط تغییر یافته جهان، از زیرساخت‌های تحول فکری امین‌الدوله و شناخت کنش و منش نوگرایانه پیشکسوتانی است که او را تداوم بخش راه اصلاح طلبی در عصر قاجاریه می‌نمایاند. این مساله از برخی نامه‌هایی که از امین‌الدوله در این مجموعه منتشر می‌شود، در کنار خاطرات سیاسی که پیش از این انتشار یافته است، روشن‌تر می‌شود؛ بر اساس درک و دریافت امین‌الدوله از دنیای مدرن بود که مدرنیزاسیون در بخشی از ساختارهای اقتصادی و سیاسی سرلوحه اقدامات وی قرار می‌گیرند.

امین‌الدوله بر این باور بود که پیشرفت و توسعه دنیای مدرن در ارتباط منطقی و تاریخی با برتری سیاسی، اجتماعی و فرهنگی قرار دارند. (خاطرات سیاسی/۷) و برای توسعه ایران بایستی به اجرای طرح‌های عمرانی و نوسازی اقتصادی مبادرت ورزید. با این دیدگاه امین‌الدوله موافقت ناصرالدین شاه را در ایجاد پست خانه جلب کرد؛ به همت امین‌الدوله برای اولین بار در تاریخ ایران، اداره پست با تشکیلاتی کارآمد و منظم و تعیین حقوق ماهیانه برای کارمندان آن ایجاد و خدمات ارسال نامه‌ها و دیگر مراسلات را بر عهده گرفت.(تاریخ مؤسسات تمدنی جدید در ایران، ۲/۴۰)

اقدام دیگری که در نوسازی اقتصاد سنتی ایران می‌توانست ثمربخش باشد، اصلاح ضرب سکه‌های مسی و تعیین عیار آن‌ها و ضرورت به کارگیری دستگاه‌های تازه برای ضرب سکه بود که امین‌الدوله آن را به مقاطعه از ناصرالدین شاه به دست آورد و با مخالفت درباریان نتوانست به

فرجام درست‌اش برساند؛ با این حال دستیازی امین‌الدوله به اصلاح پولی کشور، حکایت از آگاهی او از تحولات مالیه جهان نوپیدای آن عصر داشت. با این حال بعد از امکاناتی که امین‌الدوله برای وضعیت پولی ایران به وجود آورده بود، ضرب سکه با عیارهای متفاوت در شهرهای مختلف از رواج افتاد؛ اگرچه سکه‌های بی‌حساب و بی‌پشتوانه توسط متقلبان مخالف امین‌الدوله و رضایتمندی شاه قاجار پابرجا ماند و در آستانه مبادلات اقتصادی و مالیه ایران با دنیای مدرن، ضربات جبران ناپذیری را بر سیستم مالیه و تنزل ارزش پول کشور وارد ساخت.

دستگاه قضایی کشور، از دیگر مواردی است که امین‌الدوله سعی در اصلاح و نوسازی آن داشت؛ امین‌الدوله اهتمام به تشویق شاه مبنی بر تدوین قانون مدون در امور قضایی داشت. او گذشته از این که رساله «مجدیه» پدرش را به دقت و با تأمل خوانده بود و از سویی با میرزا ملکم‌خان ناظم‌الدوله نیز در ارتباط فکری و مراسلاتی بود، در نظر داشت که با جداسازی قوانین عرفی از دستورات دینی، به سازماندهی امور قضاوت در ایران پردازد؛ این امر با مخالفت پایگان دینی و بخش عمده‌ای از درباریان مواجه و با شکست روبرو شد. آگاهی امین‌الدوله از اصلاحاتی که در کشور عثمانی به وقوع پیوسته بود، او را در نوسازی کشور، به ایده جداسازی نهاد قضایی شرع از قوانین مدون عرفی متمایل کرده بود.

از دیگر اقدامات اصلاحی امین‌الدوله در مقام وزارت اوقاف، پیشنهاد مصرف تمبر و نشان دولتی بر اسناد رسمی و ارائه عایدات آن به خزانه حکومت بود؛ این طرح هم با مخالفت پایگان دینی و مماشات ناصرالدین شاه با مخالفان، از دستور اجرا خارج شد.

تعدیل دخل و خرج حکومت و اصلاح مالیه کشور که امین‌الدوله با به کارگیری ناصرالملک قراگوزلو، اقتصاددان و فارغ تحصیل دانشگاه

آکسفورد به آن مبادرت کرد، همانند دیگر طرح اصلاحی وی به ناکامی برخورد.

امین‌الدوله که از شرایط جدید دیپلماتیک آگاهی کافی داشت، در مقام صدر اعظم و وزیر امور خارجه، به مصالح ملی اهتمام داشت و در صدد محدود کردن نفوذ خارجیان در اقتصاد و سیاست ایران بود؛ با این پیش زمینه امین‌الدوله، مشارکت خارجیان را در بهبود وضعیت اقتصادی کشور در نظر می‌گرفت و به انعقاد قراردادهای بزرگ با دولت‌ها و سرمایه‌داران خارجی اقدام می‌کرد. تمایل به طرف قدرت سوم(بلژیک) در سیاست خارجی و نوسازی اقتصادی ایران، یکی دیگر از راهکارهای مدبرانه امین‌الدوله در حفظ استقلال کشور و ایجاد موازنه میان دو قدرت بزرگ روسیه و انگلستان در ایران دوره ناصری بشمار می‌رود.

ایجاد مدارس سبک مدرن در ایران و اهتمام به آموزش ابتدایی، از دیگر اقدامات اصلاح‌گرایانه امین‌الدوله بود که به تعبیر خودش با مخالفت‌خوانی درباریان و خلوتیان مواجه و ناکام ماند. با این حال در آخرین دیدار حضوری که امین‌الدوله با مظفرالدین شاه داشته است، از او می‌خواهد که به کشور ایران مشروطه اعطا کند؛ چرا که *«اگر مملکت قانونی و مشروطه شود، همه و حتی شاه هم مقامش ثابت و محکم می‌شود. حقوق مرتب و کافی برای خود و دربارش خواهد داشت، مسئولیت وکلای ملت و وزرای مسئول خواهد بود و شاه شخص محبوب و بی مسئولیت و راحت می‌شود.»*

میرزا علی‌خان امین‌الدوله در زمینه‌های فرهنگی و نوشتاری، آثاری از خود به یادگار گذاشته است؛ مهم‌ترین نوشته امین‌الدوله *«خاطرات سیاسی»* او است که به حفظ و تکمیل پسرش محسن خان (معین الملک) و به اهتمام حافظ فرمانفرمائیان به چاپ رسیده است. *«سفرنامه*

مکه» به اهتمام اسلام کاظمیه دیگر نوشته‌ای است که از امین‌الدوله منتشر شده است.

مجموعه حاضر را که *«نامه‌های سیاسی امین‌الدوله»* نامیده‌ام، زنده‌یاد دکتر فریدون آدمیت از آرشیو شخصی خود به من دادند. نشر عمومی تصویر خطی این نامه‌ها بعد از نزدیک به صدوسی سال از نگارش آن‌ها، در داخل ایران به خاطر توقیف کتاب امکان پذیر نشد و توسط دوستی حفظ شد و در ترکیه(۱۳۹۰) به دستم رساند، اینک با تأخیری دوازده ساله به خاطر ناتوانی در بینایی‌ام به صورت اسکن نامه‌ها به خط امین‌الدوله منتشر می‌شود.

علی‌اصغر حقدار

استانبول– شهریور ۱۴۰۲

متن نامه‌ها

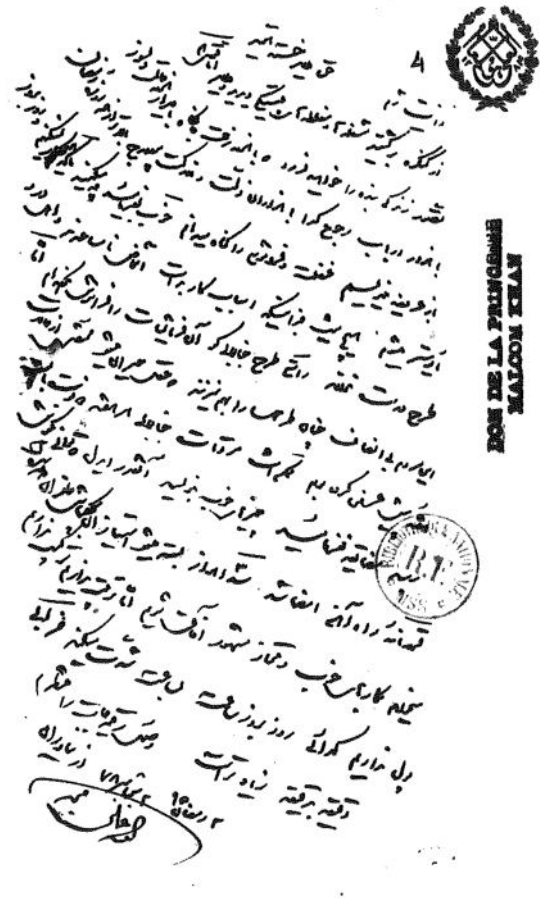
DON DE LA PRINCESSE
MATOON

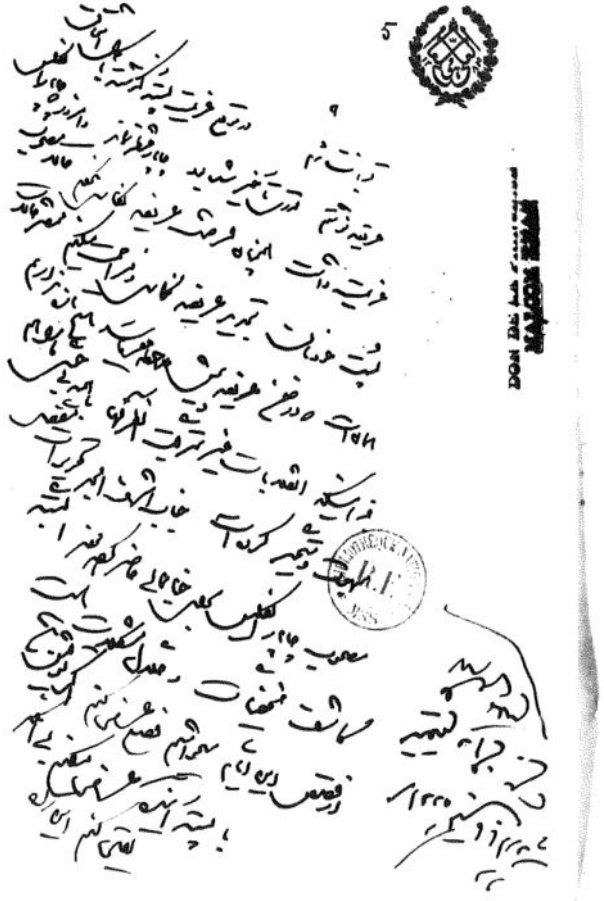

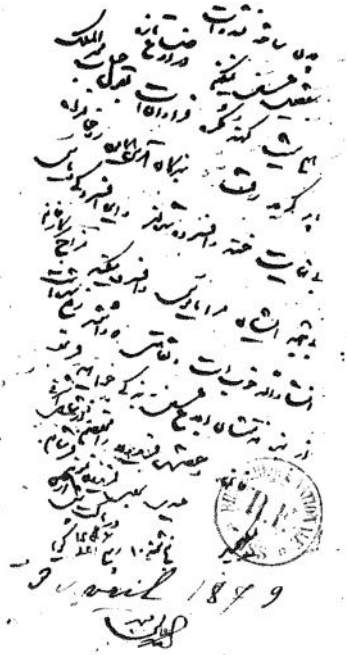

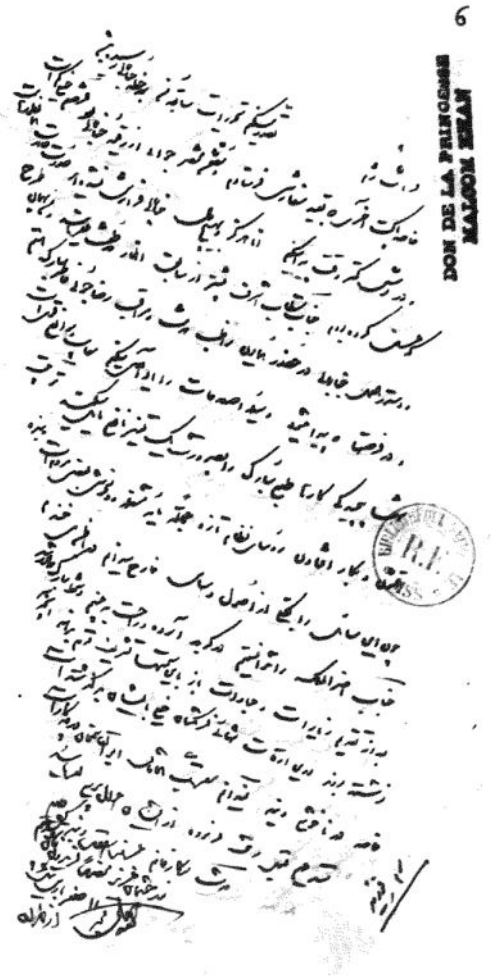
6
DON DE LA PRINCESSE
MAYOOR SEAN

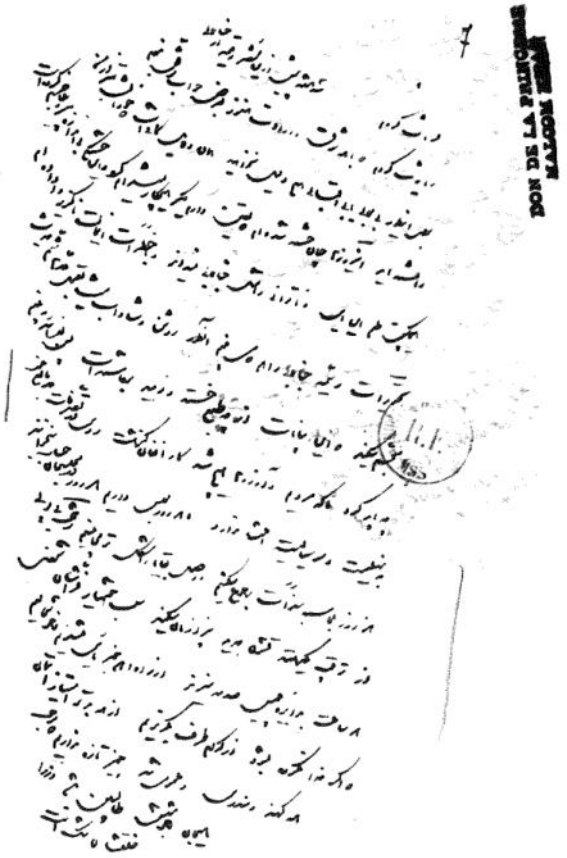

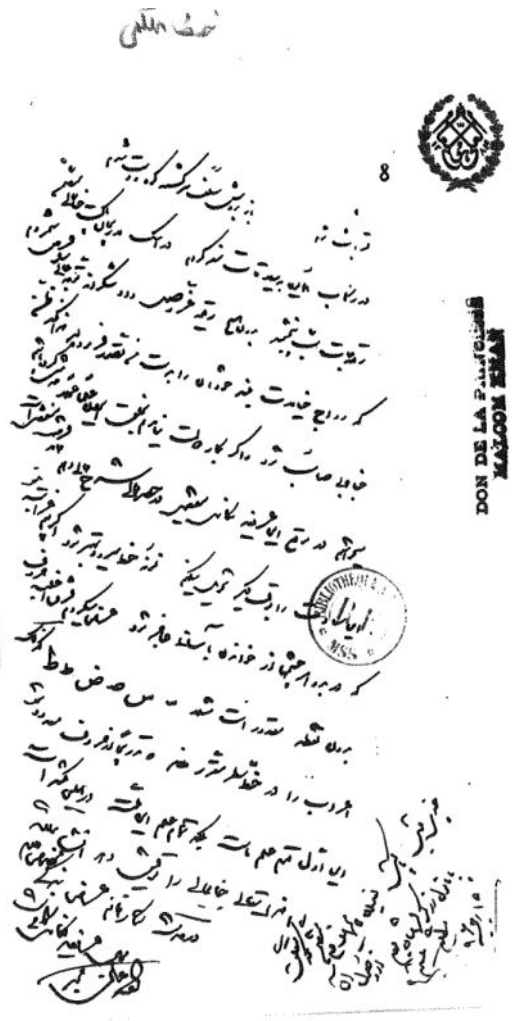
8
DON DE LA PALABRA
MAJESTAD EMPERADOR

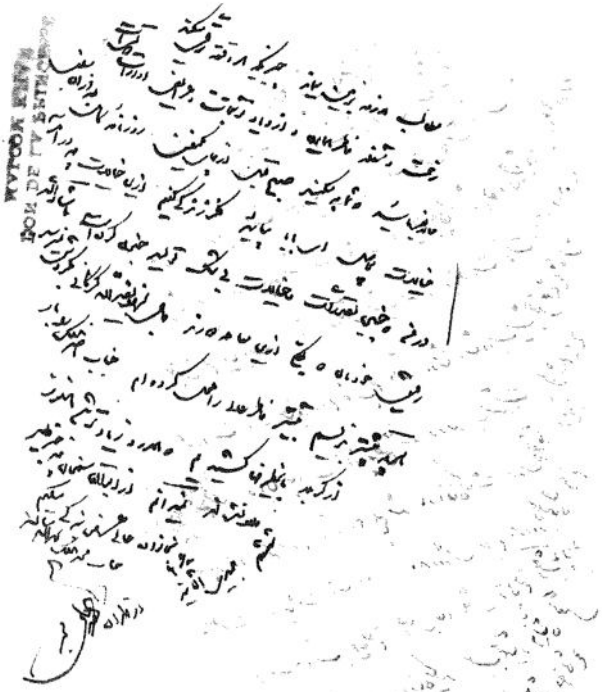

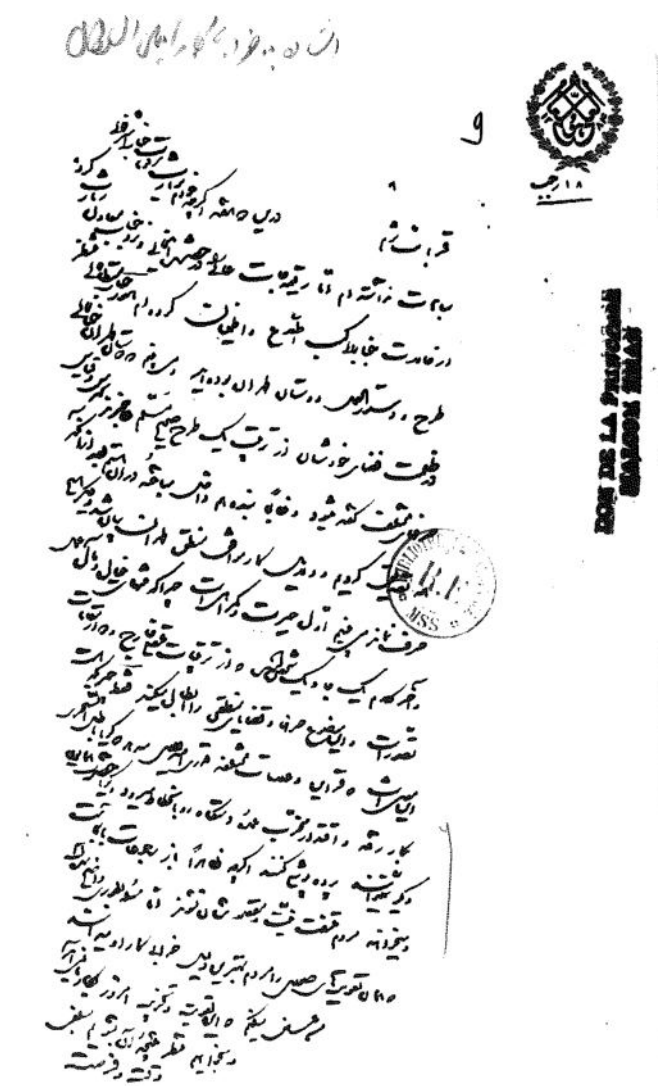

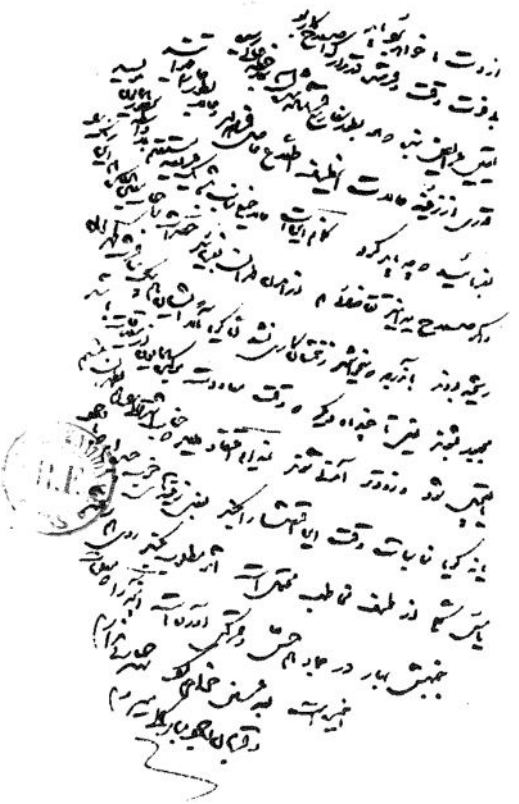

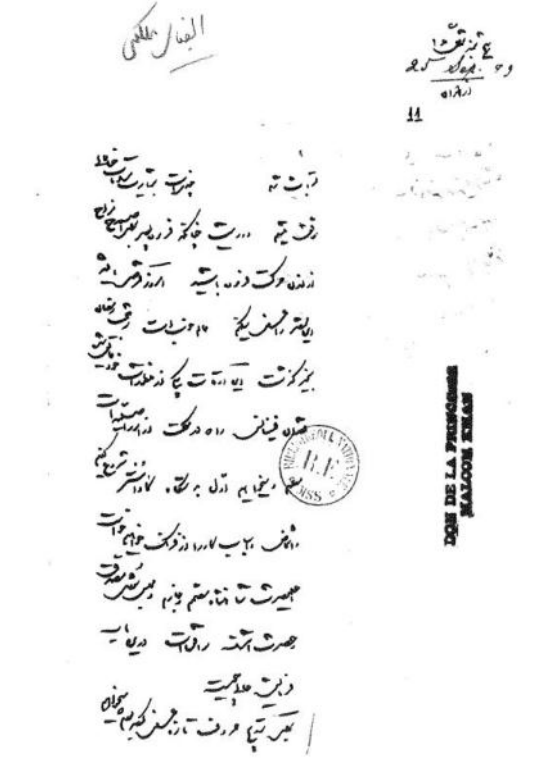
DON DE LA PHILOMÈNE
MALCOM KHAN

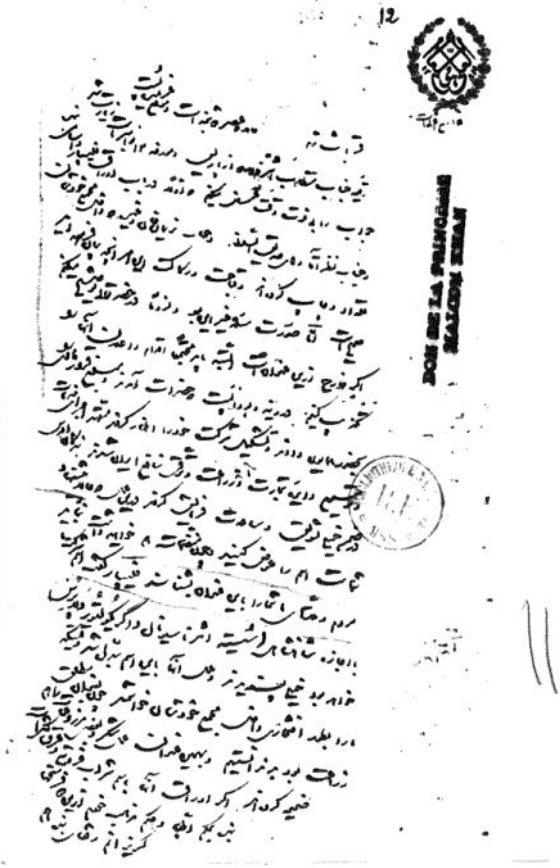

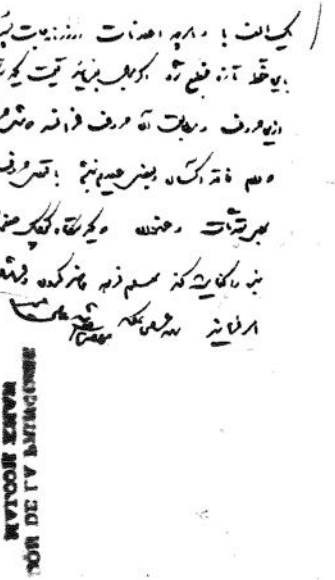

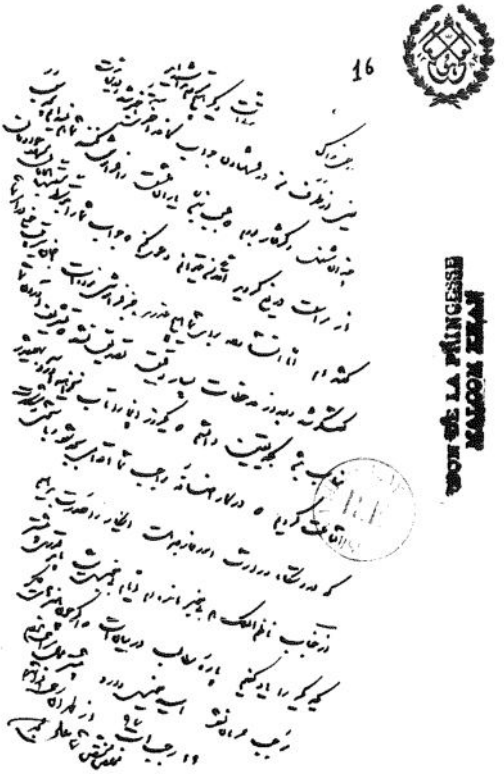
16
BOOK OF LA PRINCESSE
KAVOOK KEMAL

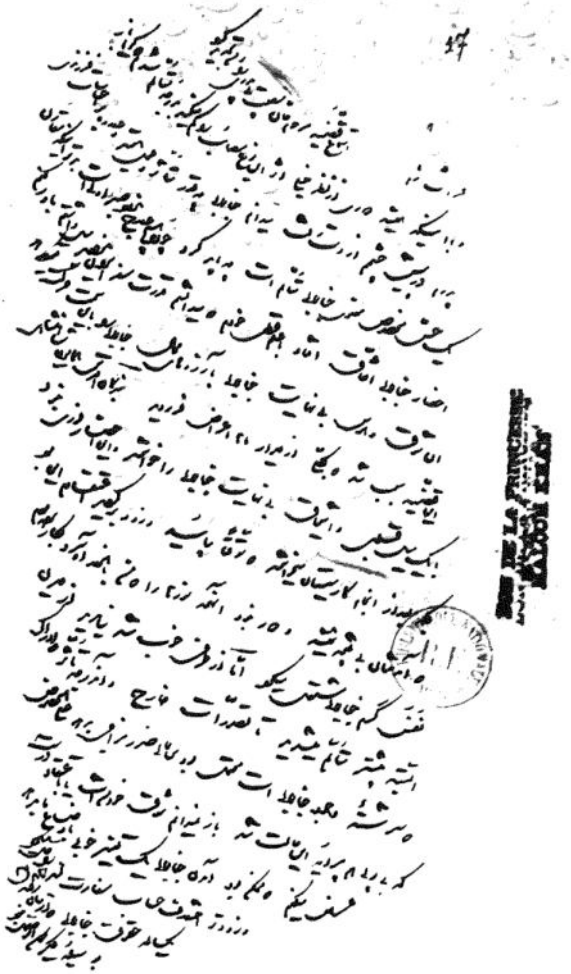

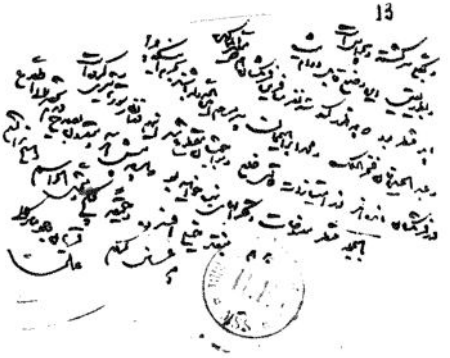

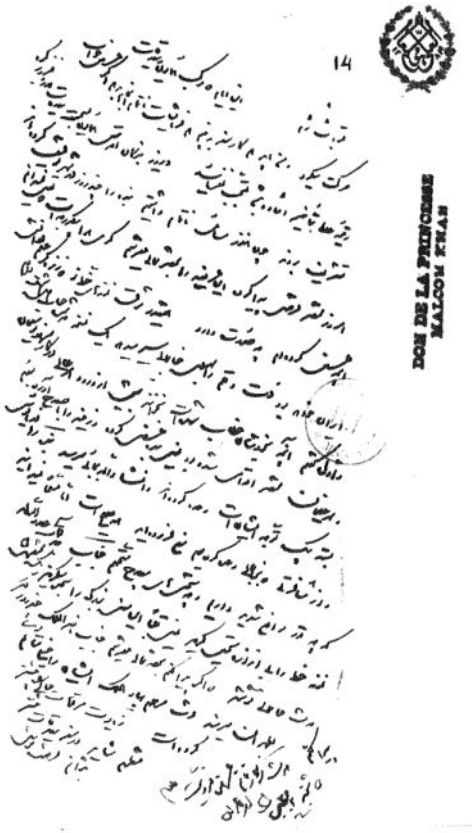
14
DON DE LA PRINCESSE
STAVEK MOCTAVE

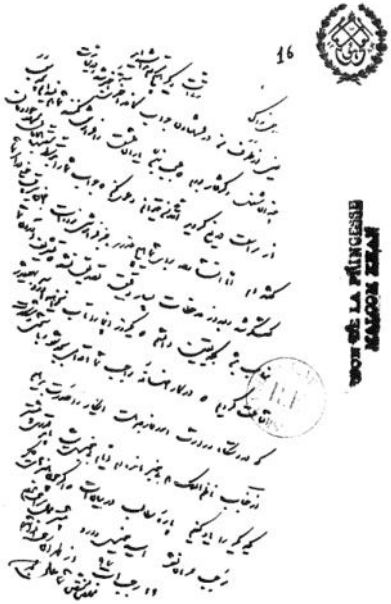

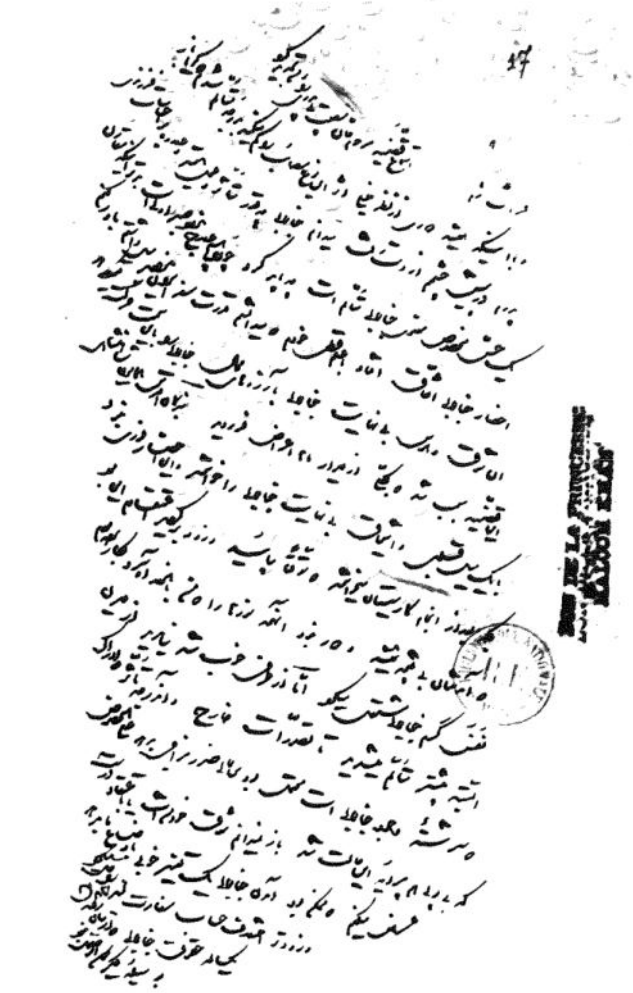

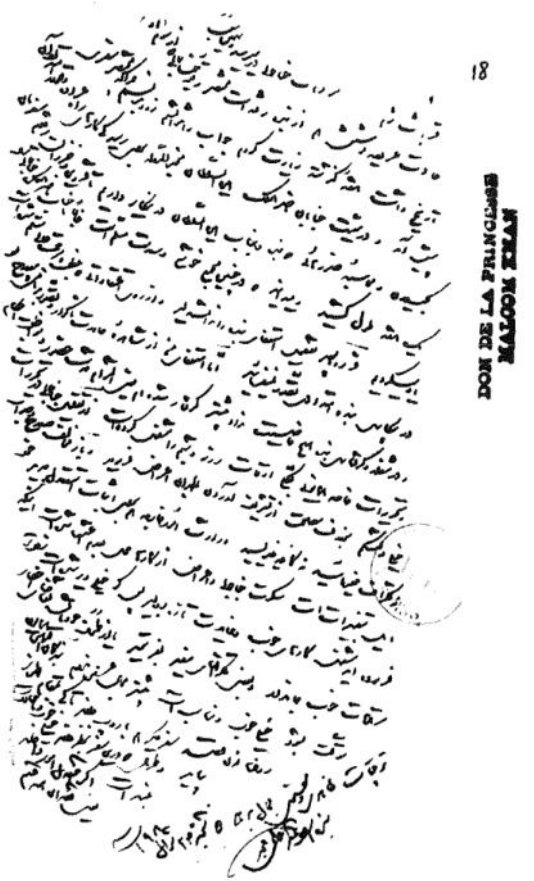
18
DON DE LA PRINCESSE
MAZDOM KHAN

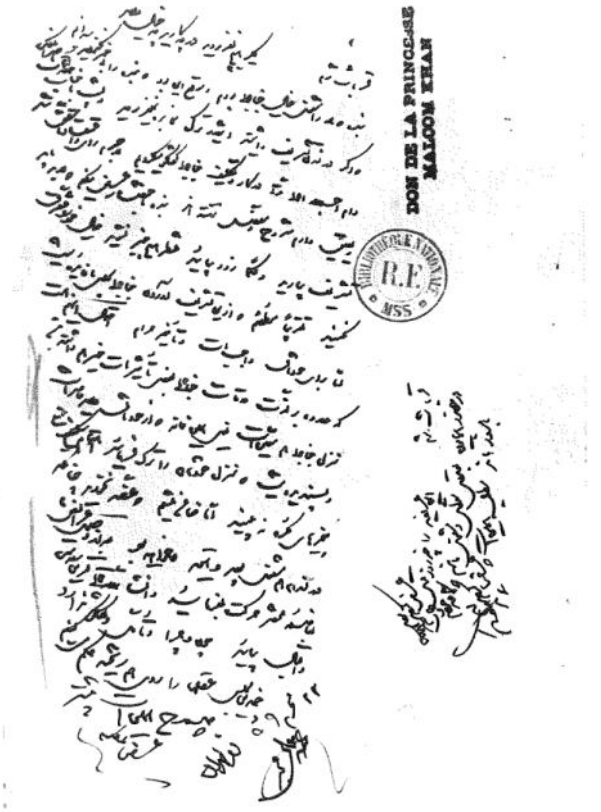
DON DE LA PRINCESSE
NAZLI MOGHAYER
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE
R.F.
MSS

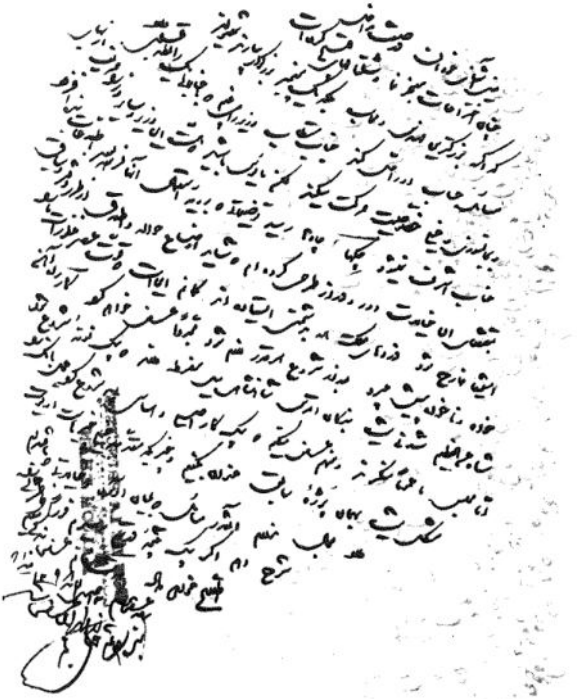

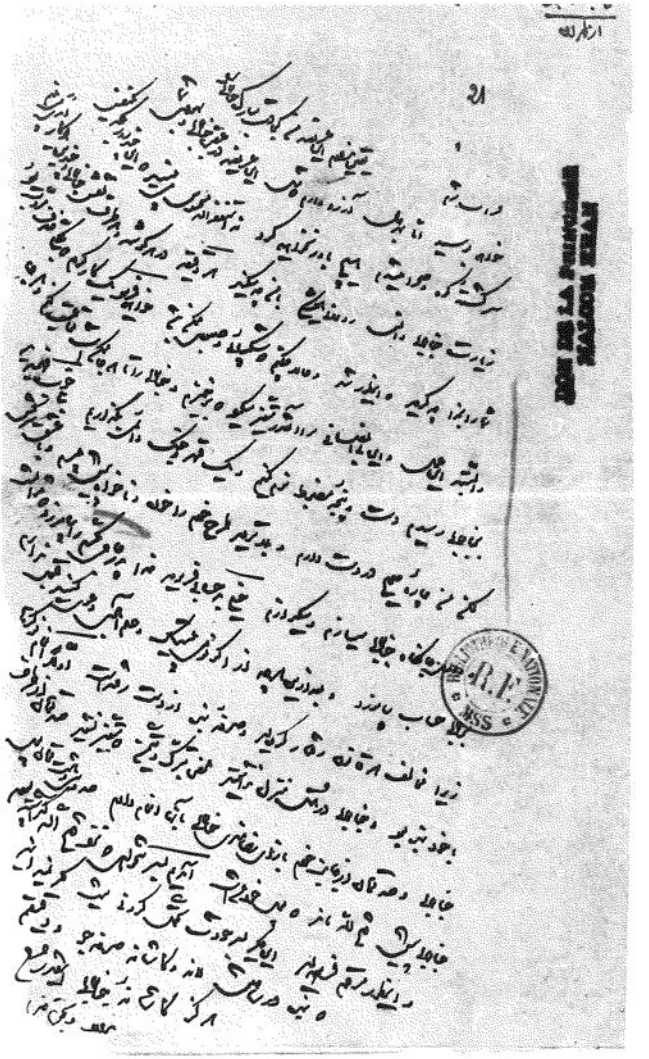

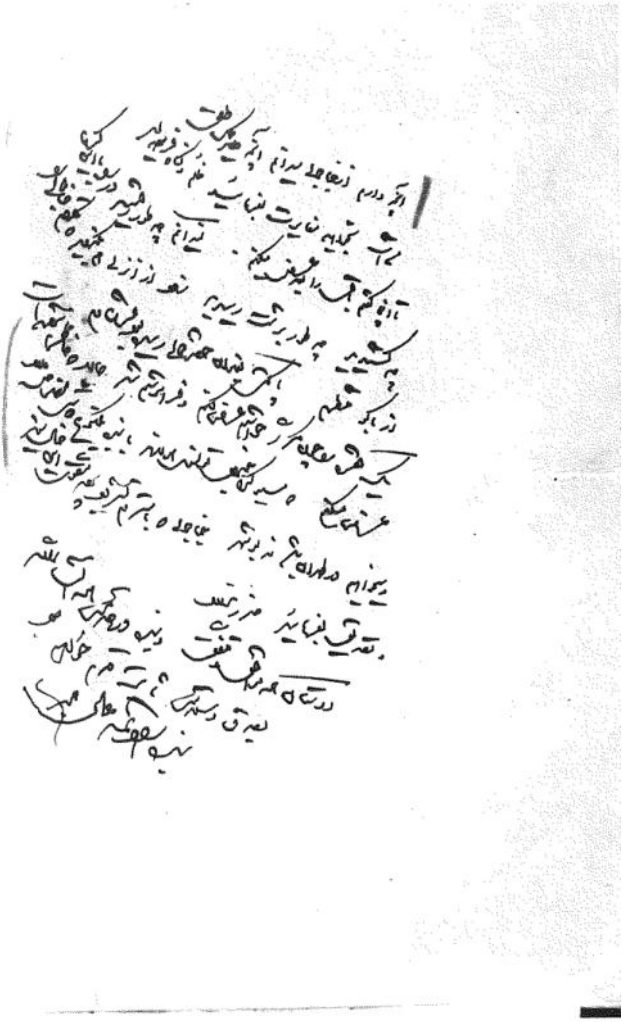

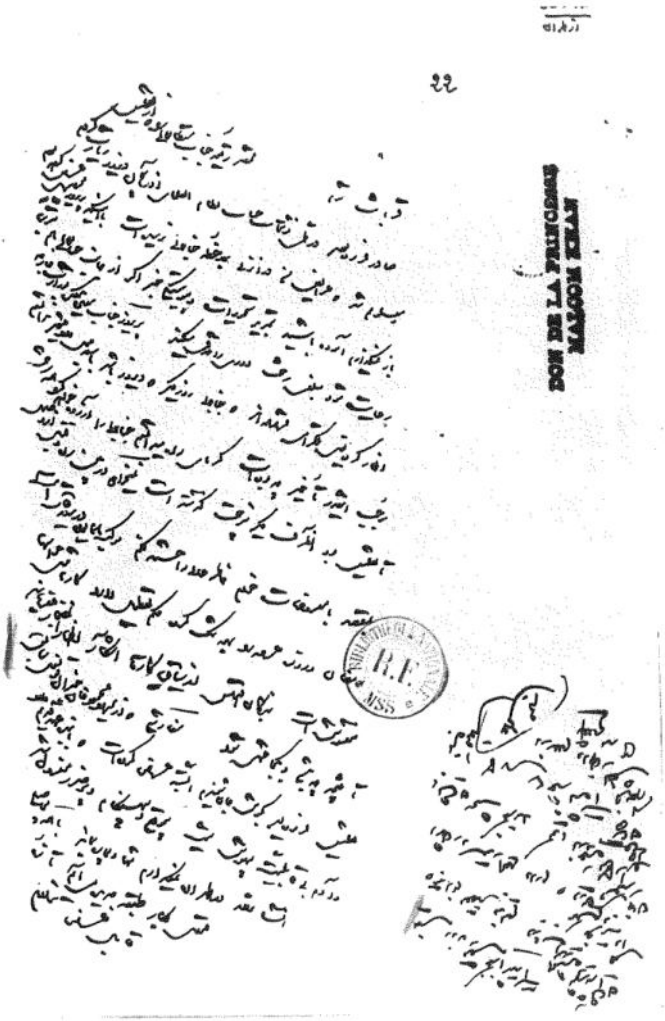
MAYAK MOSKVA
DOM DE LA PRESSE
B.F.

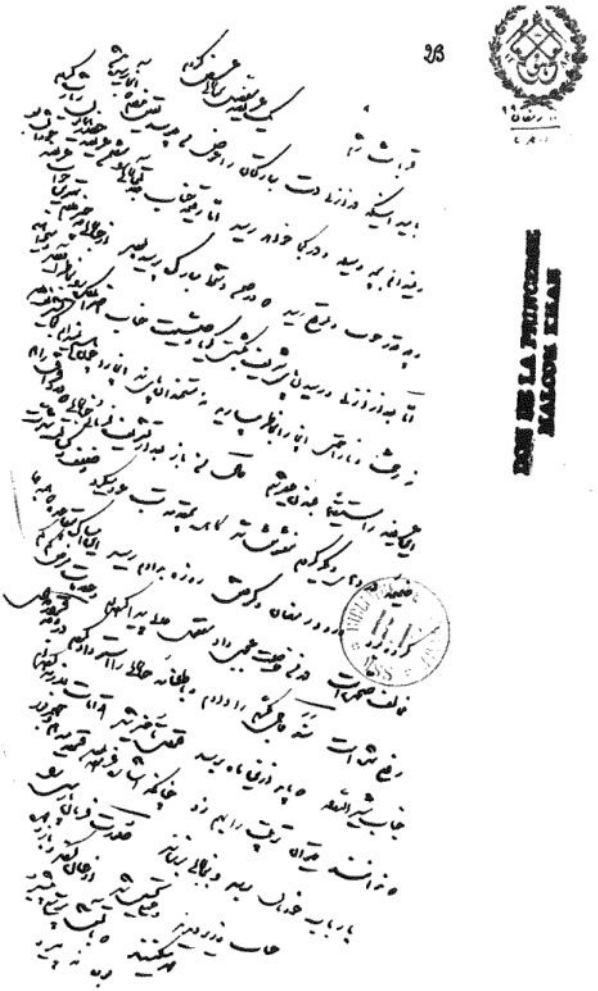
DON DE LA PRINCESSE
KAGOK KEAE

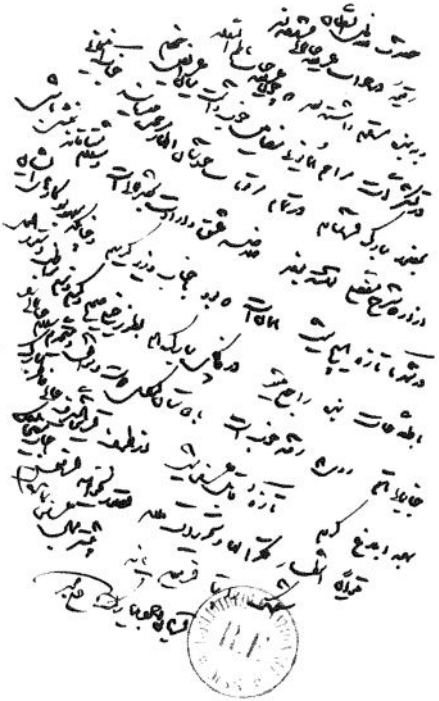

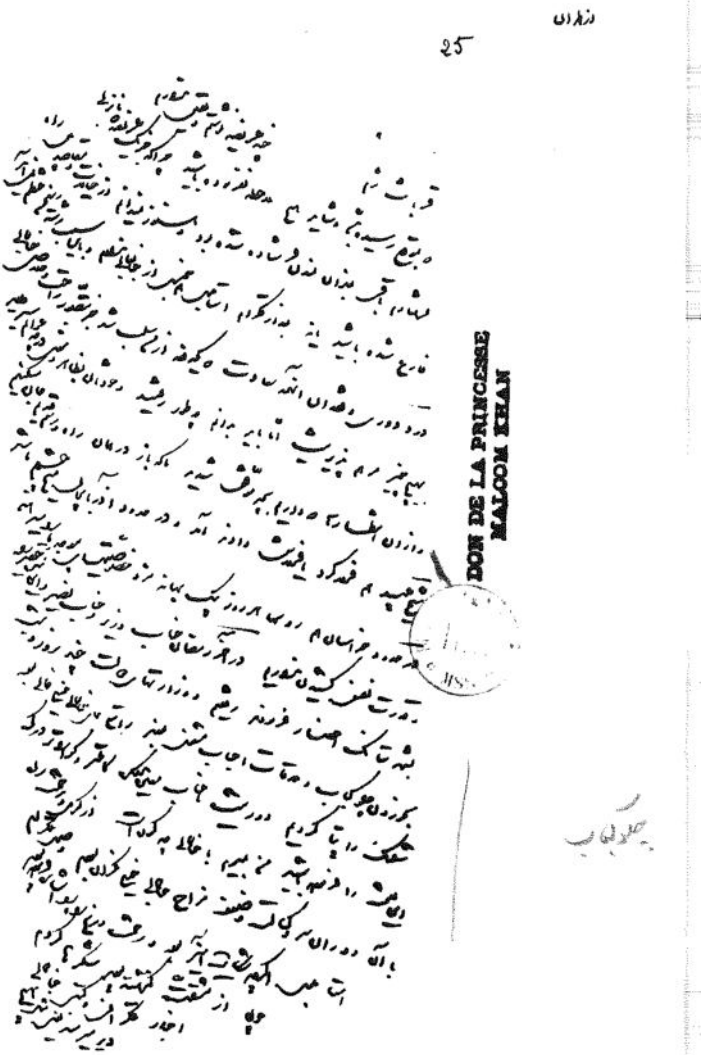
DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

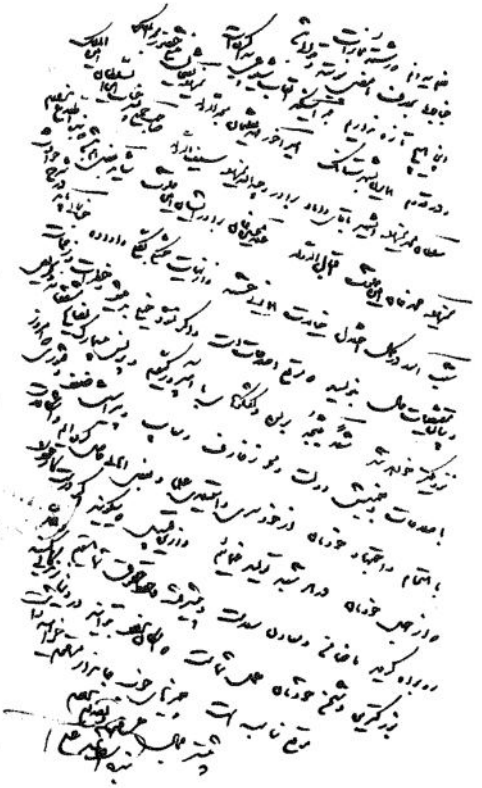

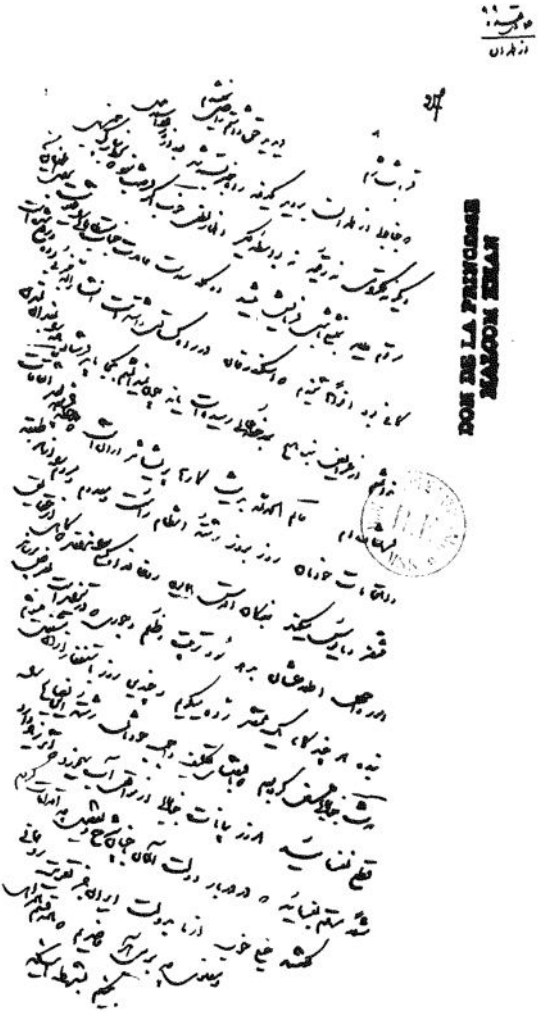
DON DE LA PRINCESSE
NAVROM MIRZA

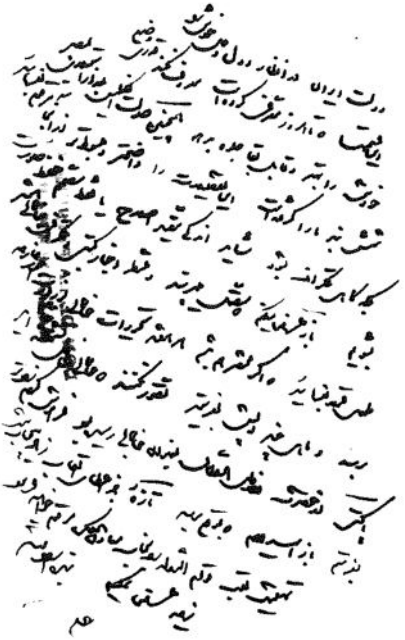

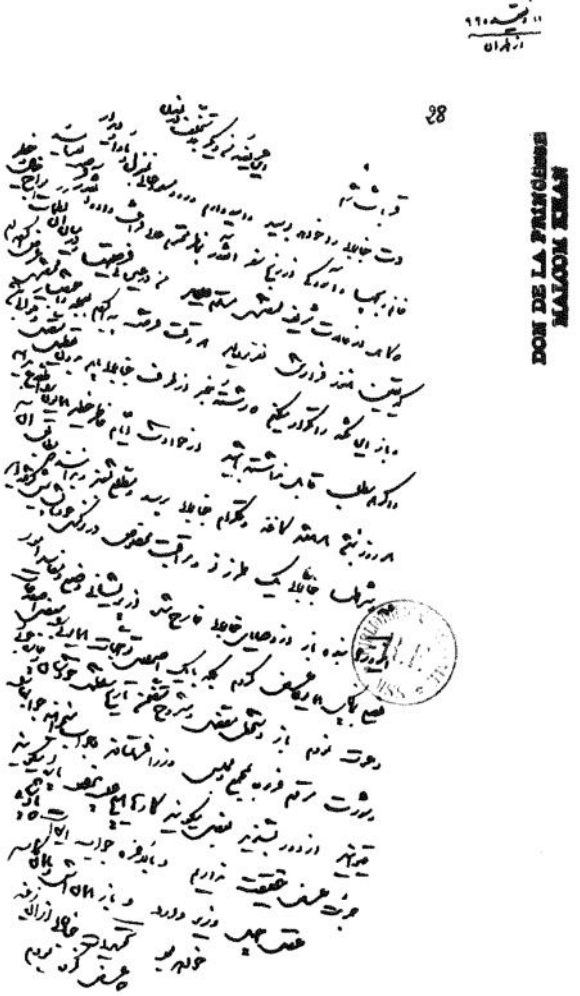
DON DE LA PRÉFÉCTURE
MATOON KHAN

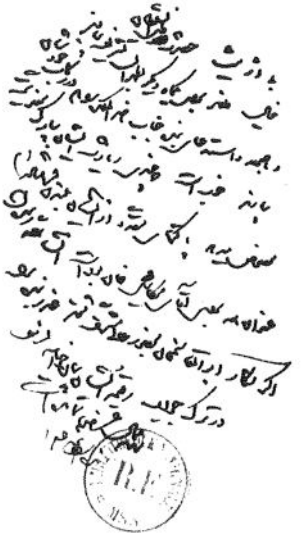

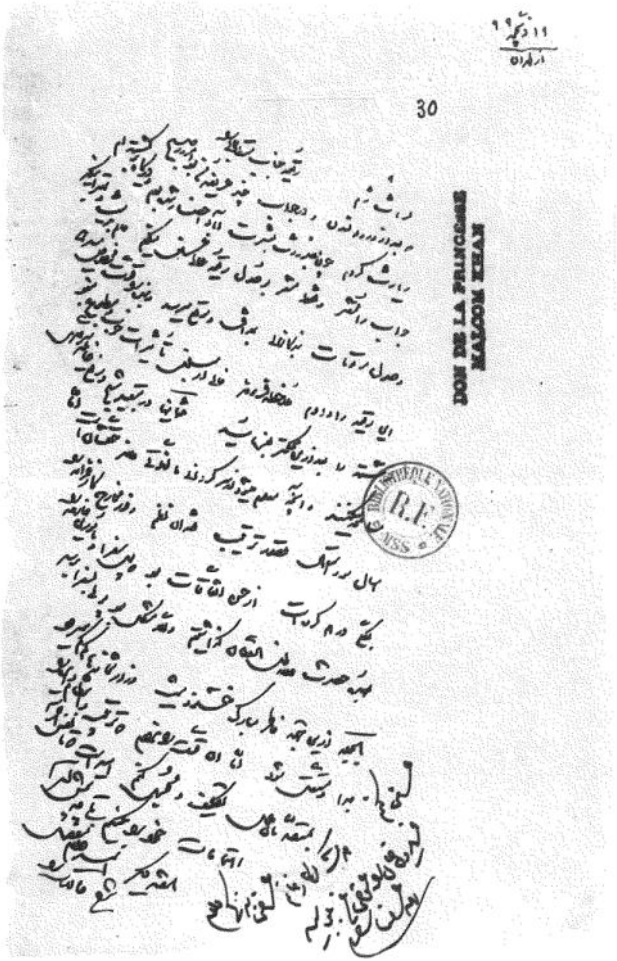
30
DON DE LA PRINCESSE
NAZLI MOCCOM
R.F.

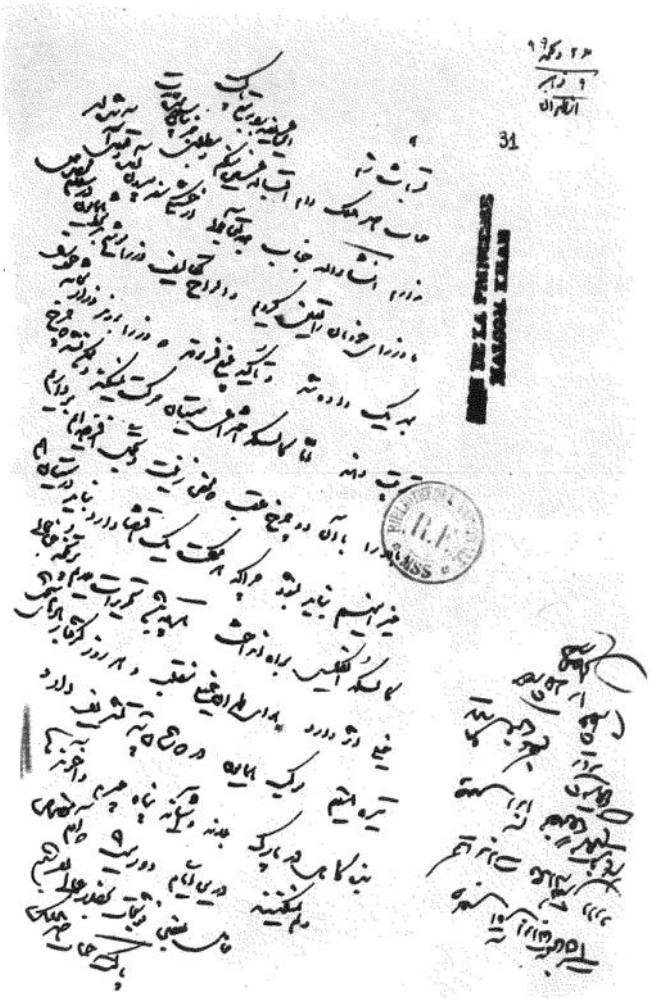

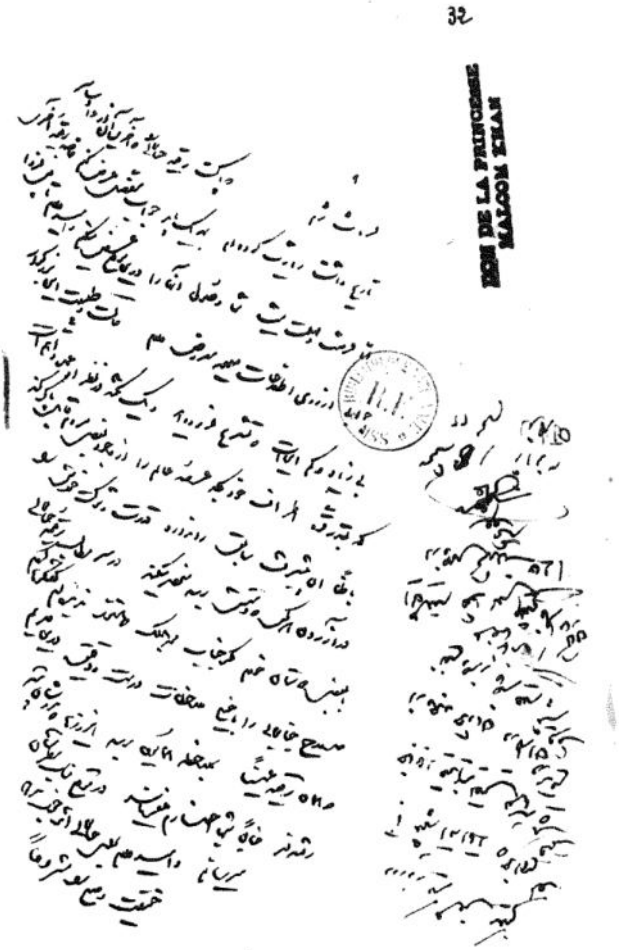
32
LOGE DE LA PRINCESSE
MAZOOM SEMAT

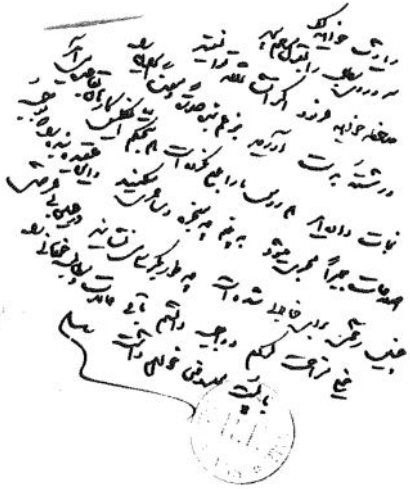

DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

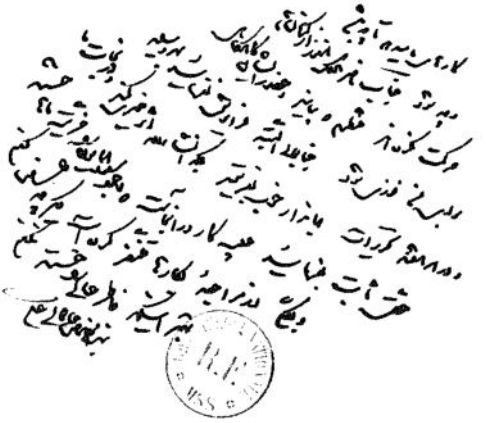

DON DE LA PRINCESSE
MAYOOM KHAN

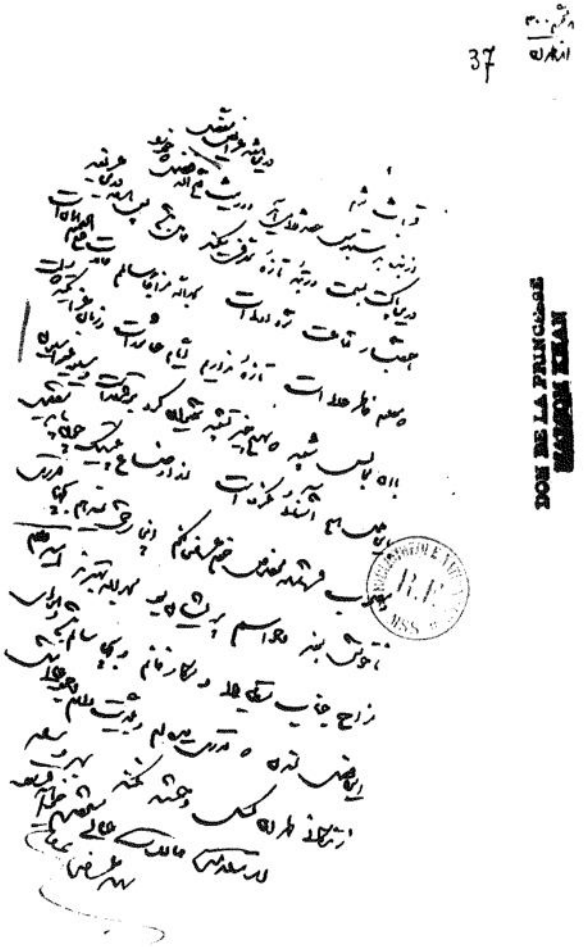
37
DON DE LA FRANCHISE
MAMOUN KHAN

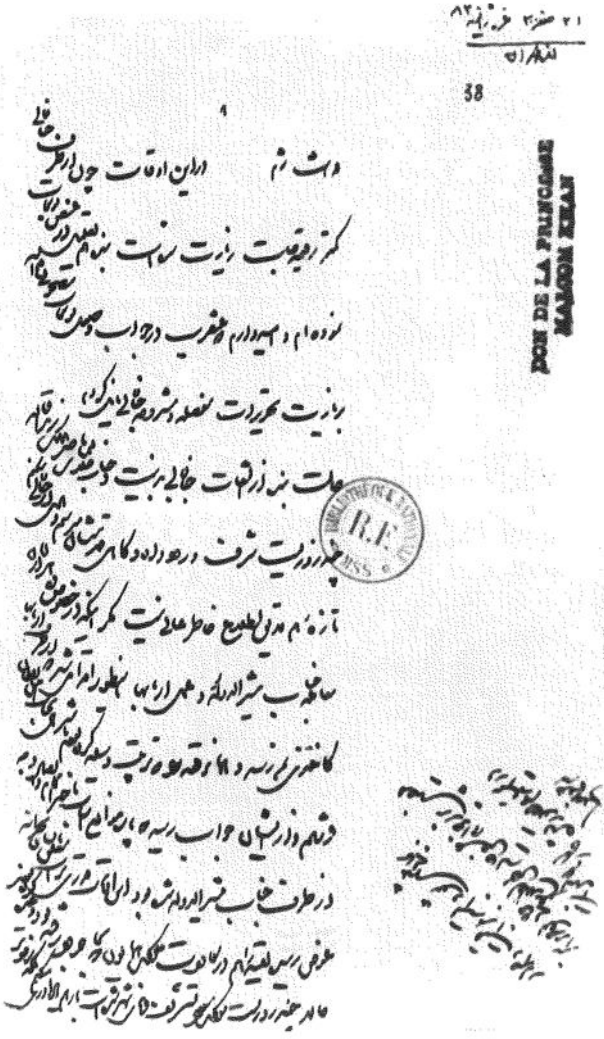
38
DON DE LA PRINCESSE
MAHDOUN KHAN
R.F.

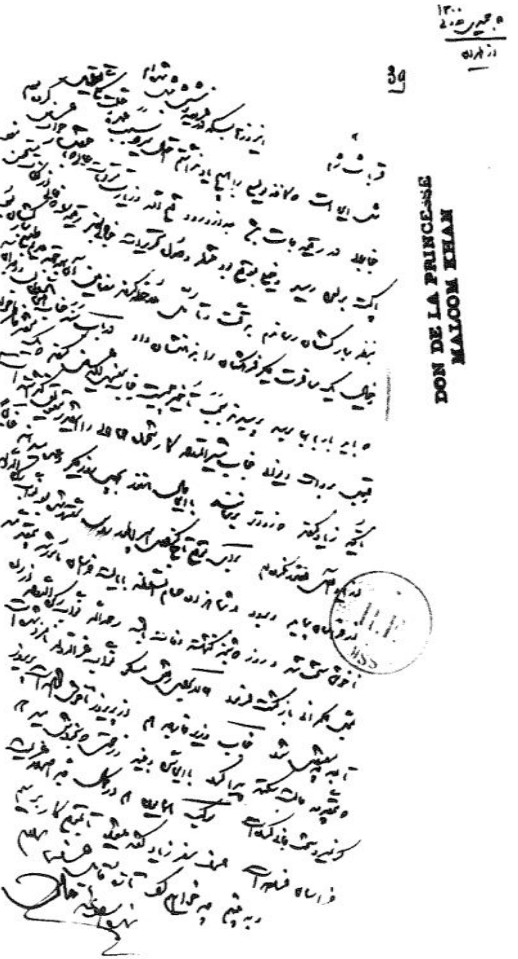
DON DE LA PRINCESSE
MAYEH MOOTAN
KHAN

DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

14 . Mai 1888
۷ رجب ۱۳۰۰

40

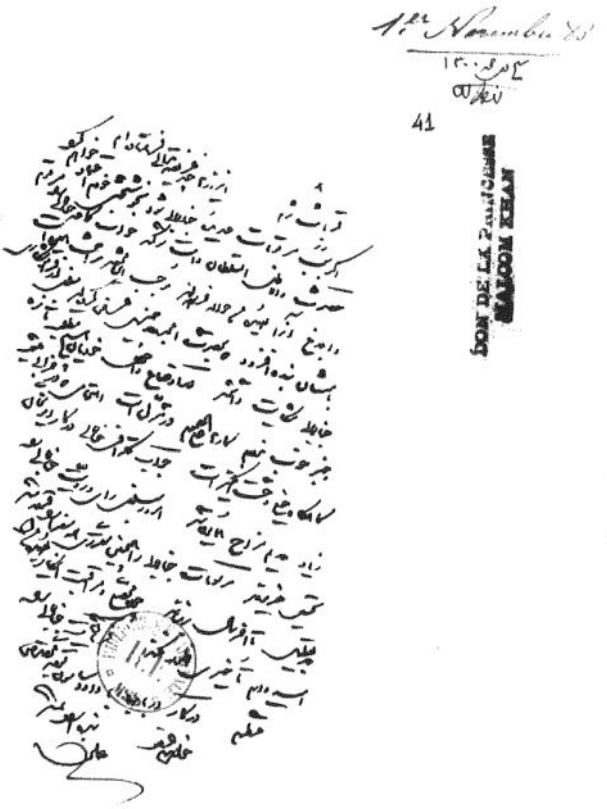

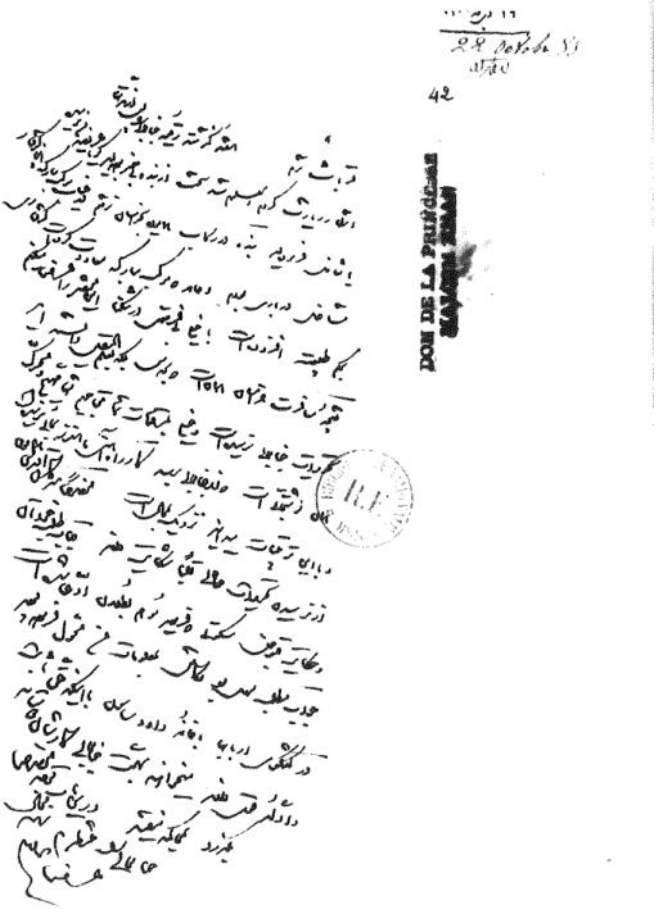
42
DON DE LA PRÉFÉCTURE
SAVOIE

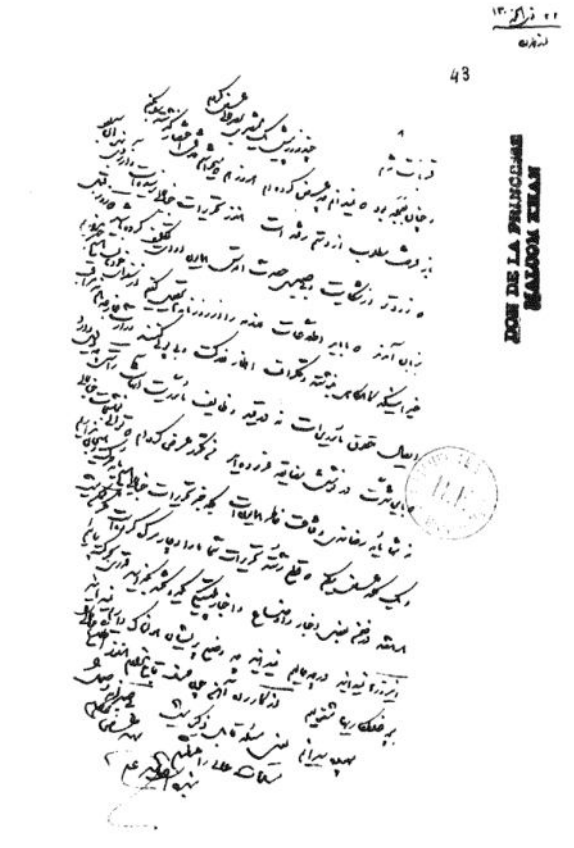
43
DON DE LA PRINCESSE
MADOUL TEHRAN

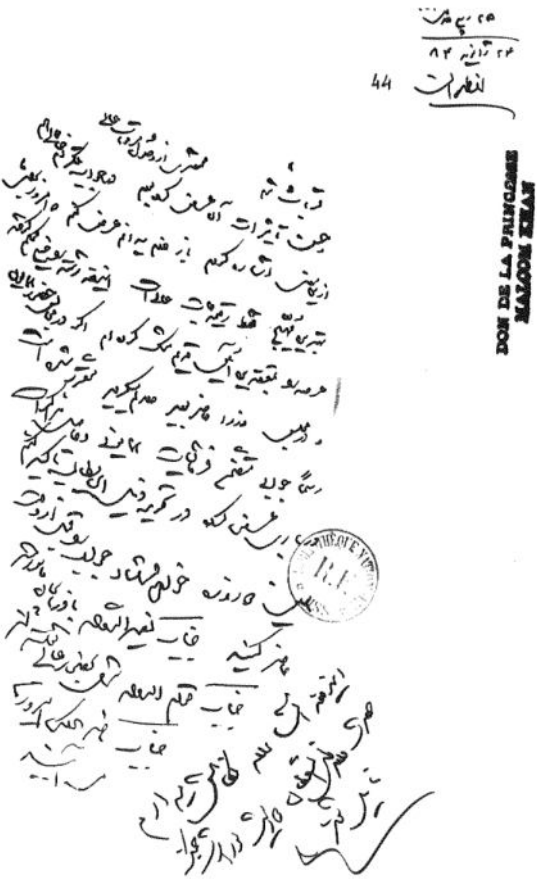
DON DE LA PRINCESSE
KAYOUM KHAN

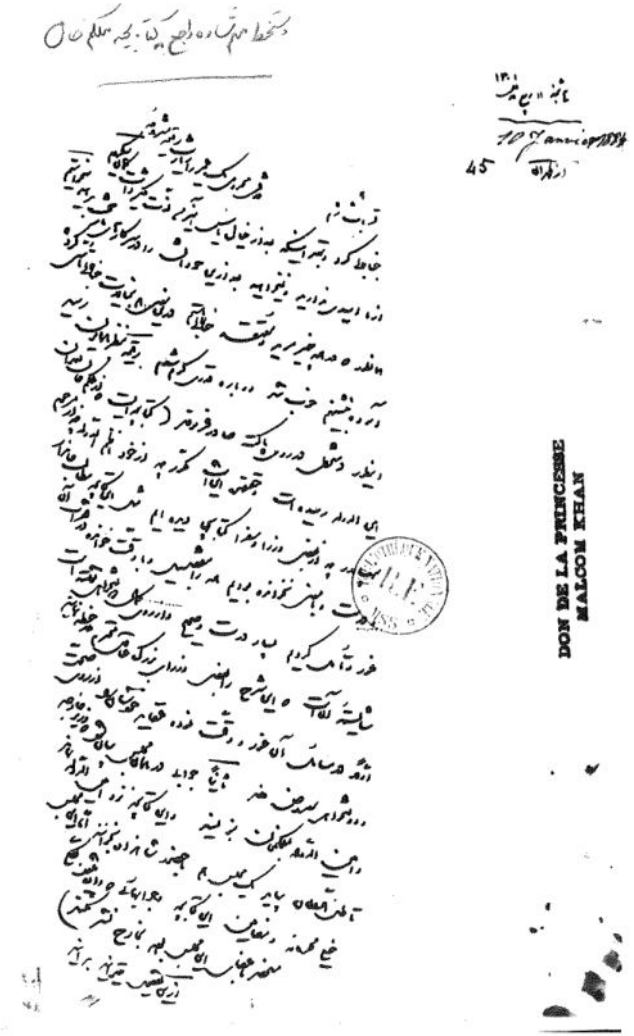

DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

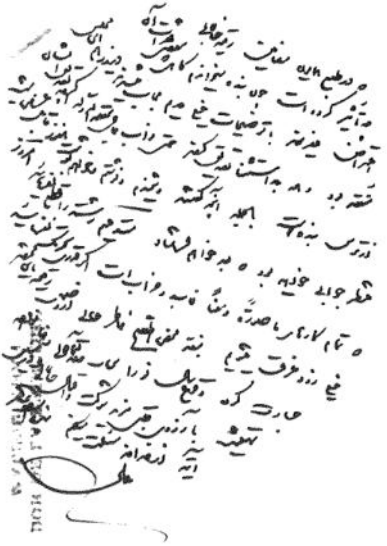

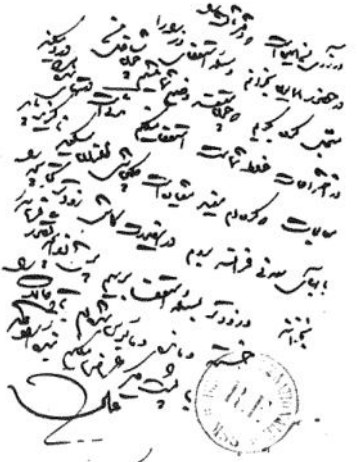

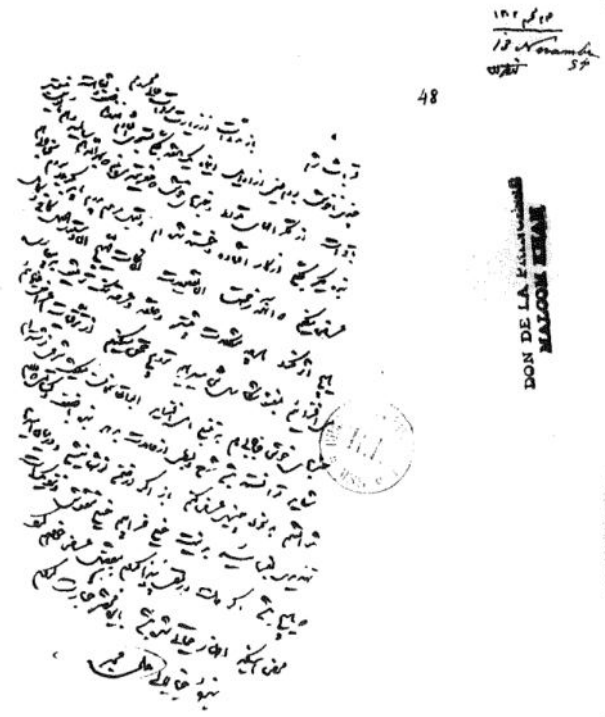
48
DON DE LA
MAJOOR KHAN

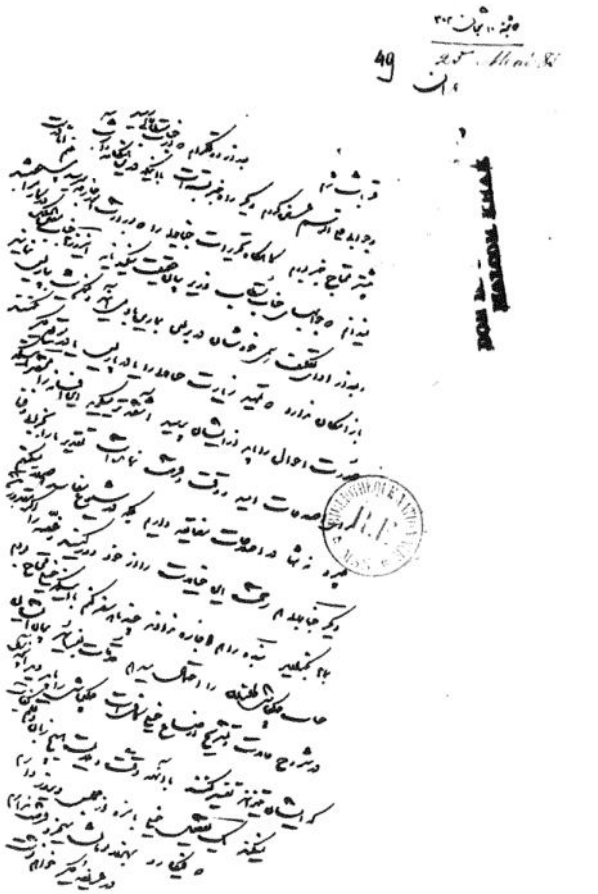

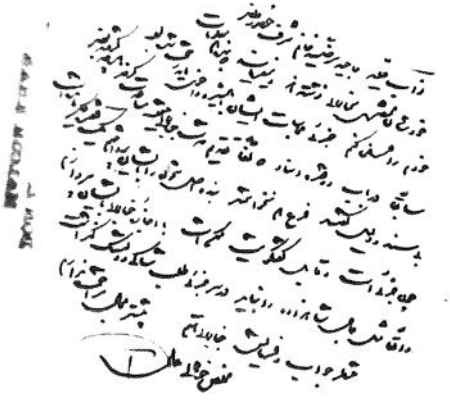

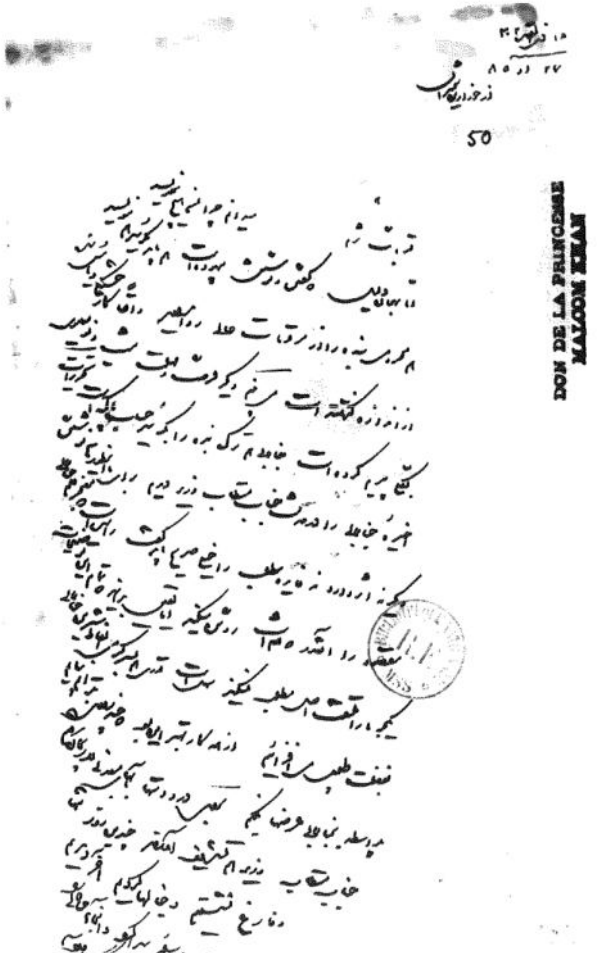

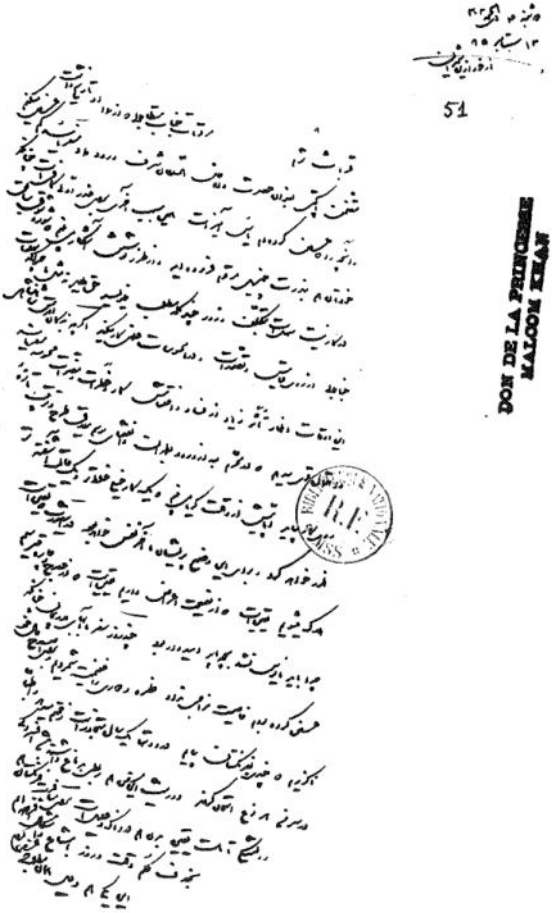
51
DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

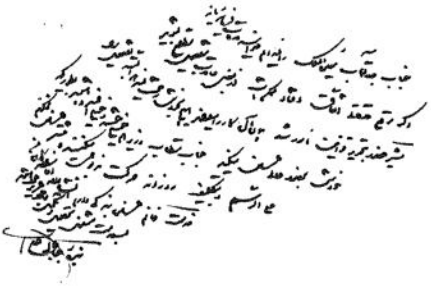

Amin ed-Dowleh

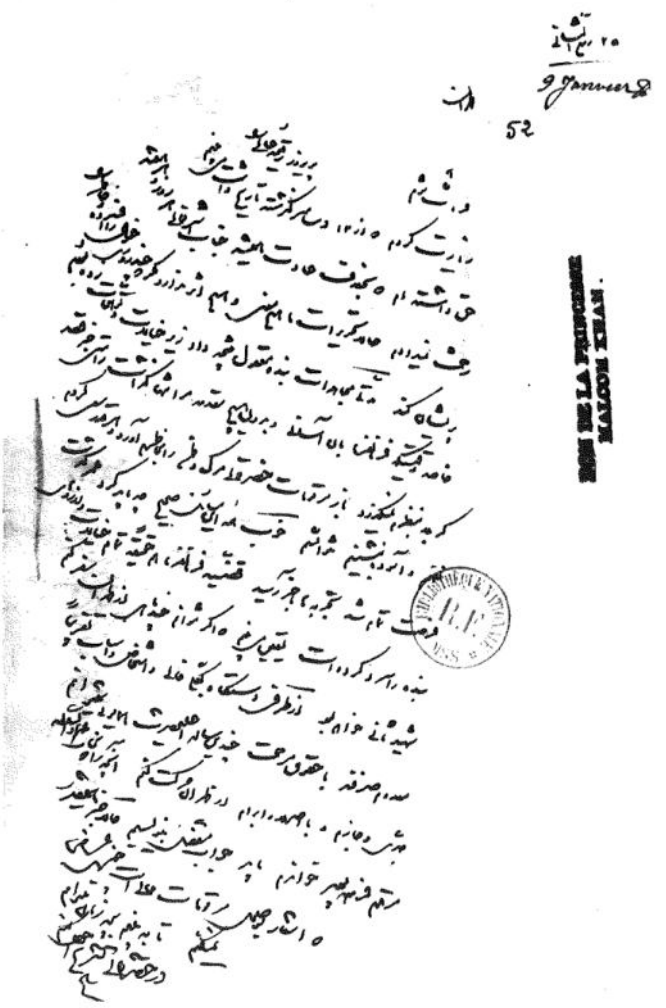

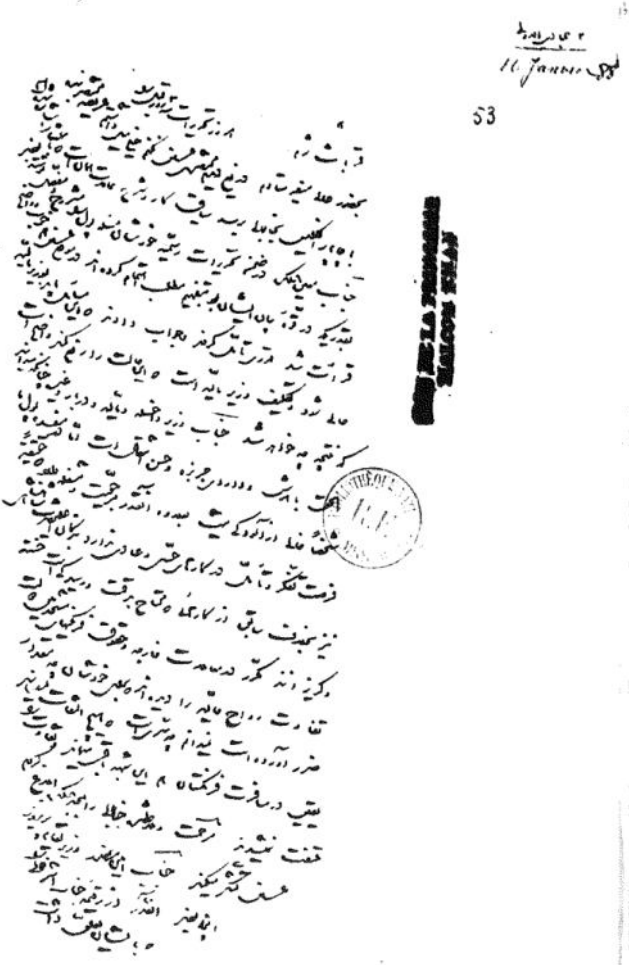

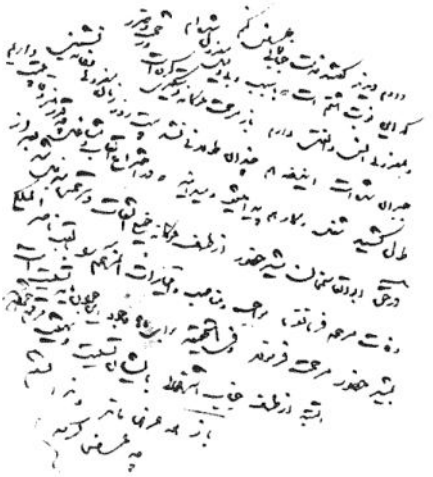

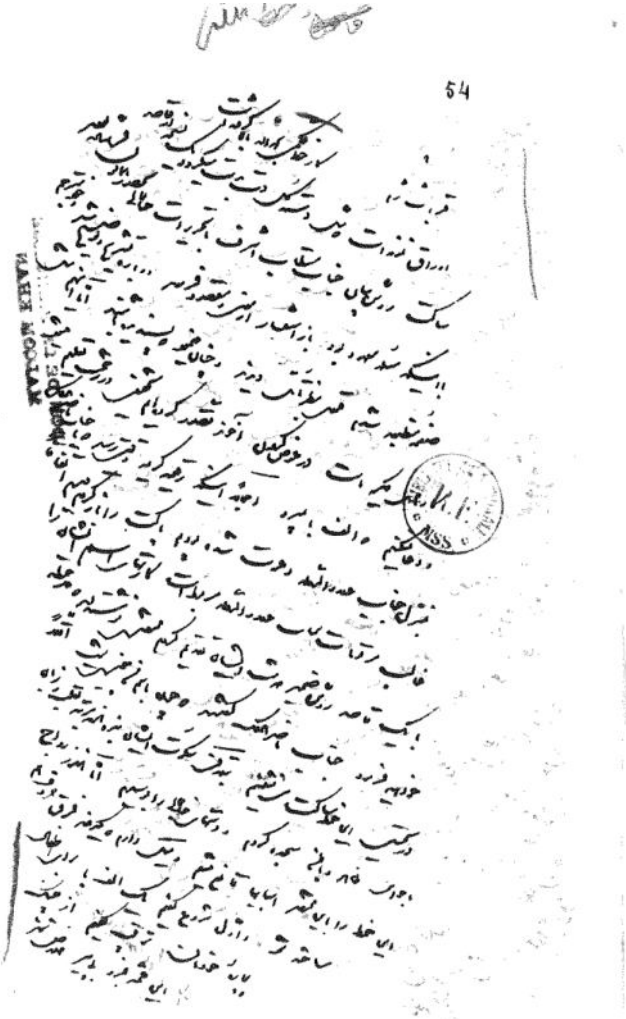

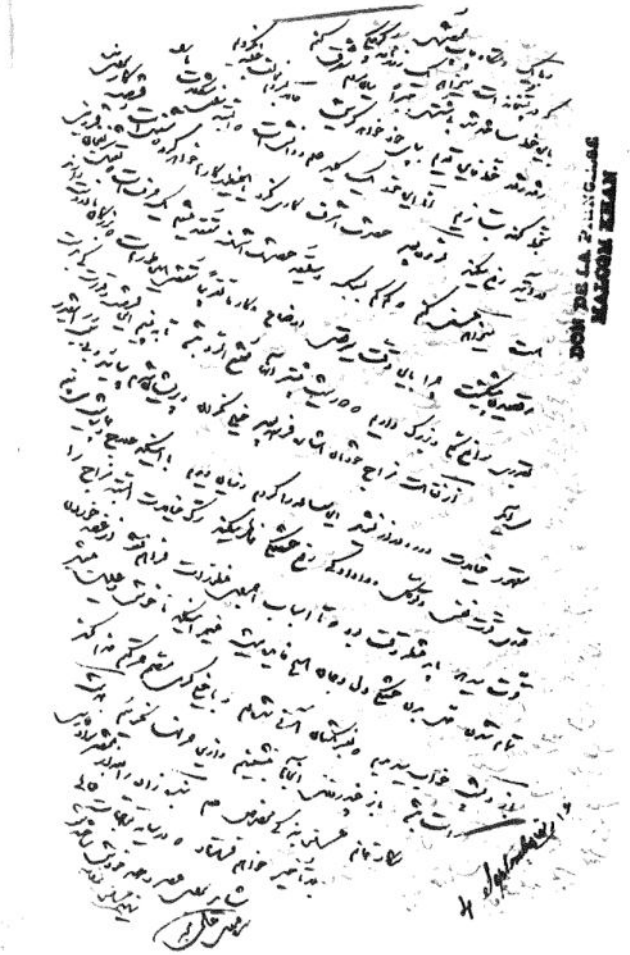
DON DE LA PENNE
KAZOOM KHAN

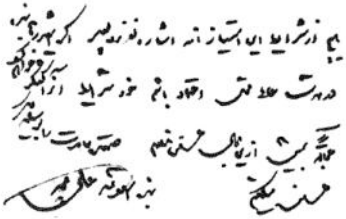

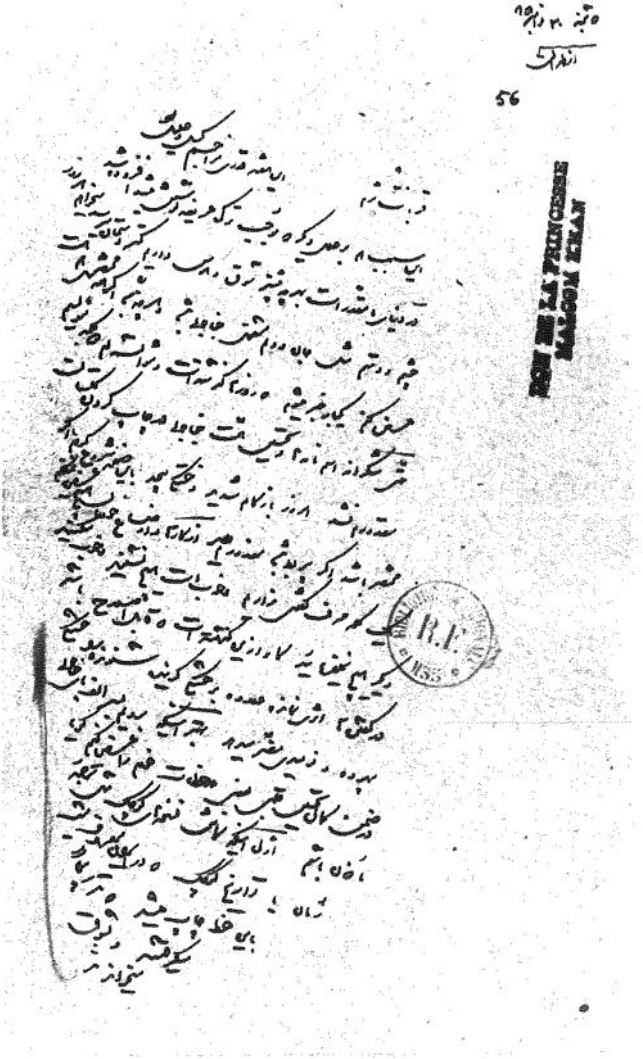

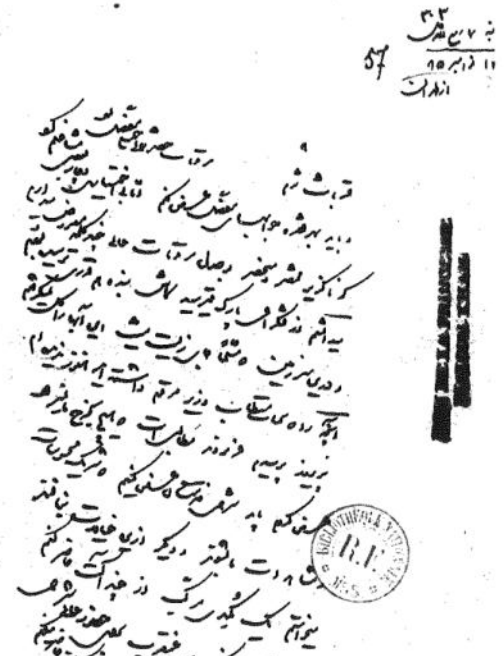

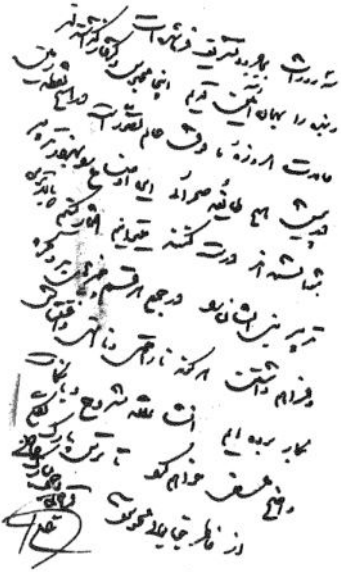

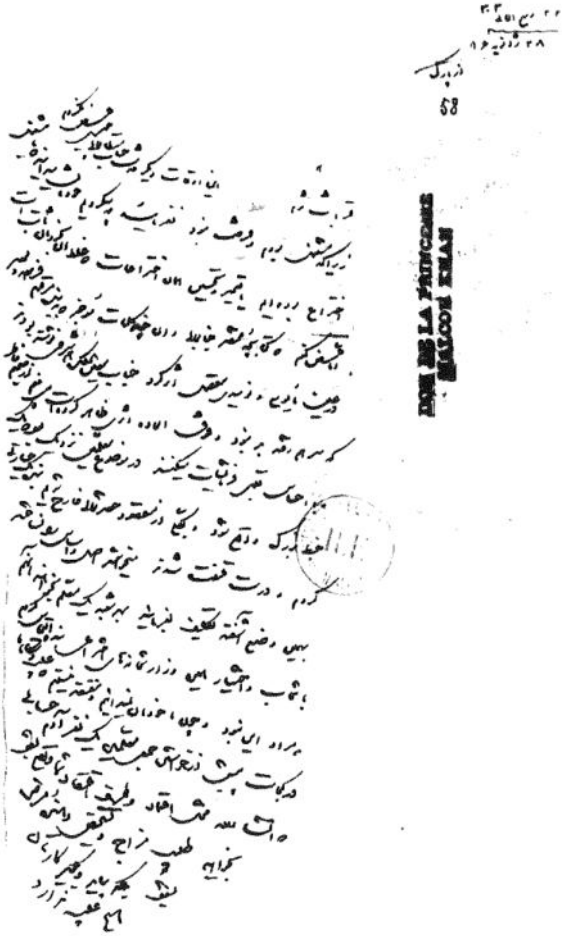
58
DOR ERE LA PRÉFECTURE
BUREAU PERSAN

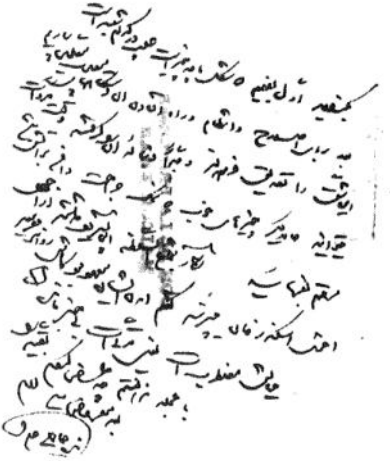

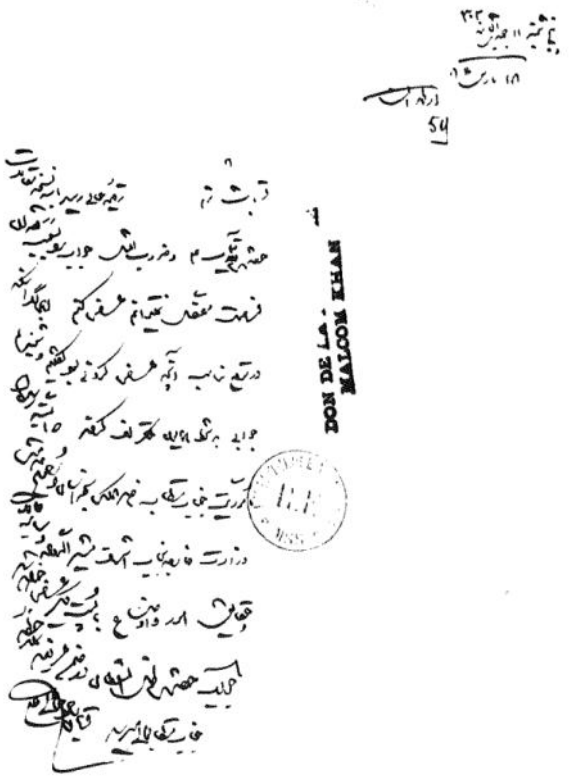
DON DE LA
MALCOM KHAN

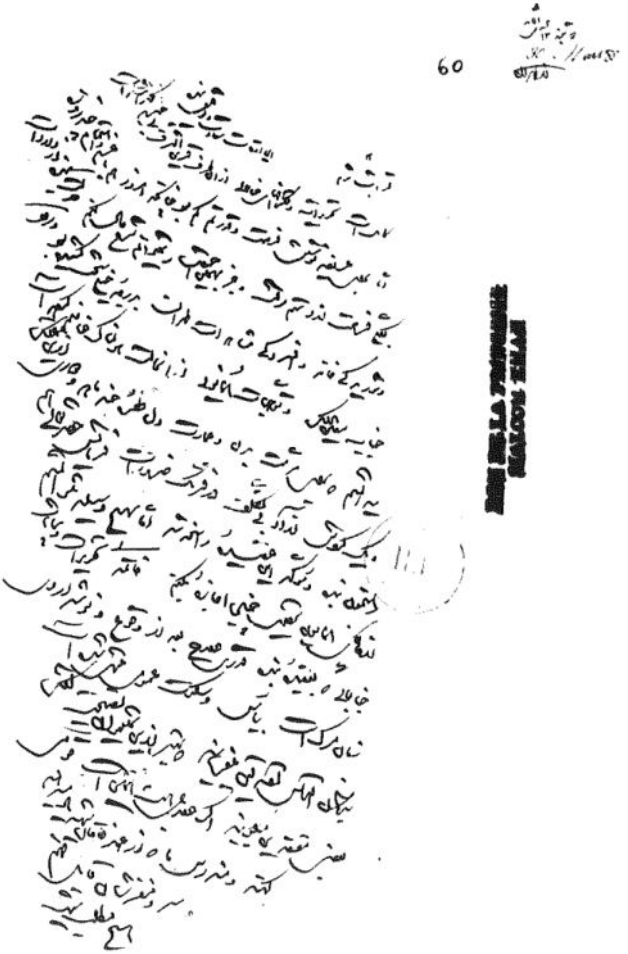

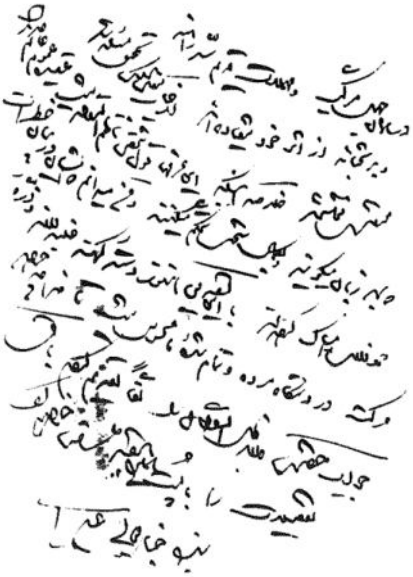

DON DE LA MAYOM KEAN

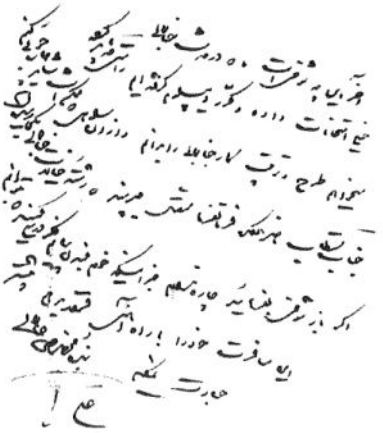

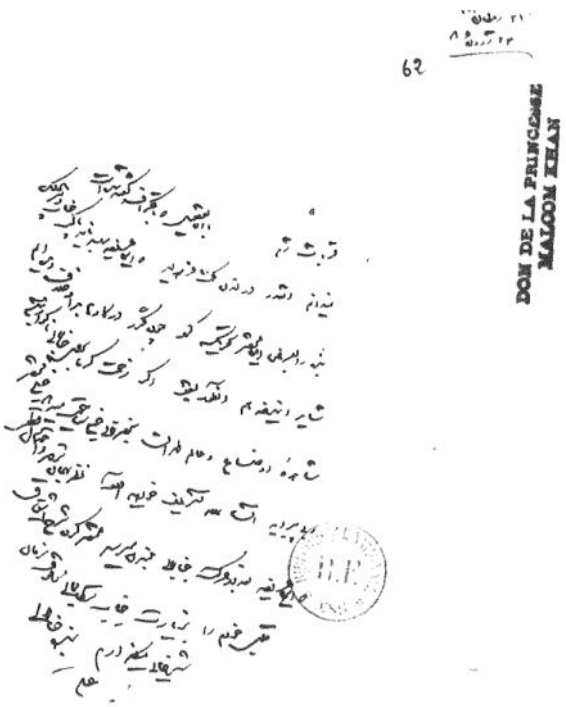
62
DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

63

DON DE LA PRINCESSE
MAYOOM KHAN

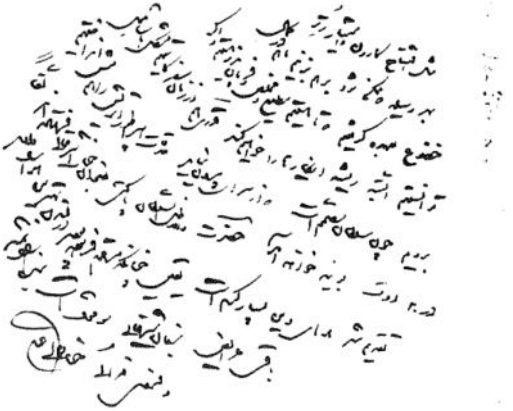

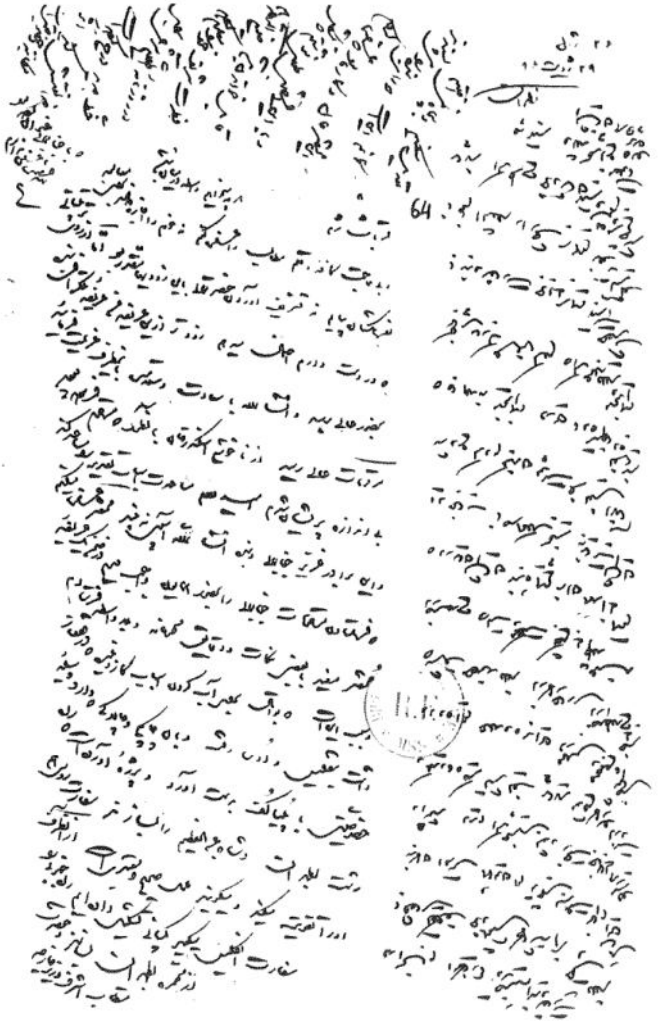

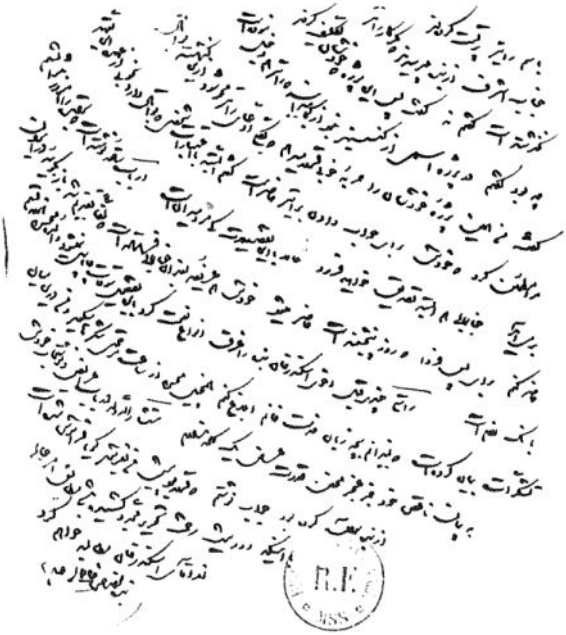

MUSÉE MOLYNA
BIBLIOTHÈQUE DE LA PRINCESSE
DON

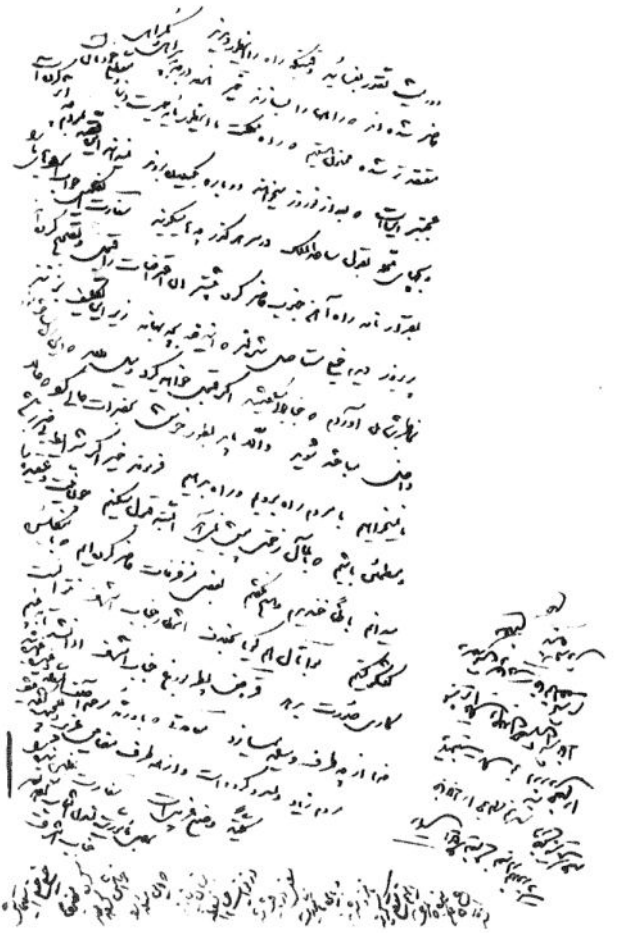

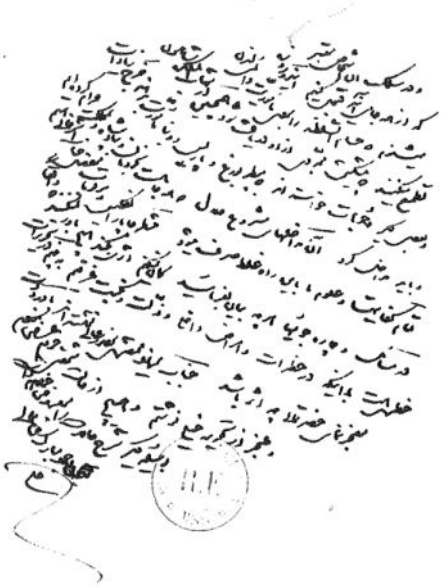

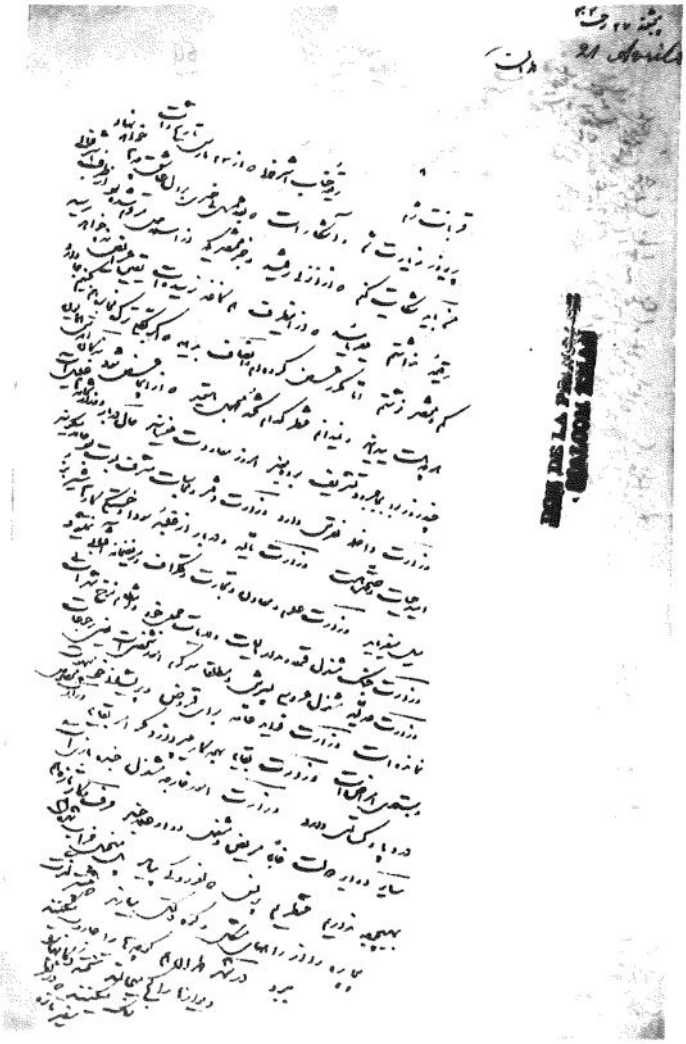

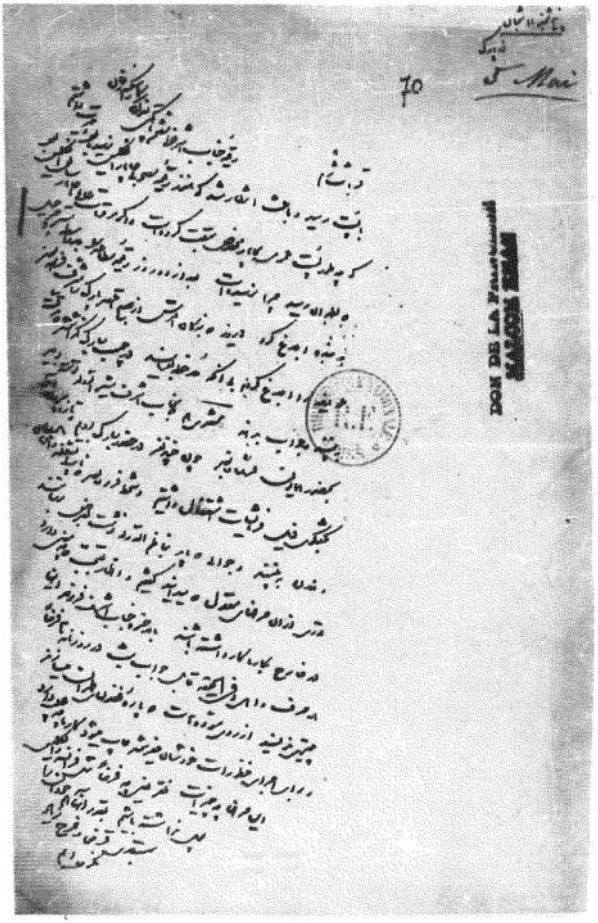

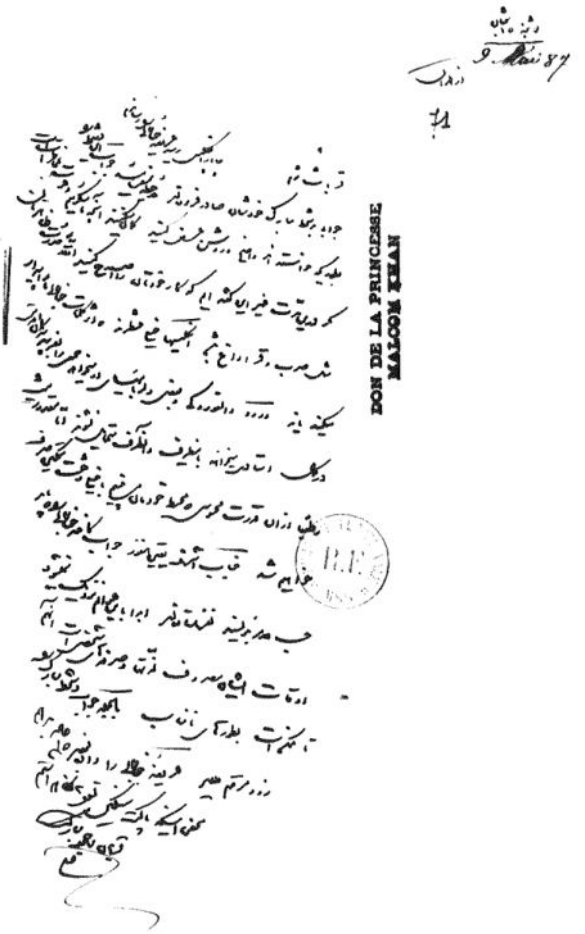
DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

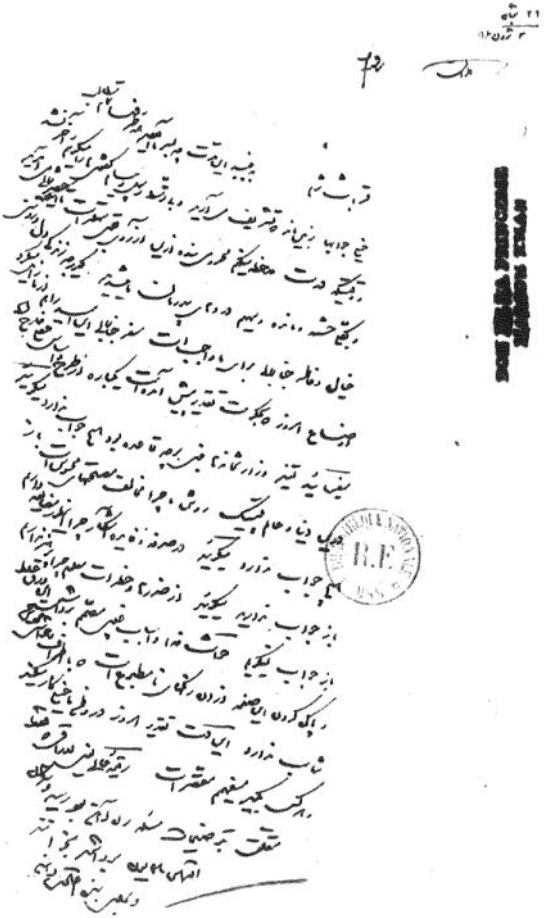

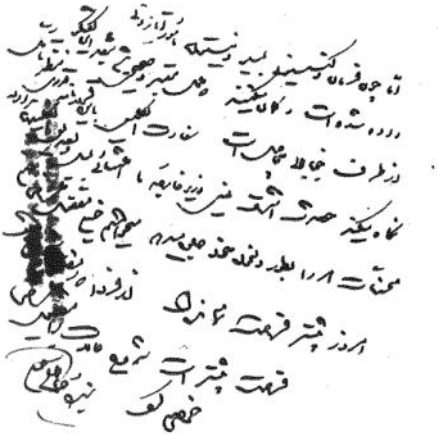

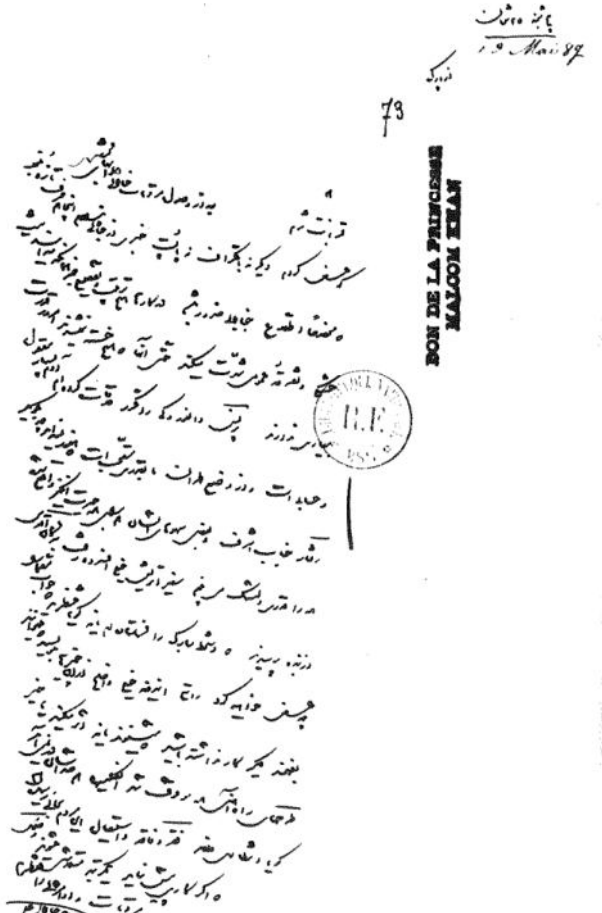
MOSTAFA KHAN
DON DE LA PRINCESSE

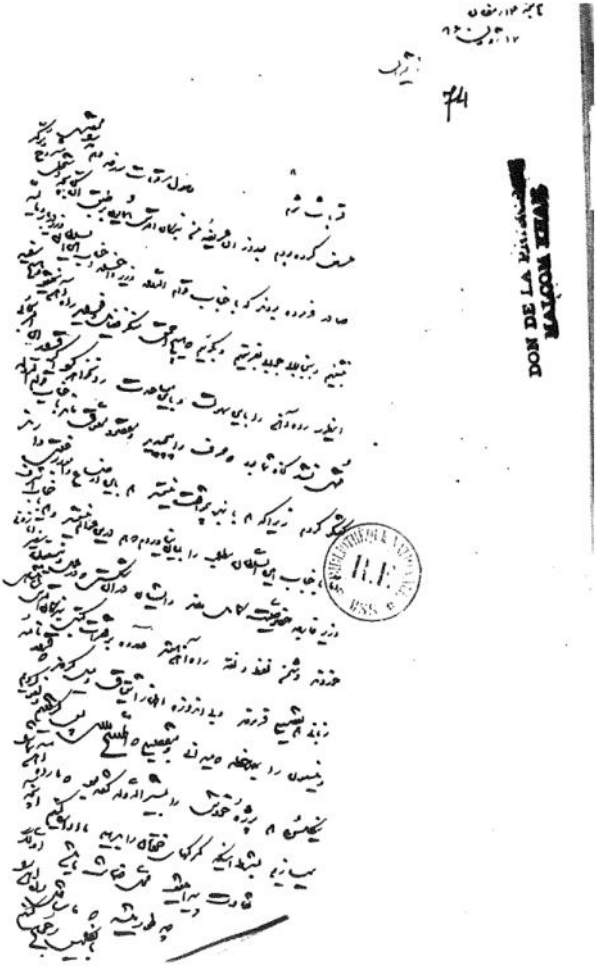

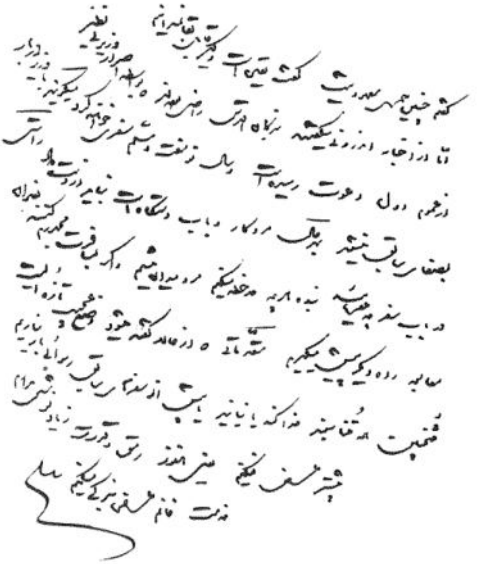

Don DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

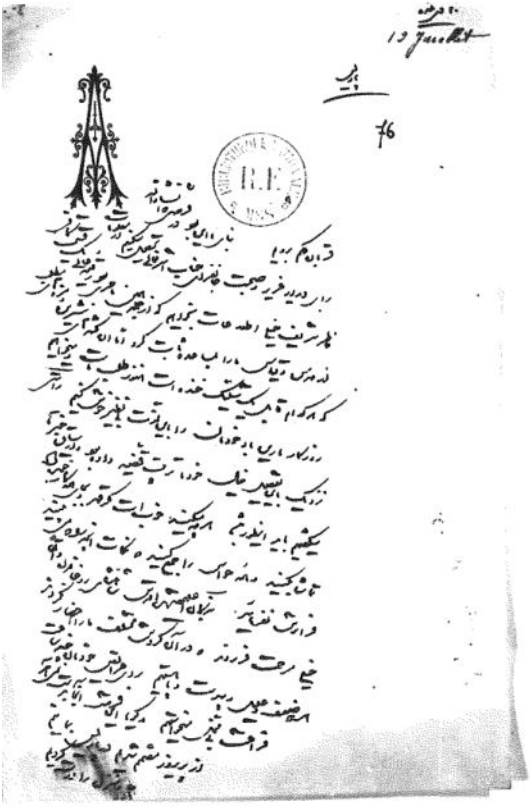

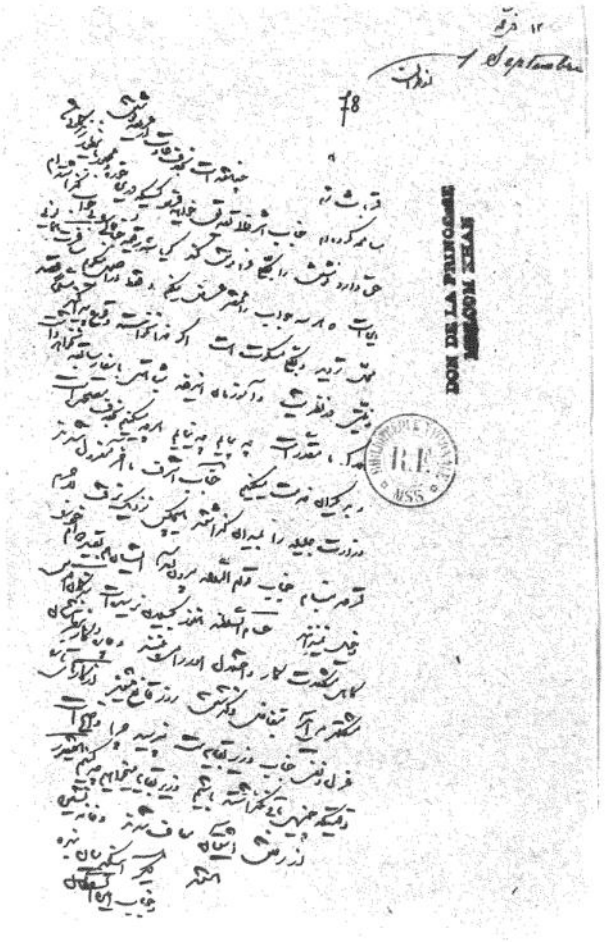
SYECE MOSTAFA
SUPPOSITRE VILLE DE PARIS
BIBLIOTHEQUE NATIONALE
R.F.
MSS

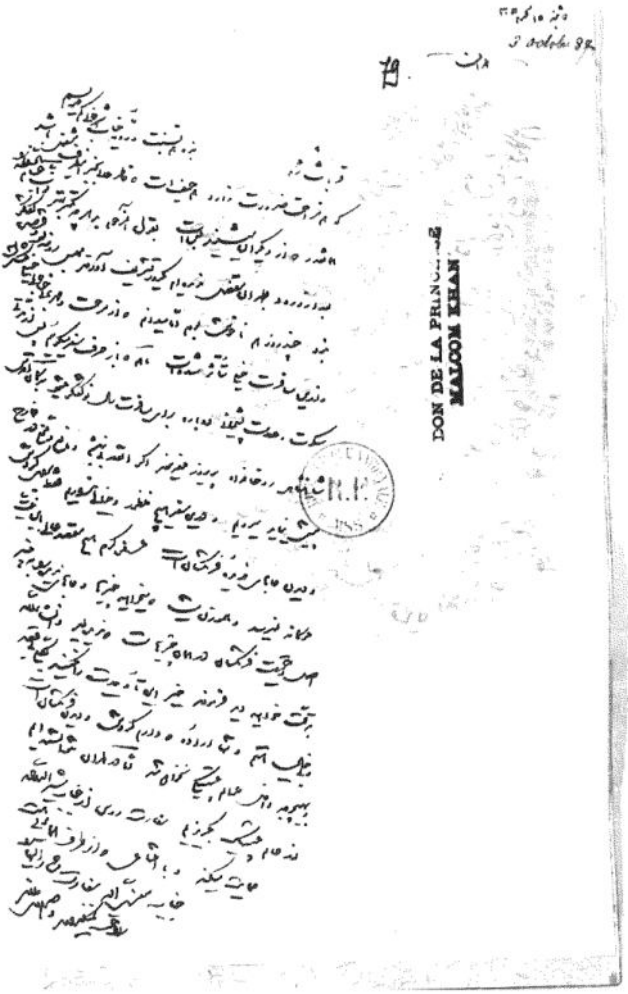
DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

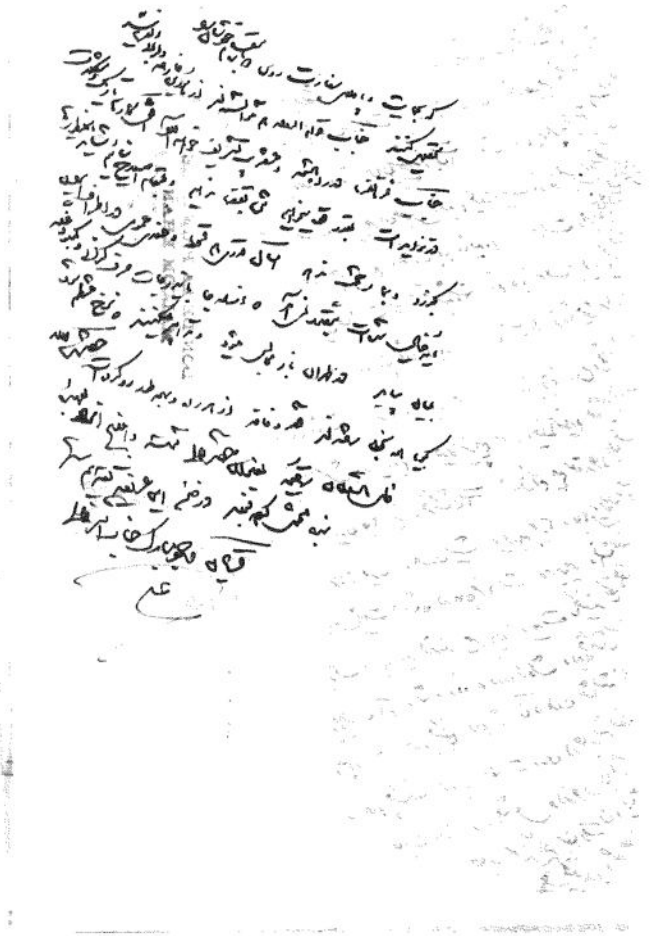

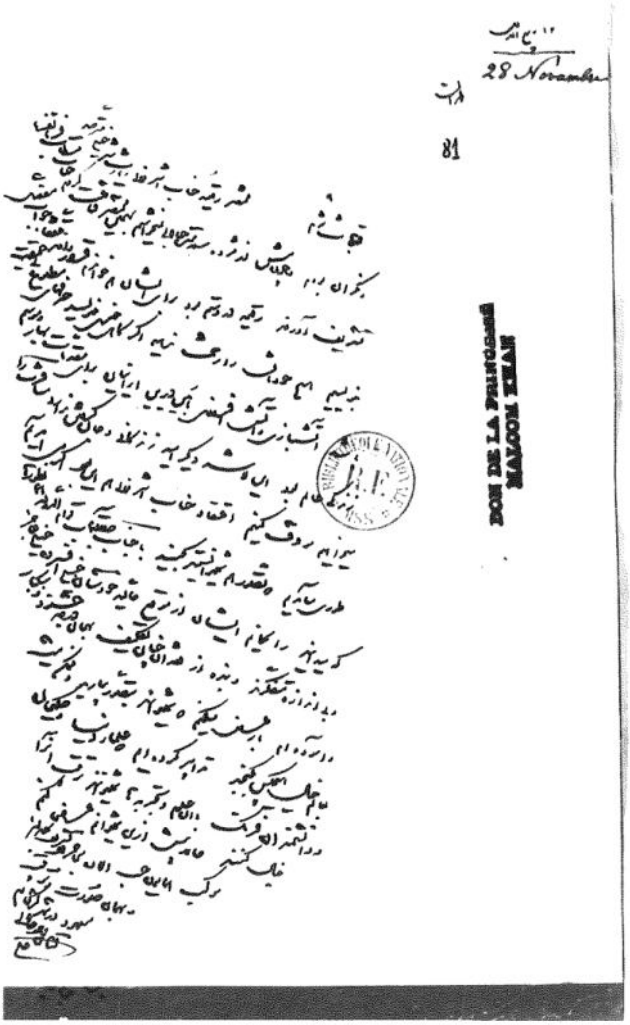
28 November
81
DON DE LA PHILOSOPHIE
MAYOOR KHAN

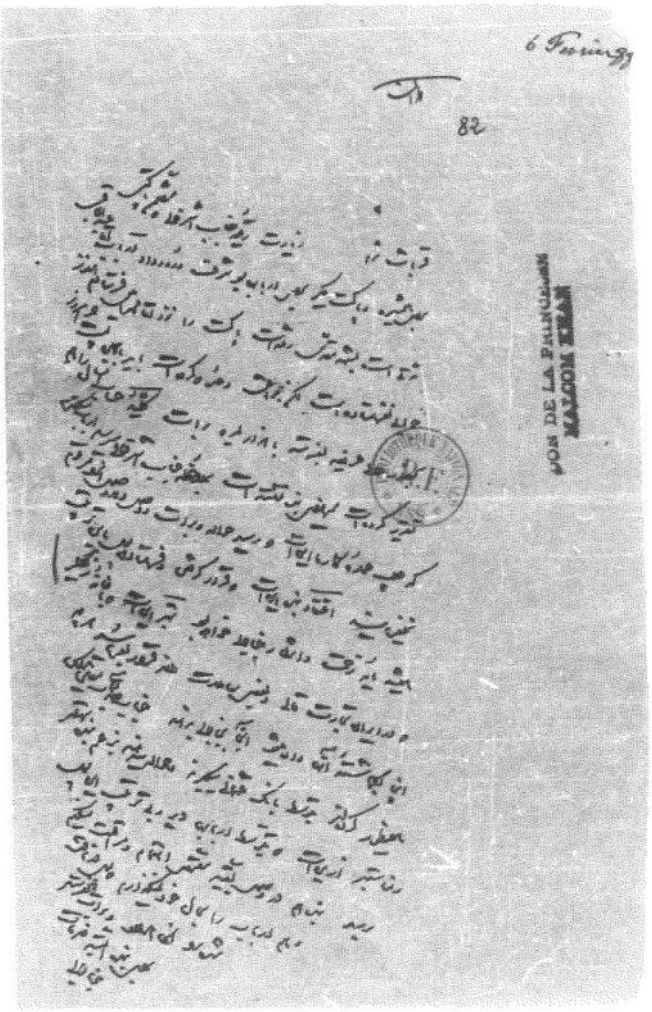
6 Février 99
82
VON DE LA PAHLGHAM
KAZOOK KHAN

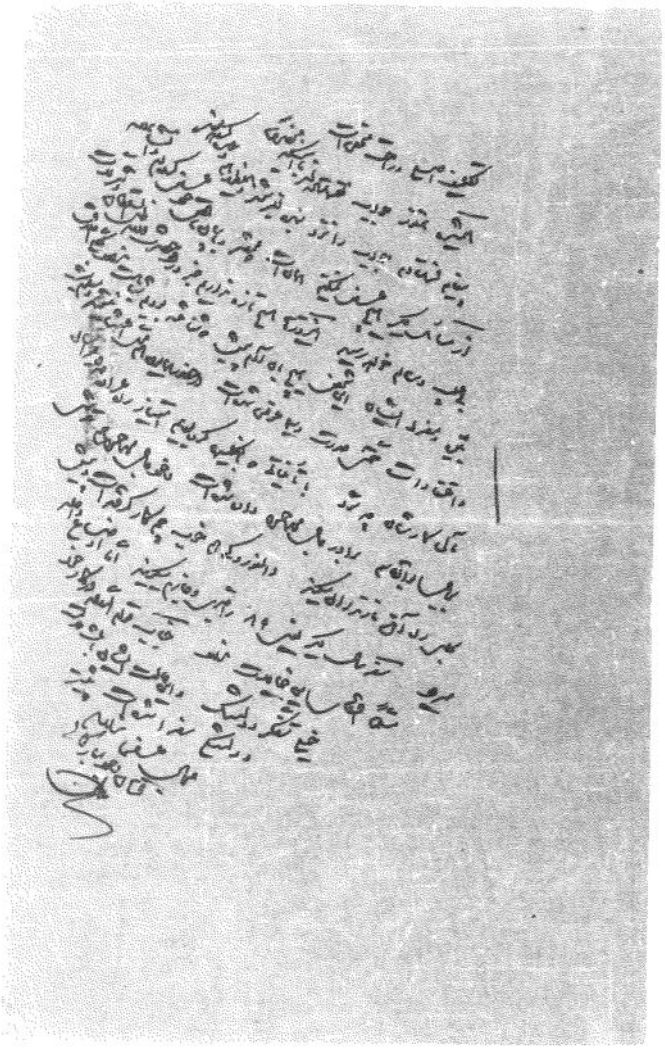

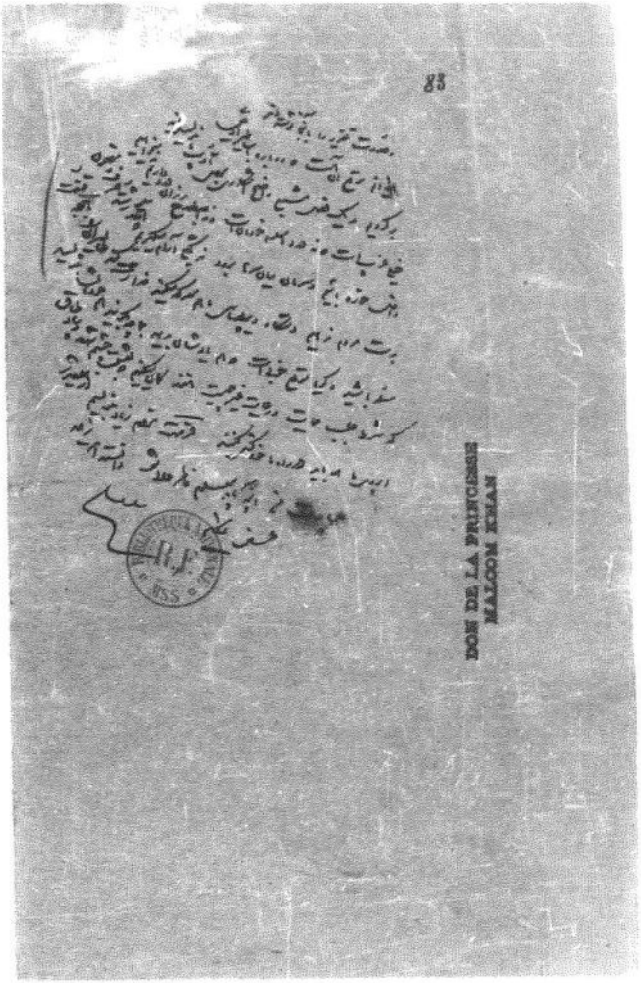
83
DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

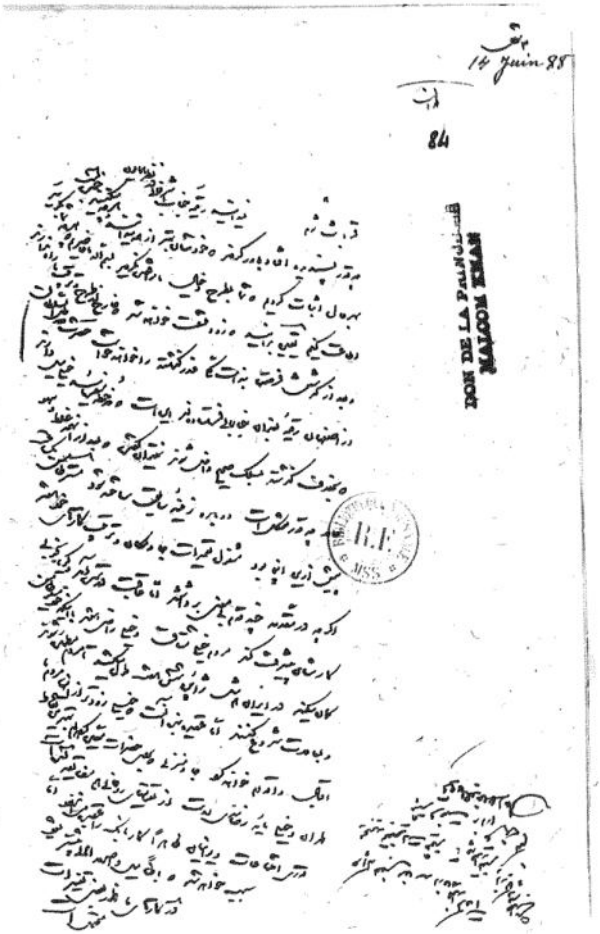
14 Juin 85
84
DON DE LA PALÉOGRAPHIE
NATOOM KHAN
B.F.
MSS

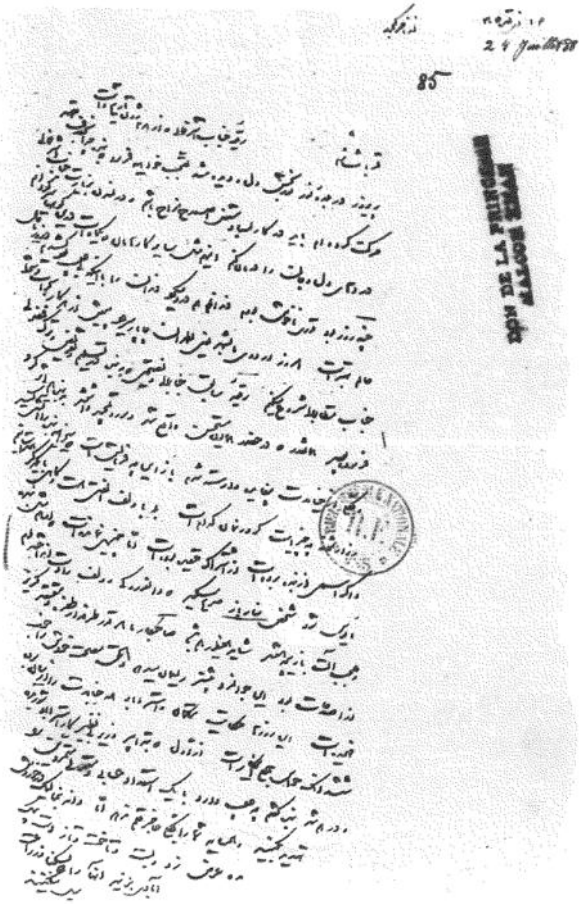

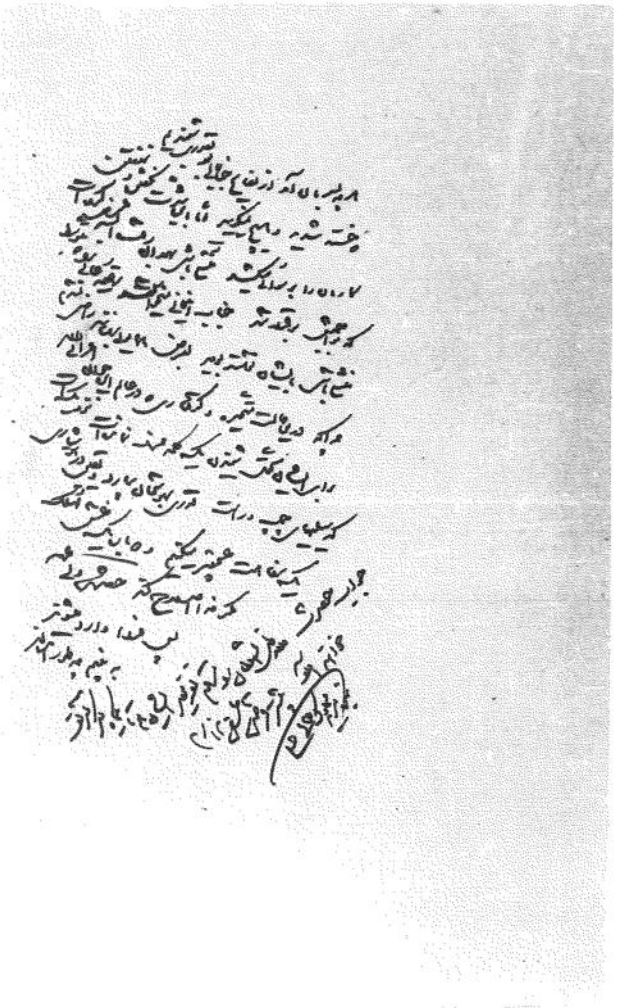

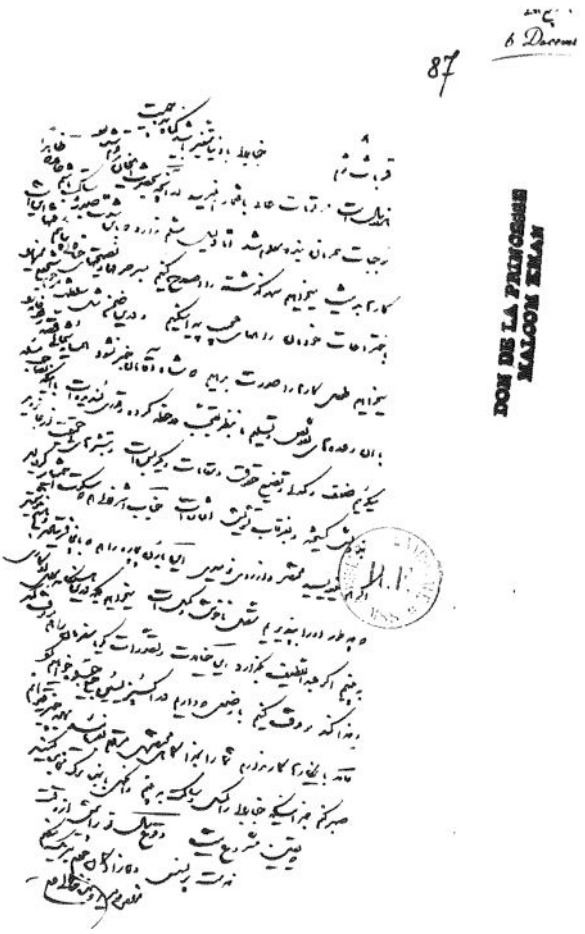
87
DON DE LA PATRONNE
MALOOM KHAN

DON DE LA PRIMOSSE
MATOON IRAN

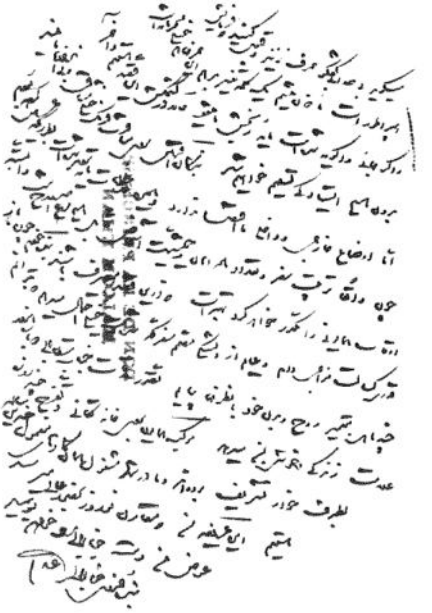

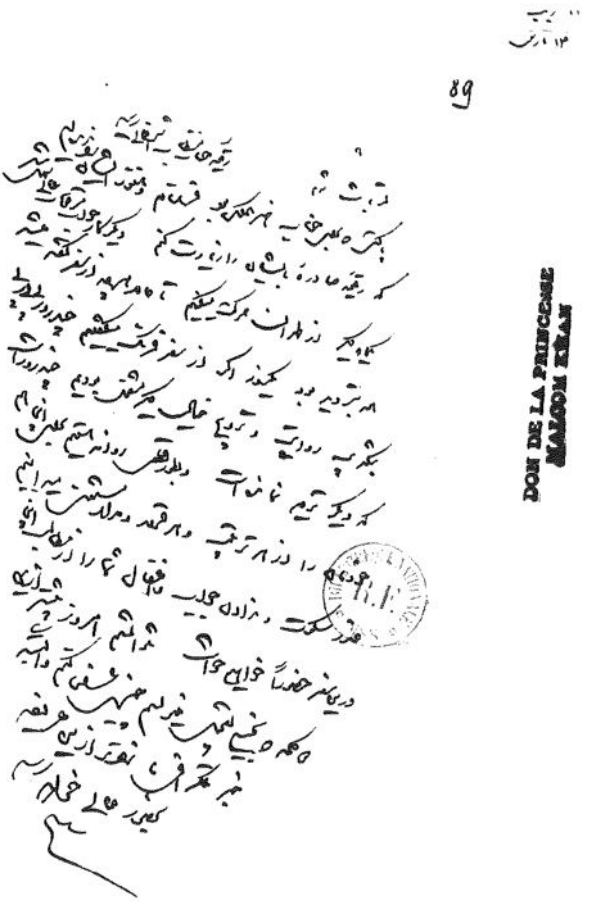
89
DON DE LA PRINCESSE
MAHSOM KHAN

DON DE LA
MAJLOOM TEHRAN

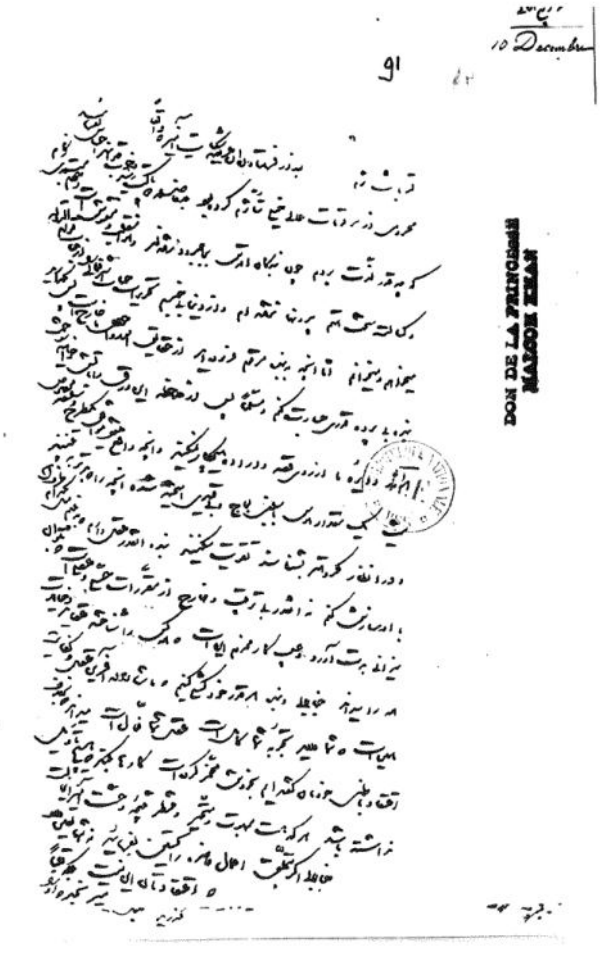
15 December
91
DON DE LA PRINCESSE
MARCOK KHAN

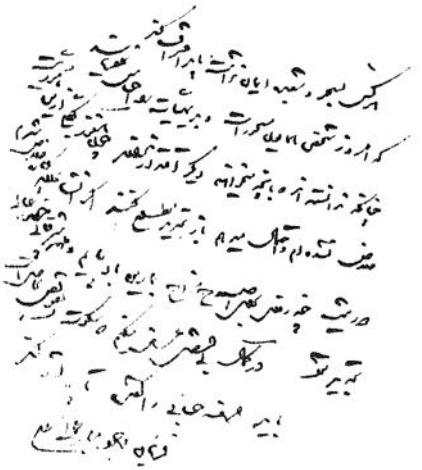

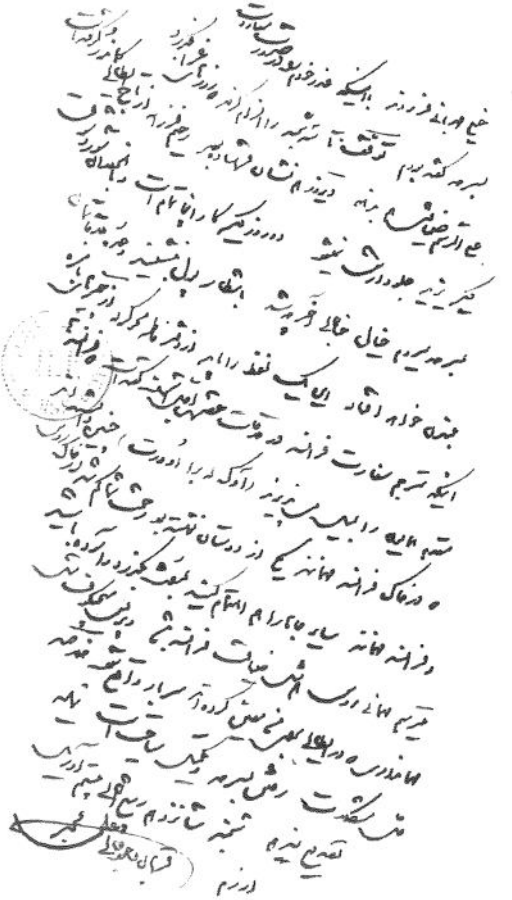

DON DE LA PRINCESSE
NYAGH KOTVM

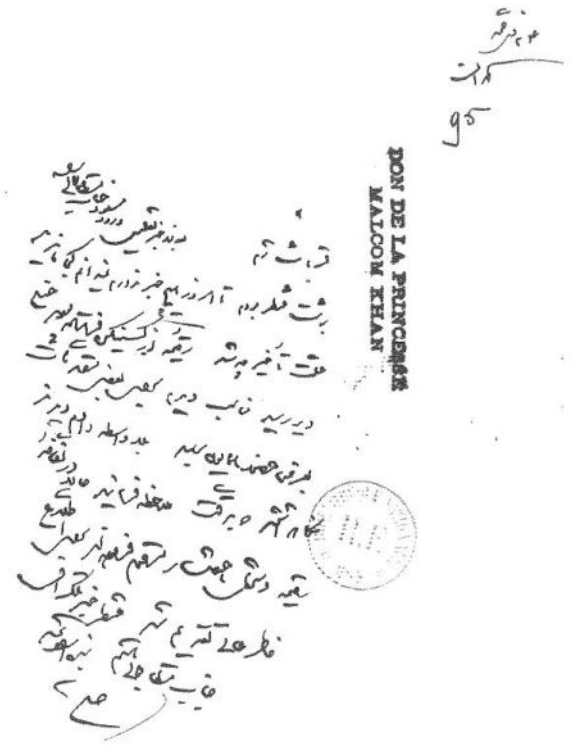
MALCOM KHAN
DON DE LA PRINCESSE

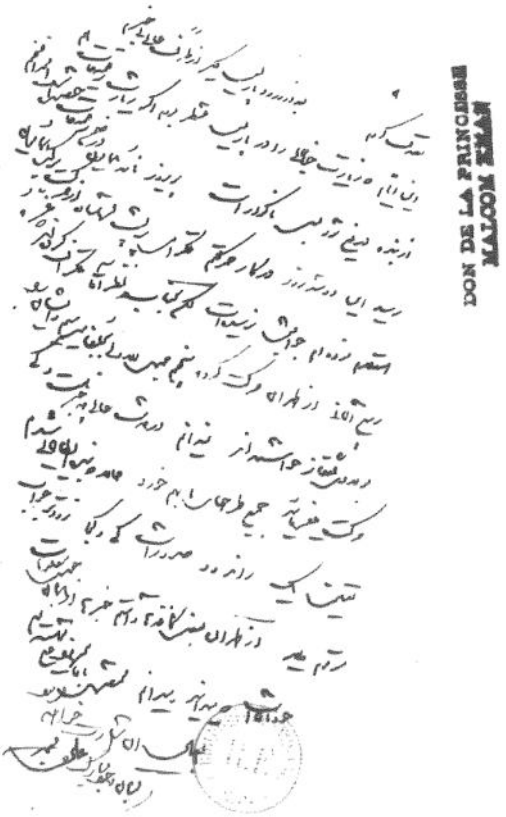
DON DE LA PRINCESSE
KAYCOON SEMAR

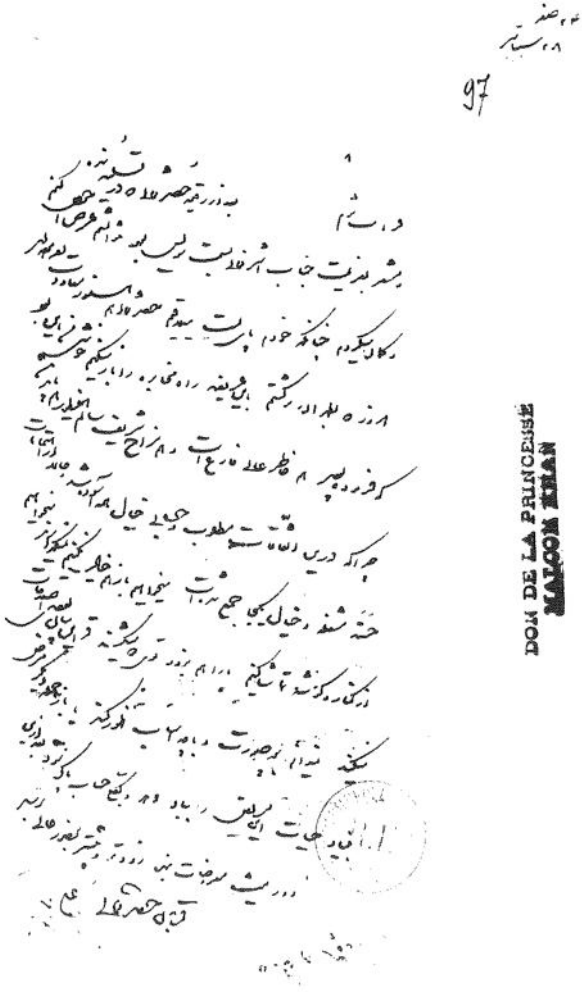

DON DE LA PRINCESSE
MATOON KHAN

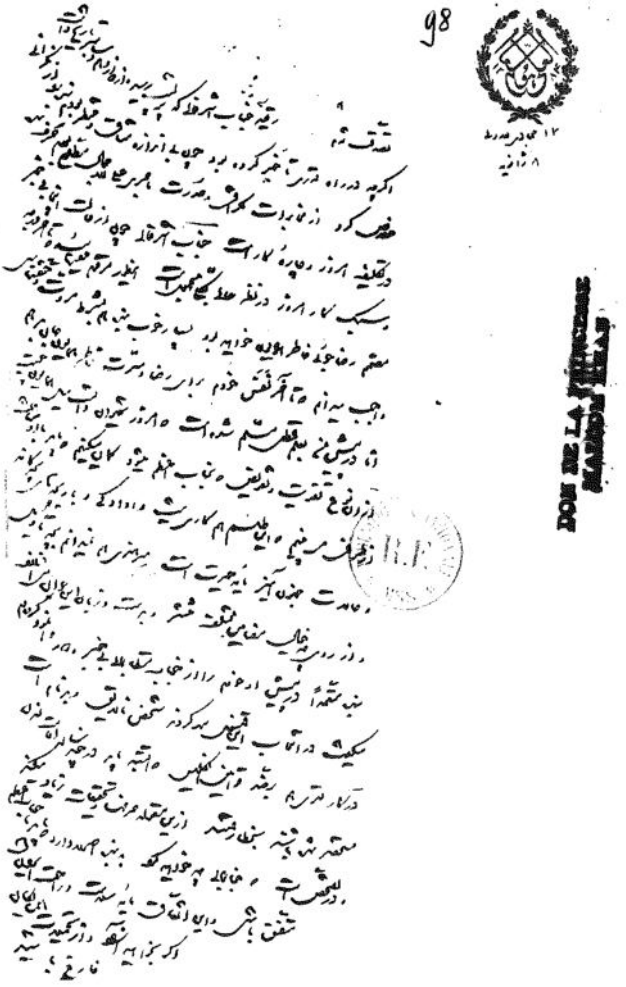

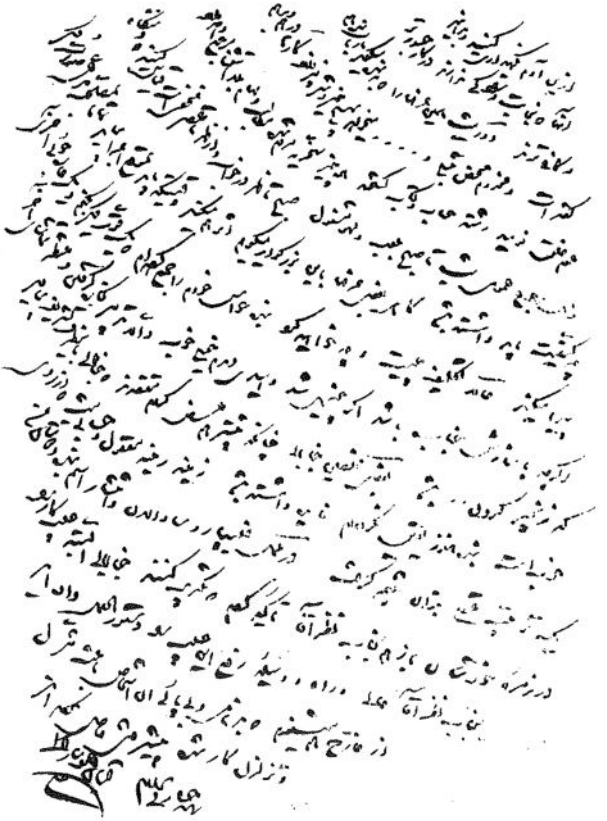

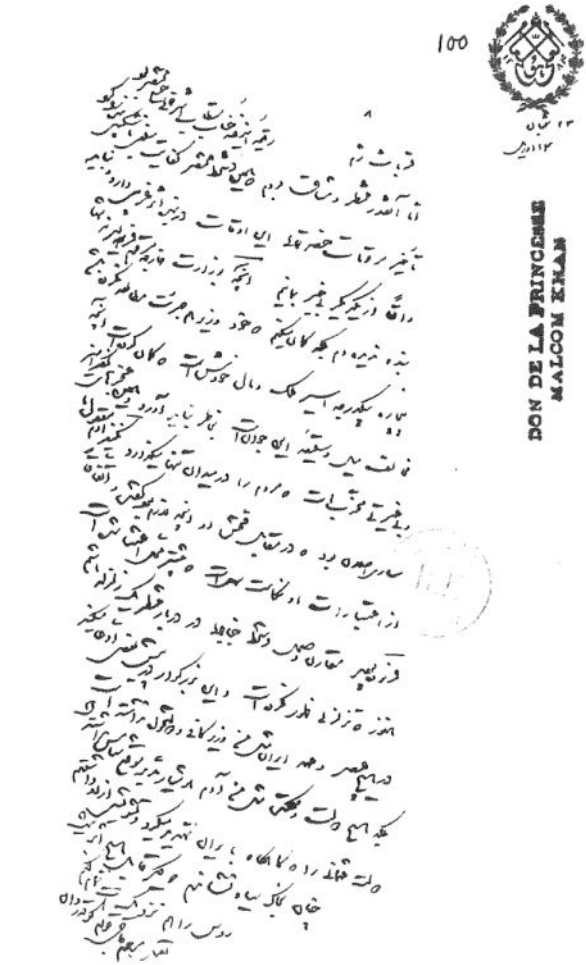
DON DE LA PRINCESSE
MAICOM KHAN

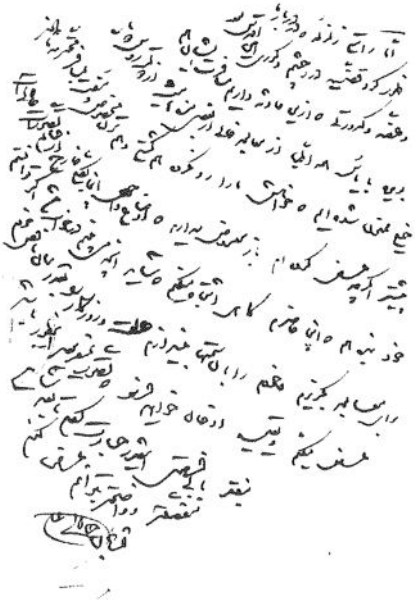

DON DE LA FUNDACIÓN MAPFRE

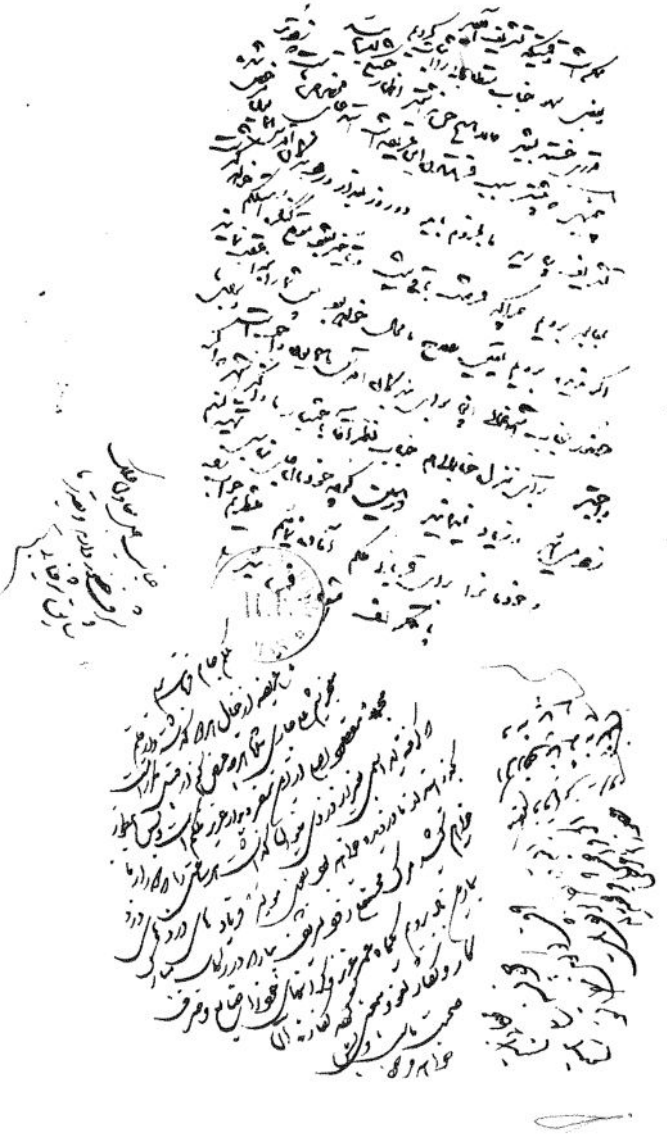

۲۷ رمضان
20 juin

104

SOMS DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

105

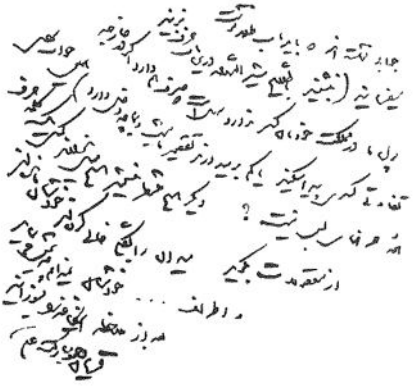

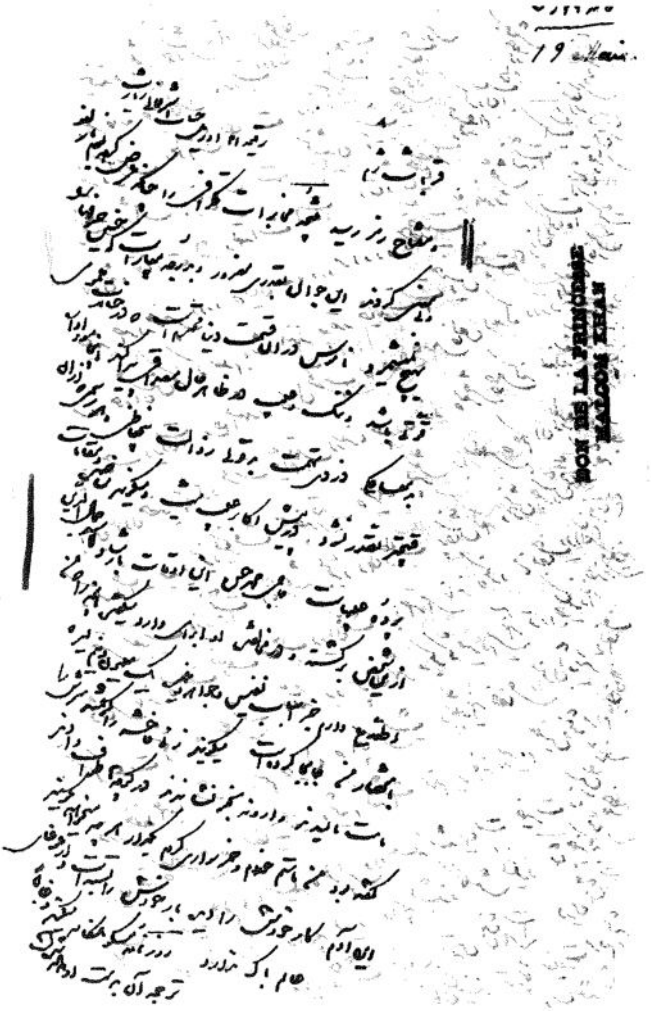

108

DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

DON DE LA FRANCE
MAISON SEAUX

هوا خواهان اصول آدمیت / قانون

110

DON DE LA PRINCESSE
MAKOOM KHAN

111

DOM. DE LA PRINCESSE
KANROM KHAN

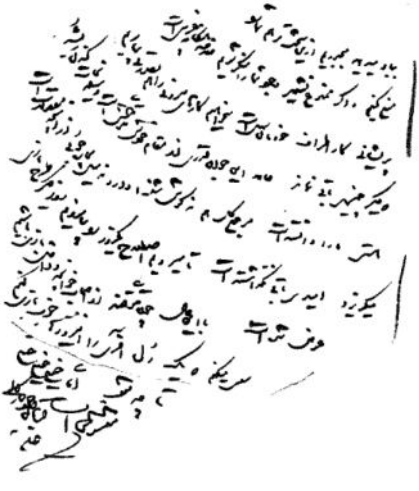

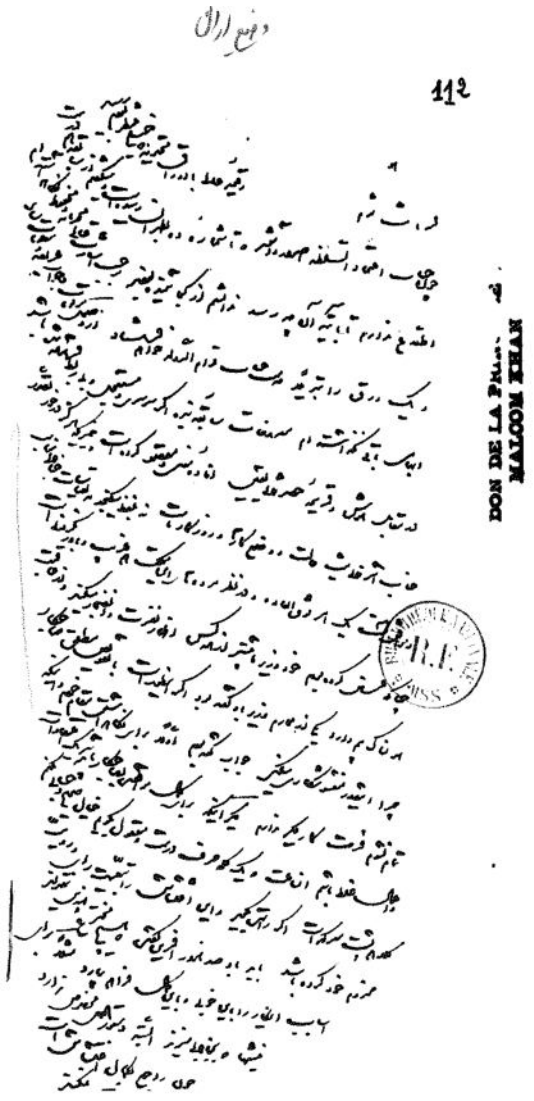
112
DON DE LA PAIX
MALCOM KHAN

تا نیر قانون

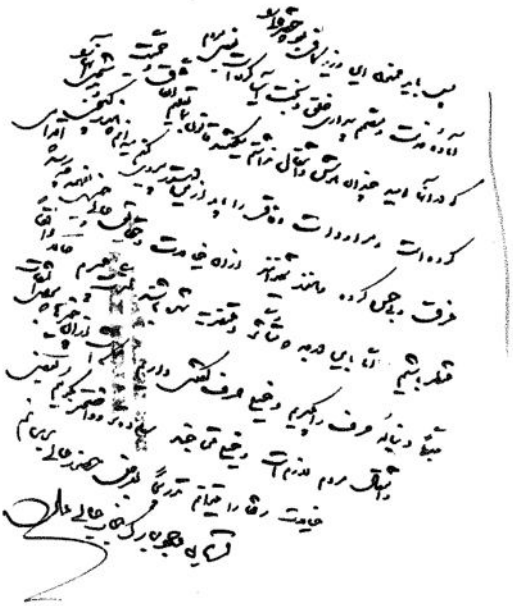

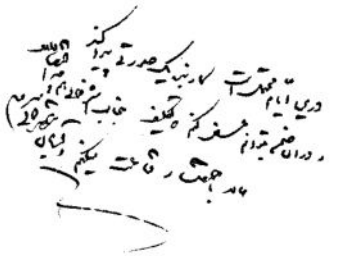

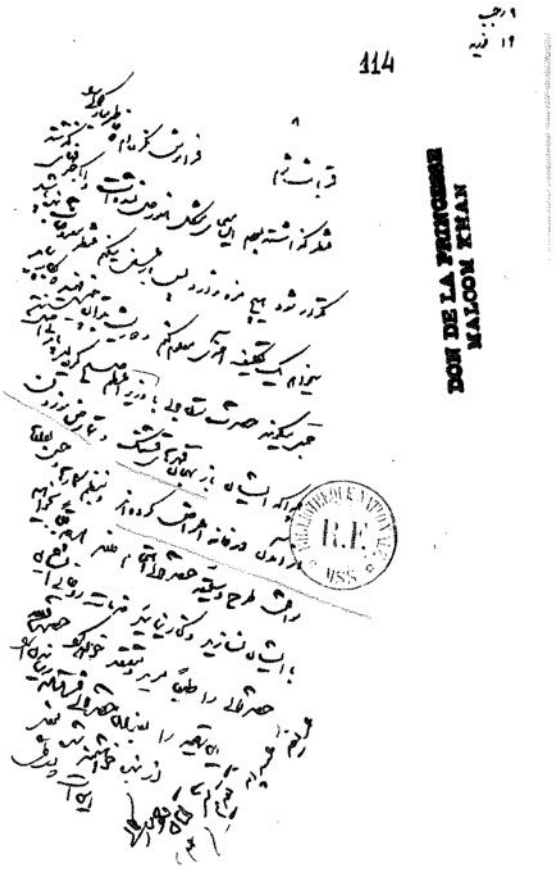
114
DON DE LA PRINCESSE
KAVOM KHAN
R.F.

115

R.F. MSS.

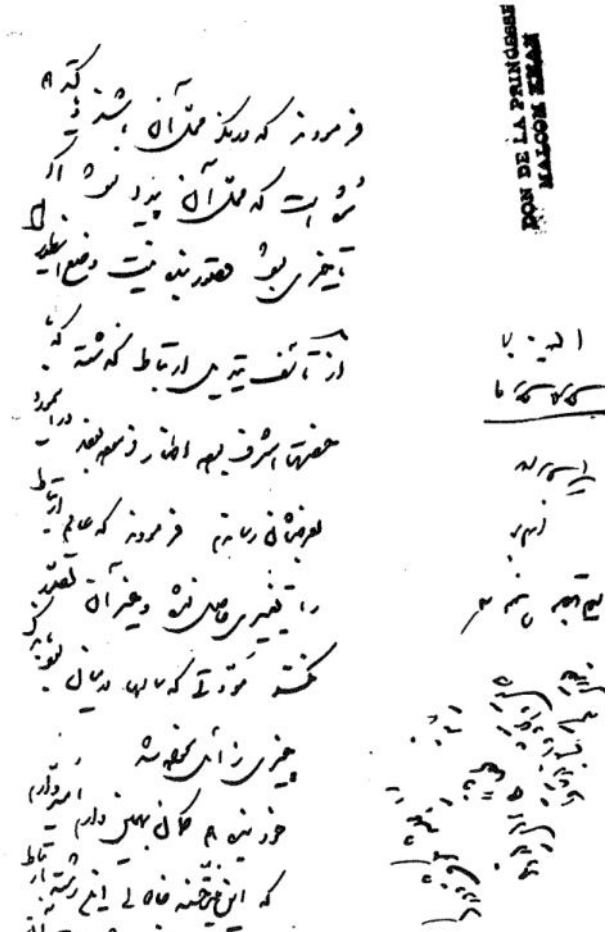
DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

رواج آدمیت / قانون

117

قانون و / نامه های تهدید آمیز در خواستگاه ناصر الدین شاه

118

DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

۸ شوال
۱۲ ه

119

آغاز نشر قانون

۱۵ ذیحجه
۲۳ ژوئیه

120

DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

B.F.
1888

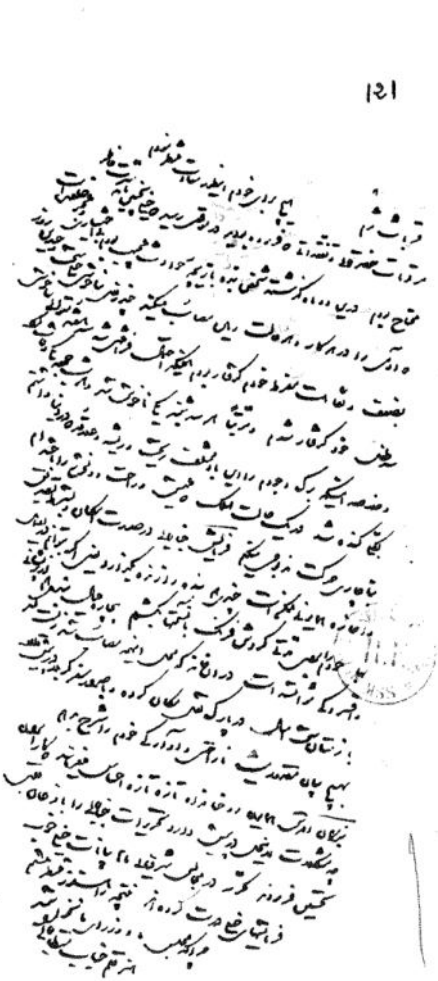

DON DE LA PHILANTHROPIE
MALCOLM KHAN

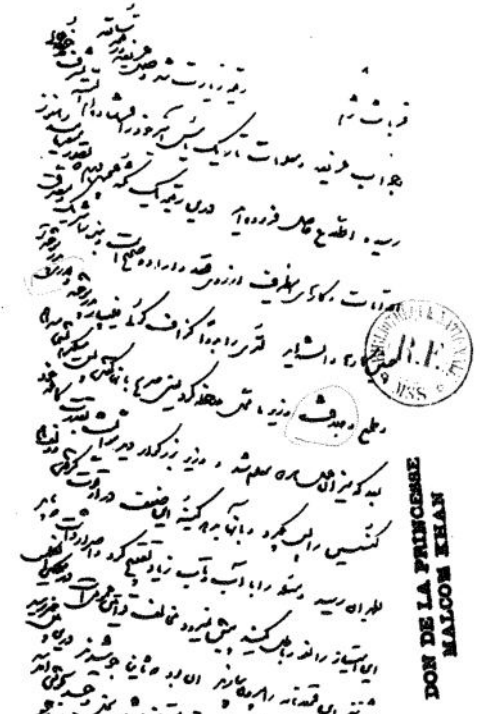
DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

(بقیهٔ نامهٔ نمرهٔ ۱۲۲ از صفحهٔ قبل)

DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

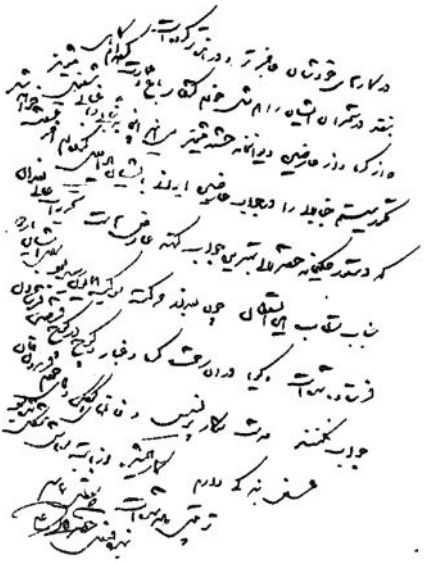

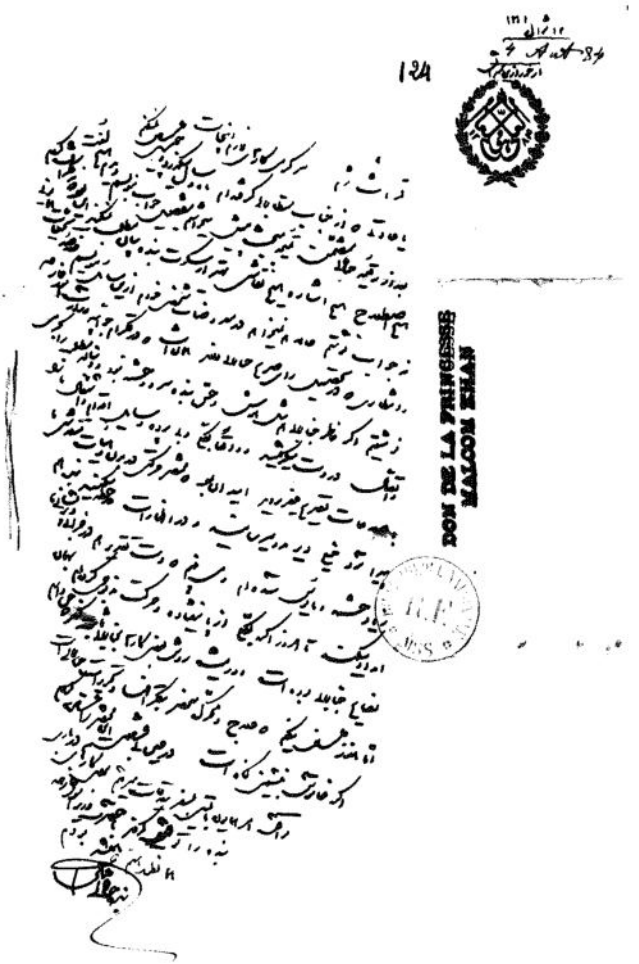

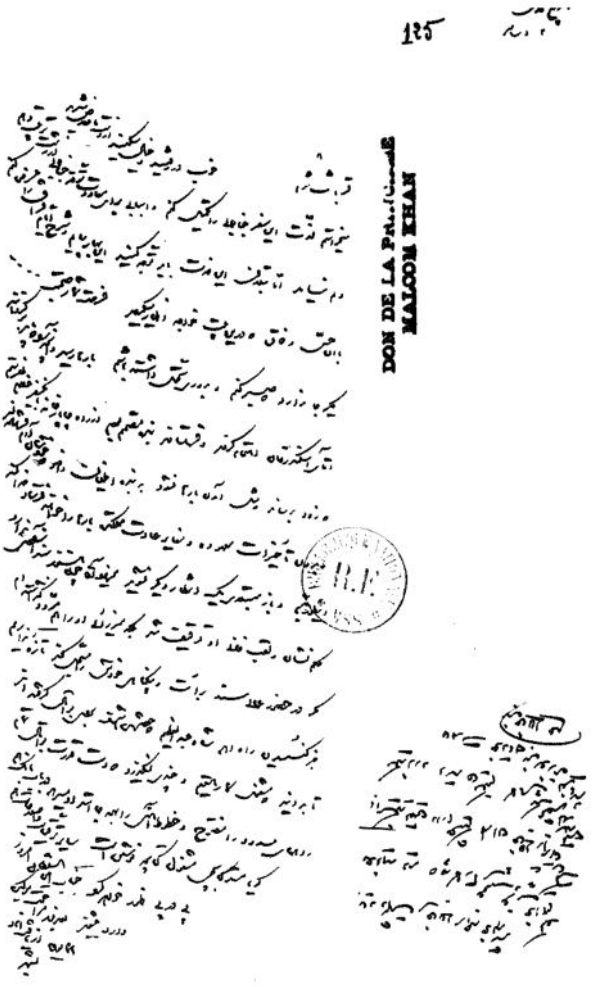
DON DE LA PR...
MALCOM KHAN

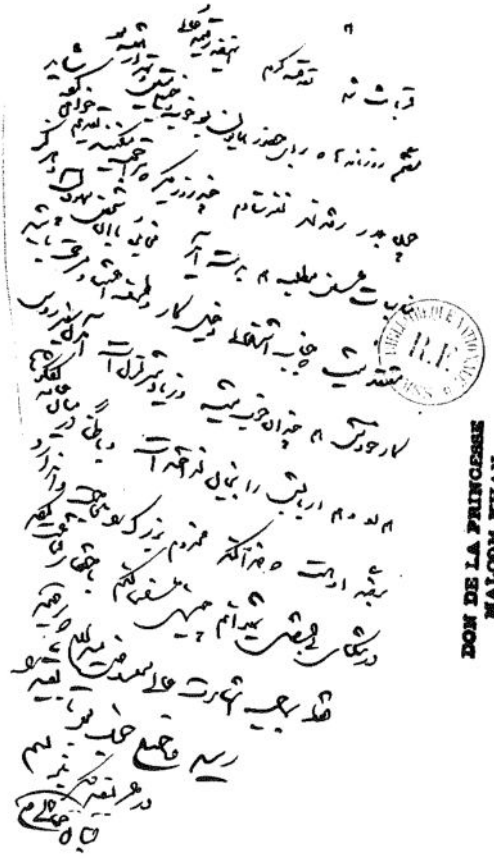

DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

BIBLIOTHEQUE NATIONALE
RF
DE LA FRANCE
NATIONAL

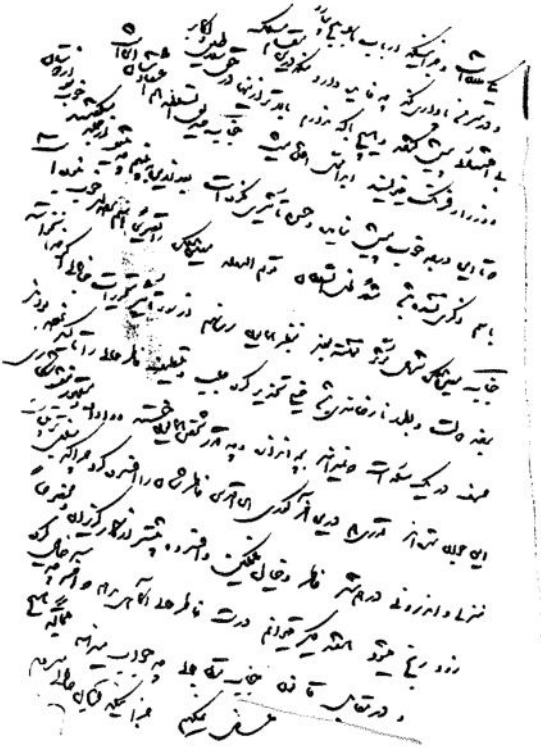

DON DE LA
MALCOM KHAN

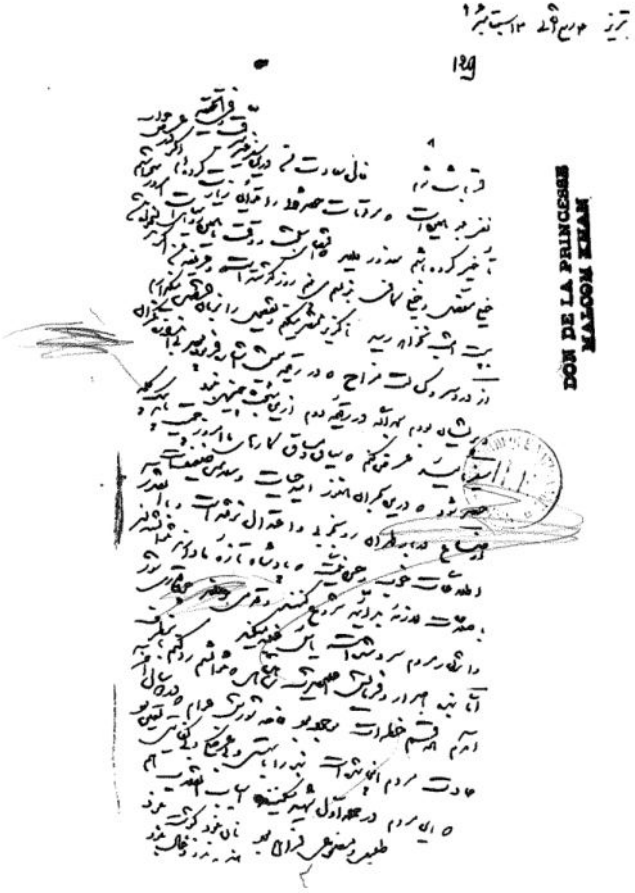
DON DE LA PRINCESSE
NASSER KHAN

امین السلطان و قتل ناصرالدین شاه

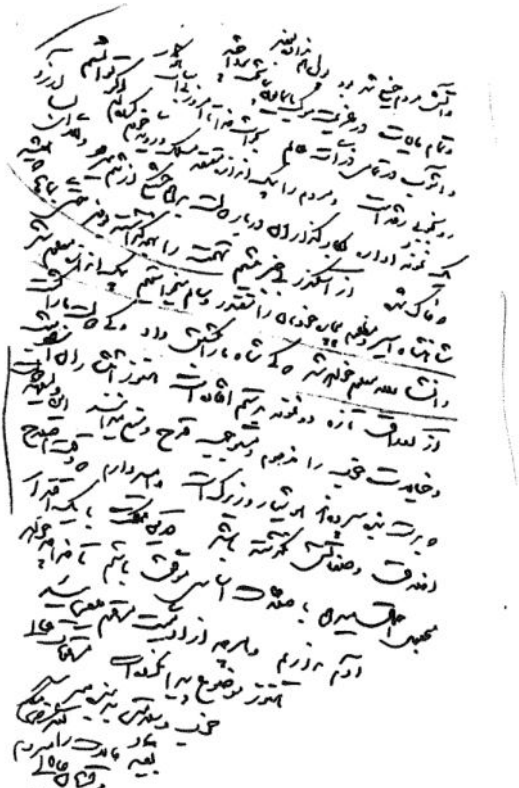

در زمان بیماری ولیعهد در آذربایجان

۱۵ ذیقعده ۱۳۱۶
۱۸۹۹

130

DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

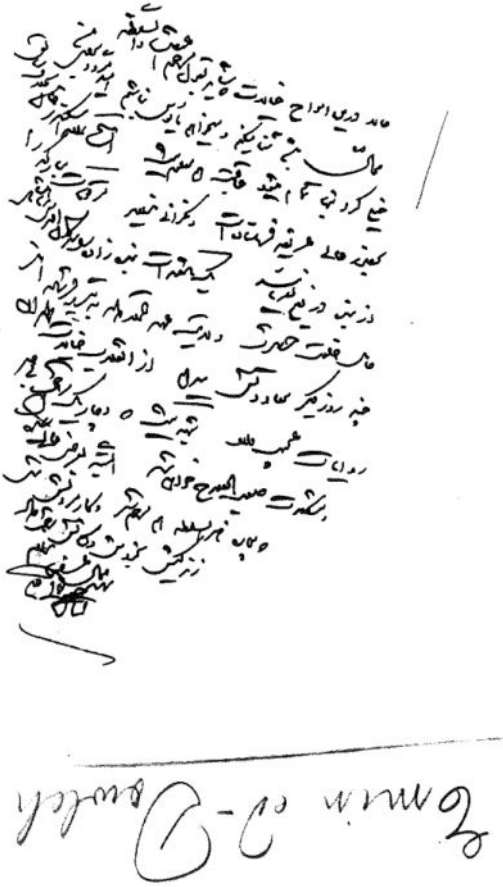

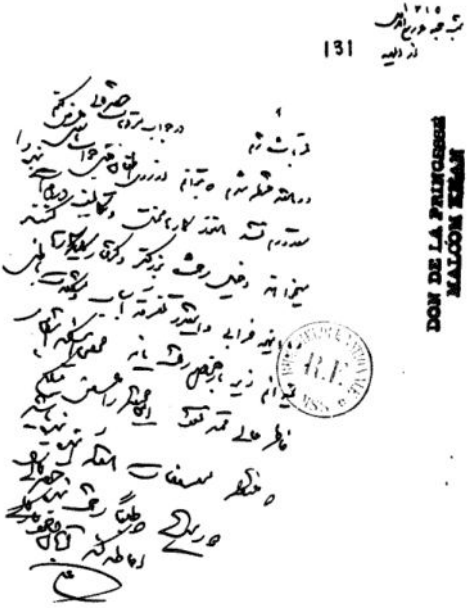
131
DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

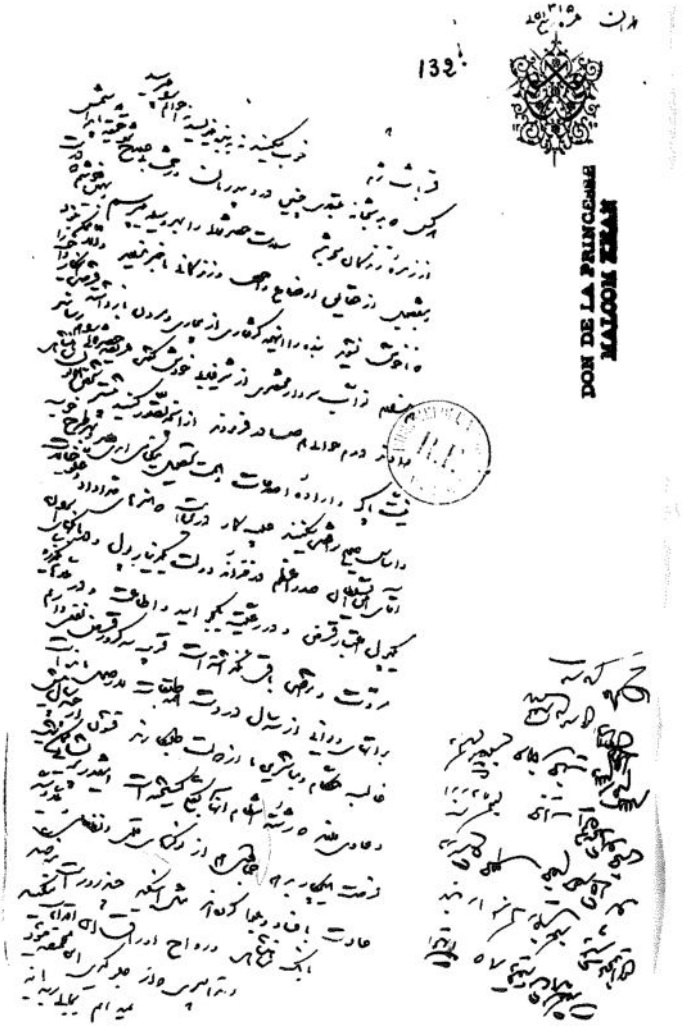
DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

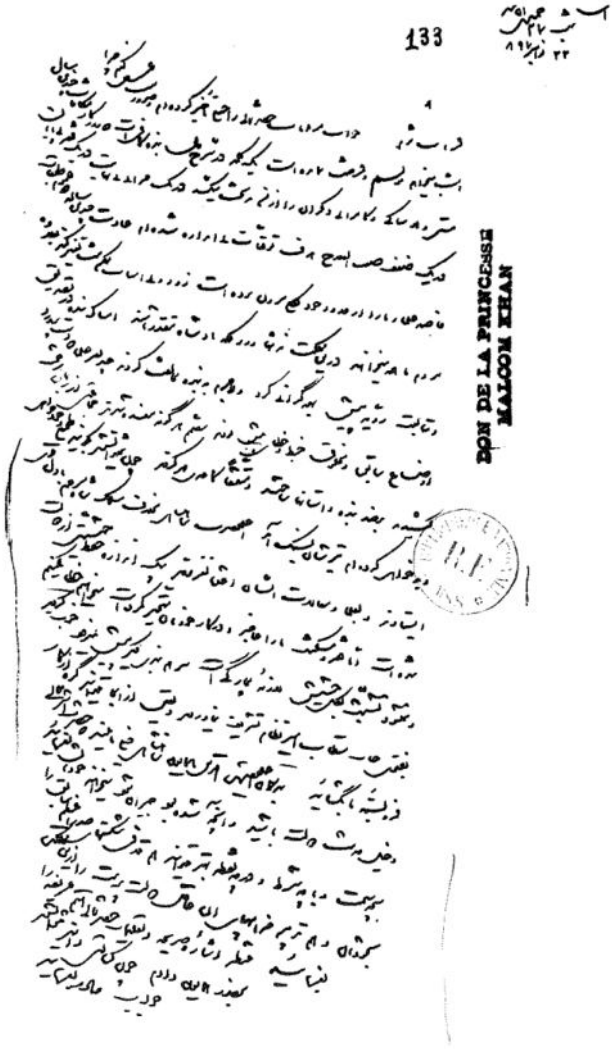
133
DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

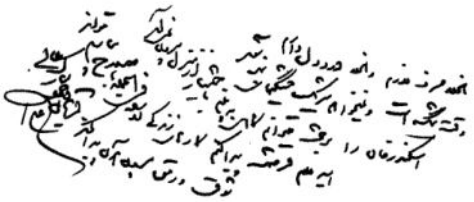

DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

ZON DE LA PHILOSOPHIE
MAZDON TEHRAN

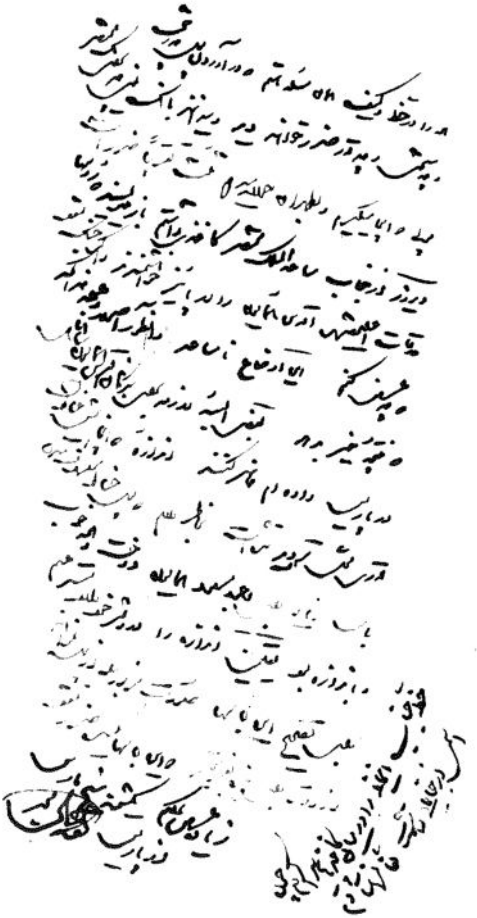

136
DOM LA PRINCESSE
BAYLOON KHAN

137

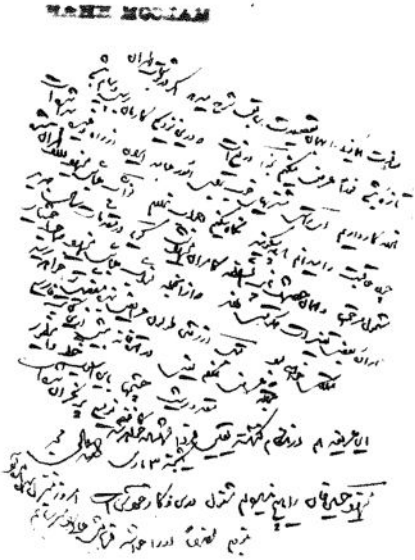

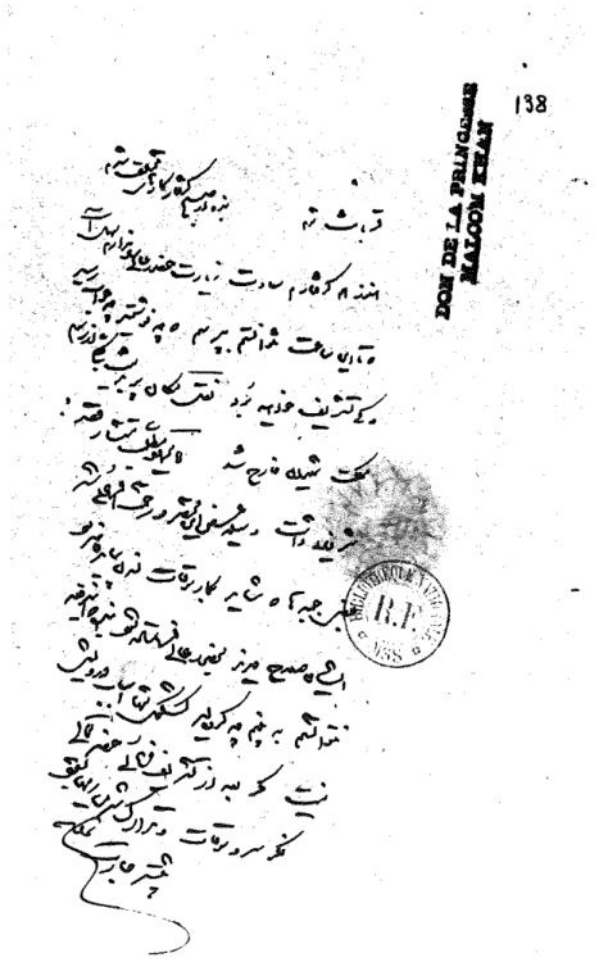
138
DON DE LA PRINCESSE
MAZOON KHAN

MAYOR KHAN
DOC DE LA PRINCESSE

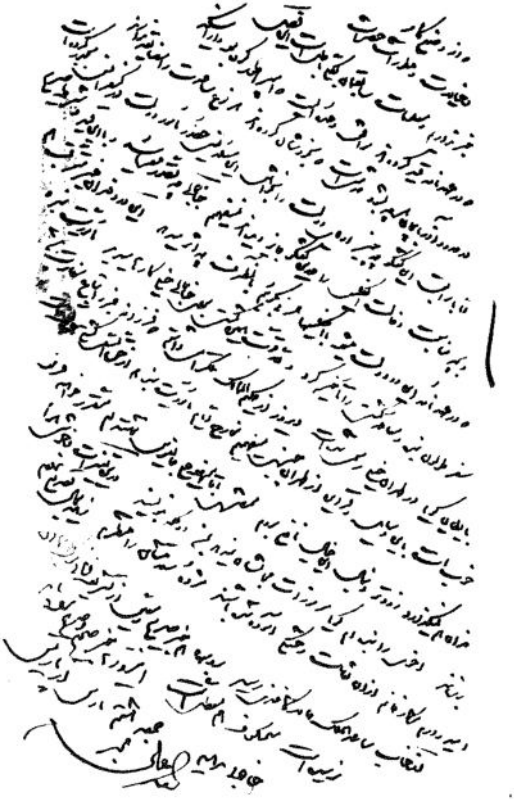

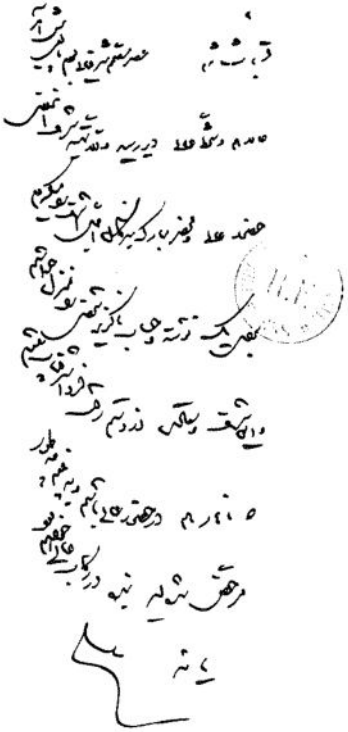

FROM DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

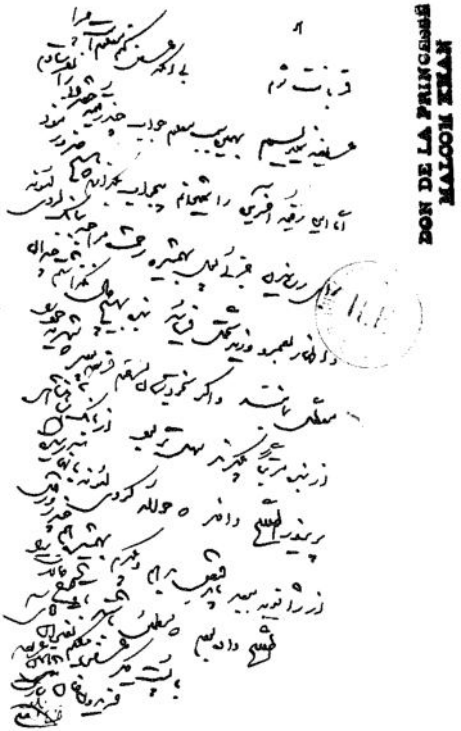
DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

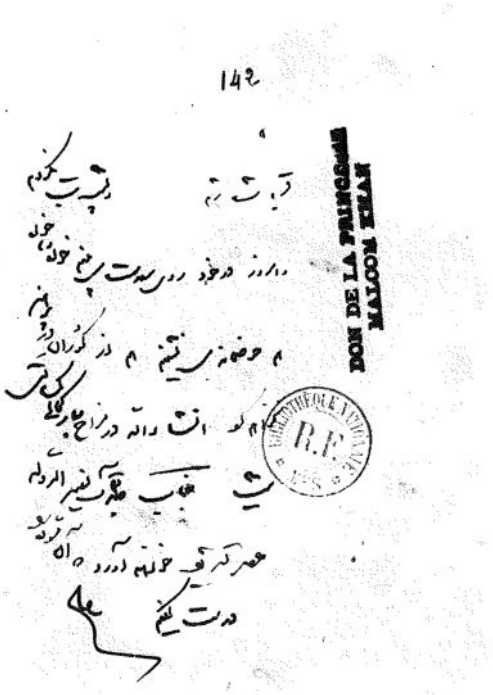
DON DE LA PRINCESSE
MATCOM STAAT
R.F.

MEHDI KOOYAH
BIBLIOTHÈQUE DE L'A. PARI KOOYAH

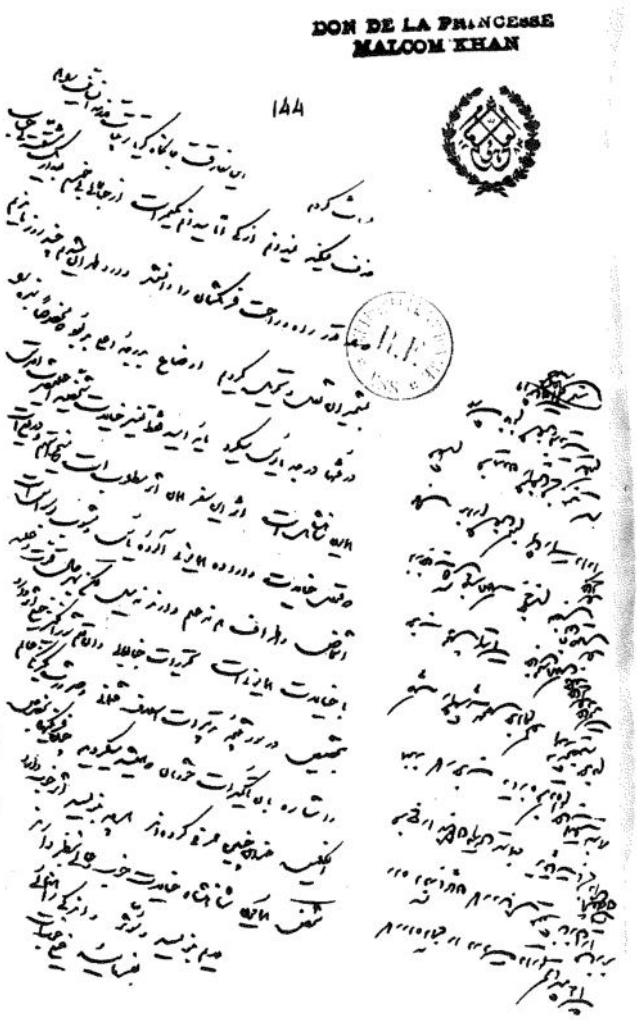
DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN
144

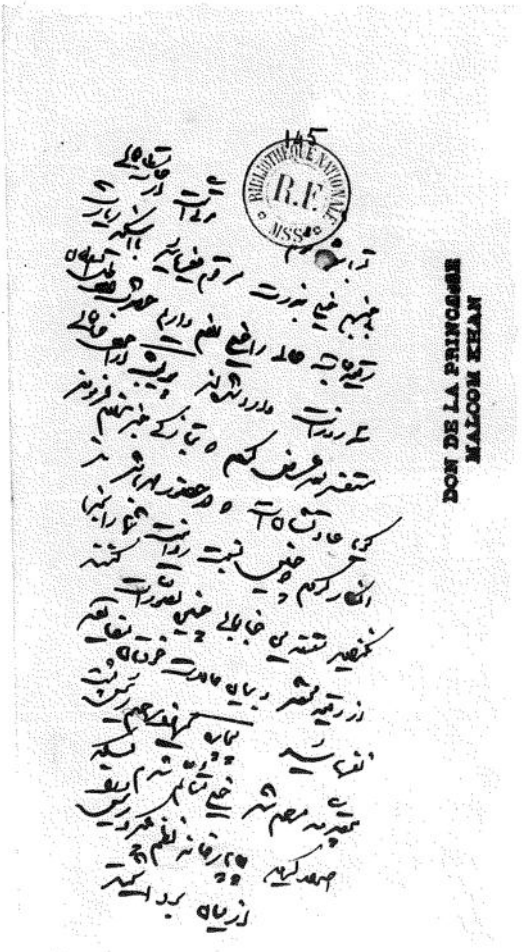
DON DE LA PRINCESSE
MAYAKOM KHAN
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE
R.F.
MSS

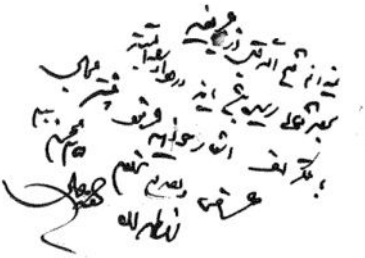

146

DON DE LA PRINCESSE
KALCOM KHAN

BIBLIOTHEQUE NATIONALE
R.F.
USS

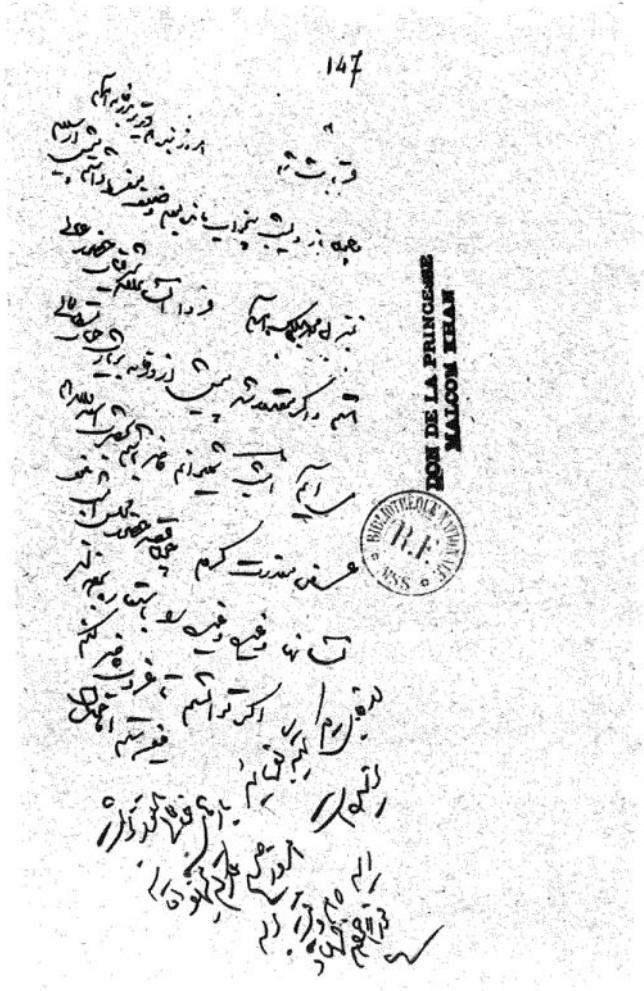
147
DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

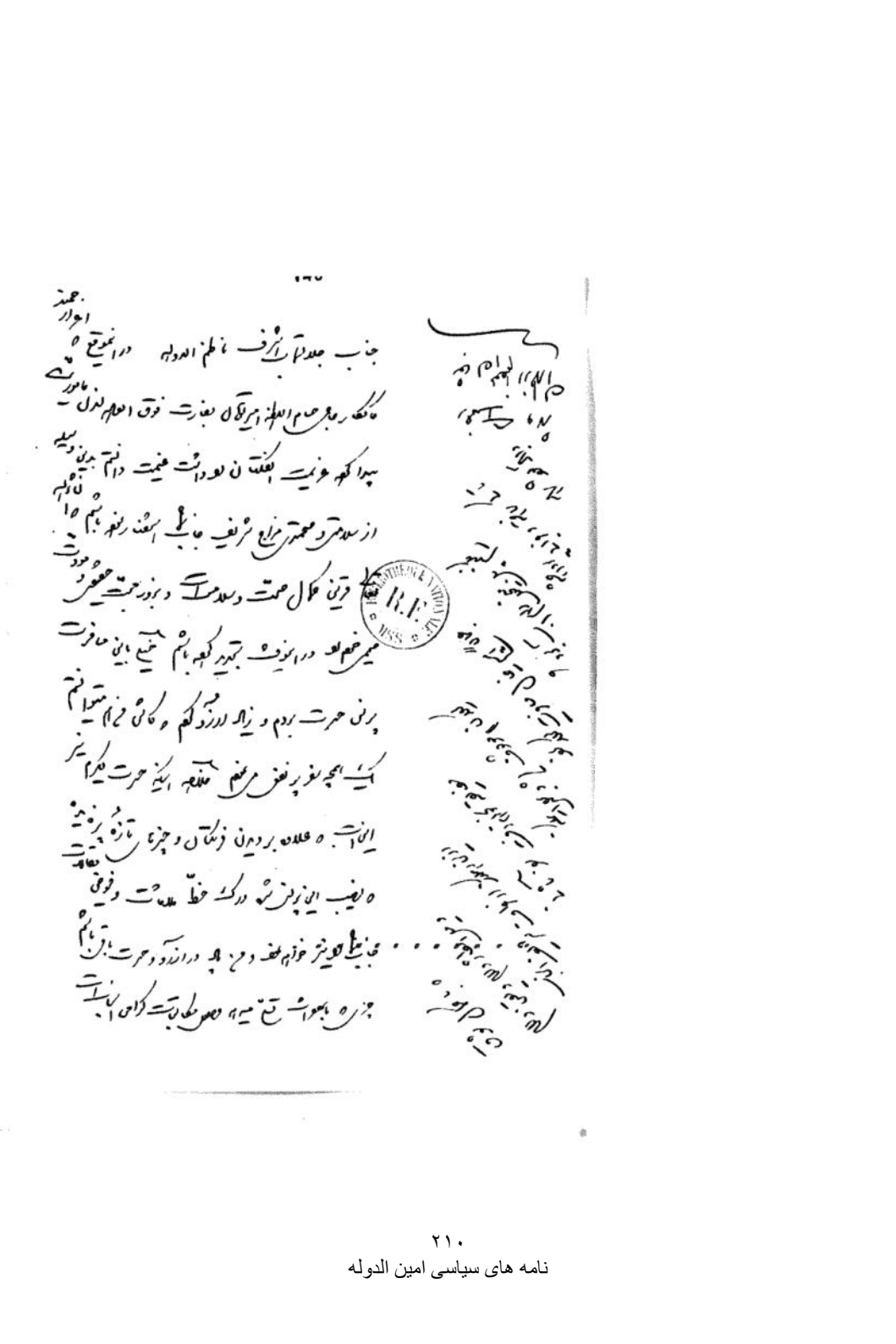

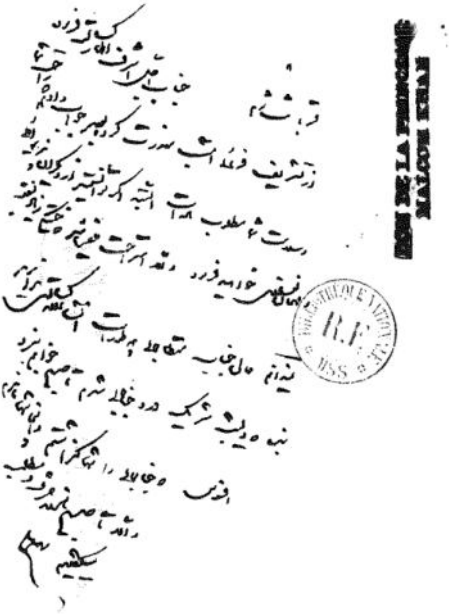

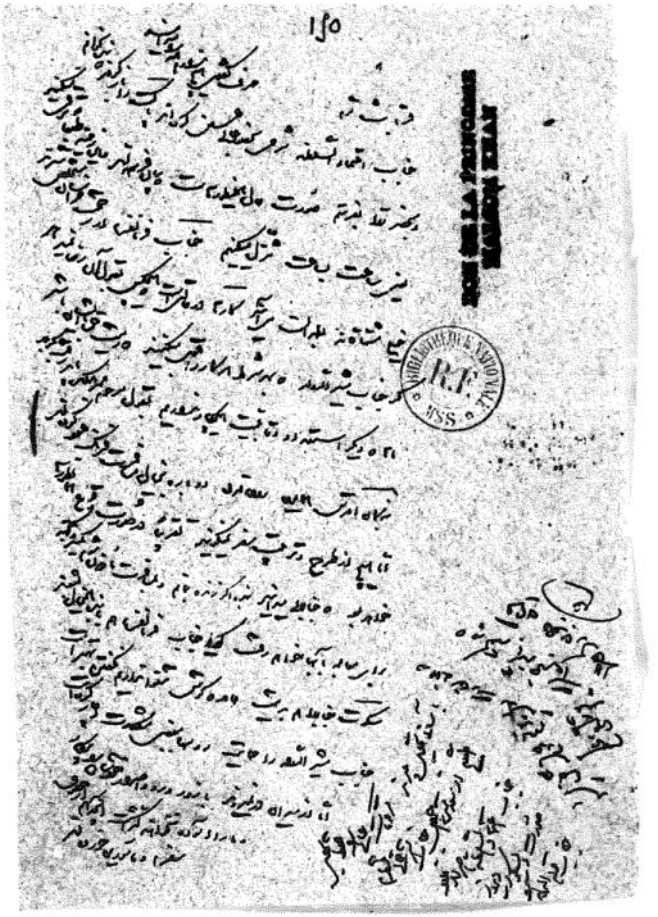

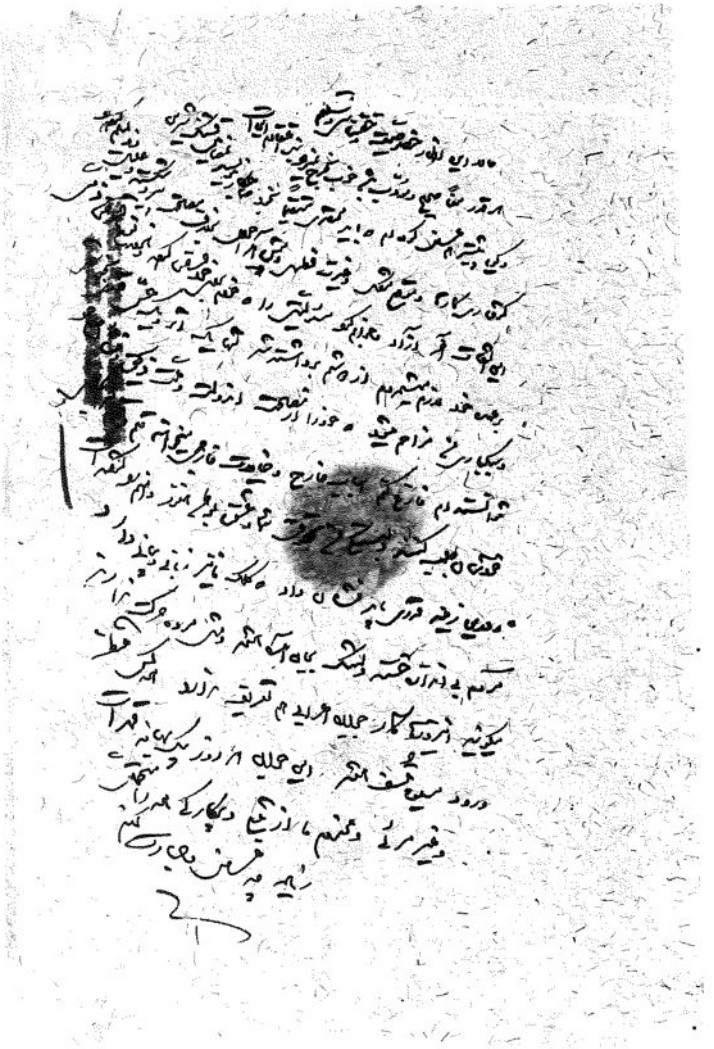

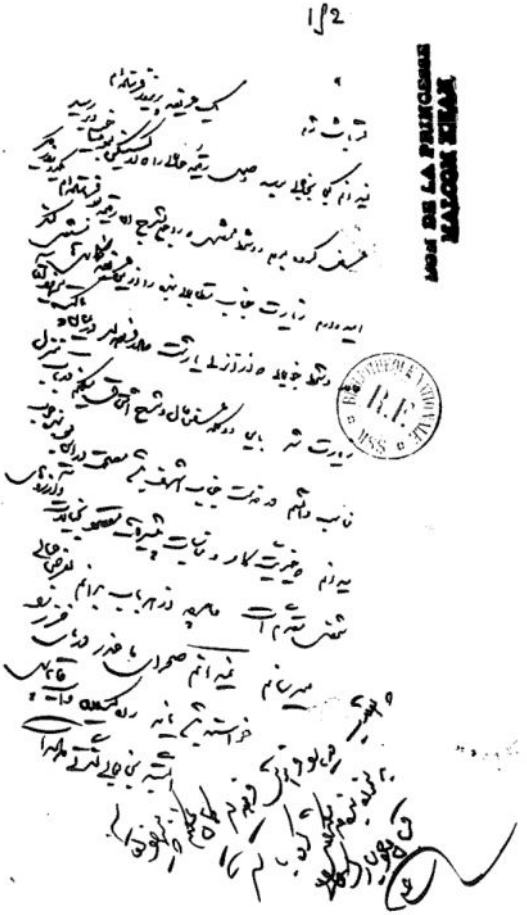
152
MOIS DE LA PRINCESSE
MAJOON KHAN

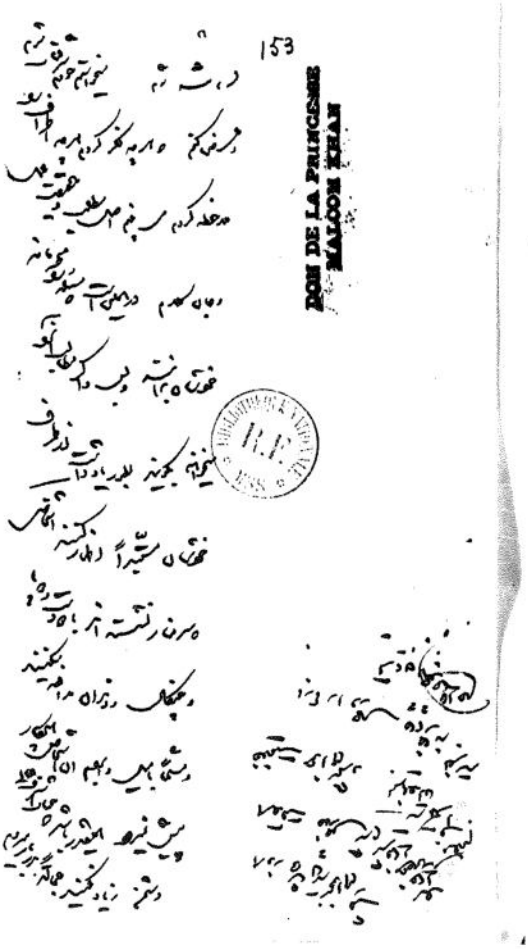
153
ZOM DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

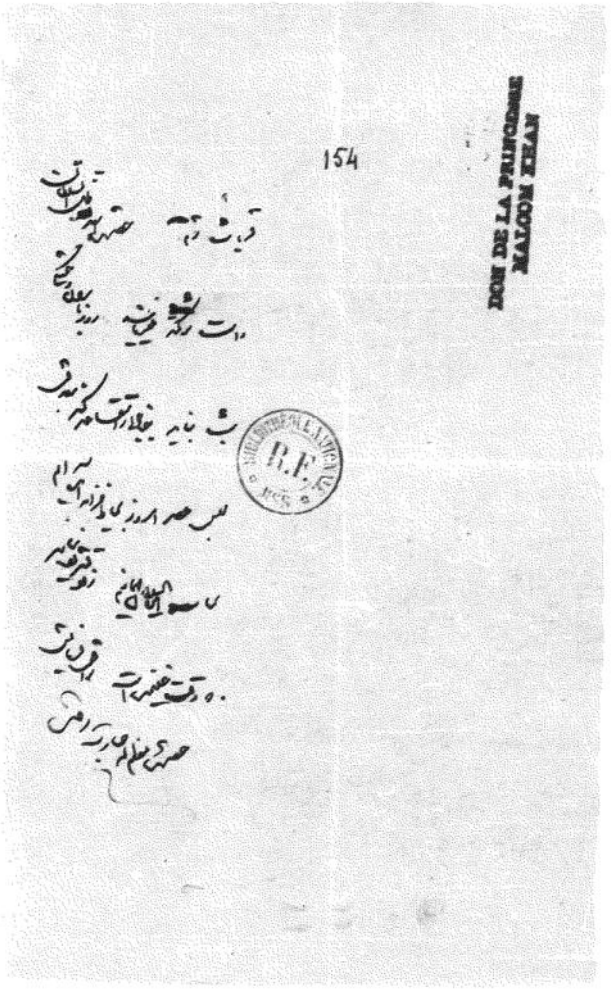
DON DE LA PRINCESSE
MATOUM KHAN
154
B.F.E.

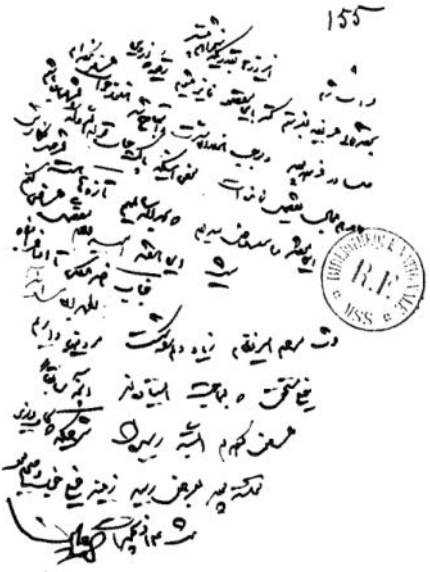

DON DE LA PALLANDRE
MAZOOM KHAN

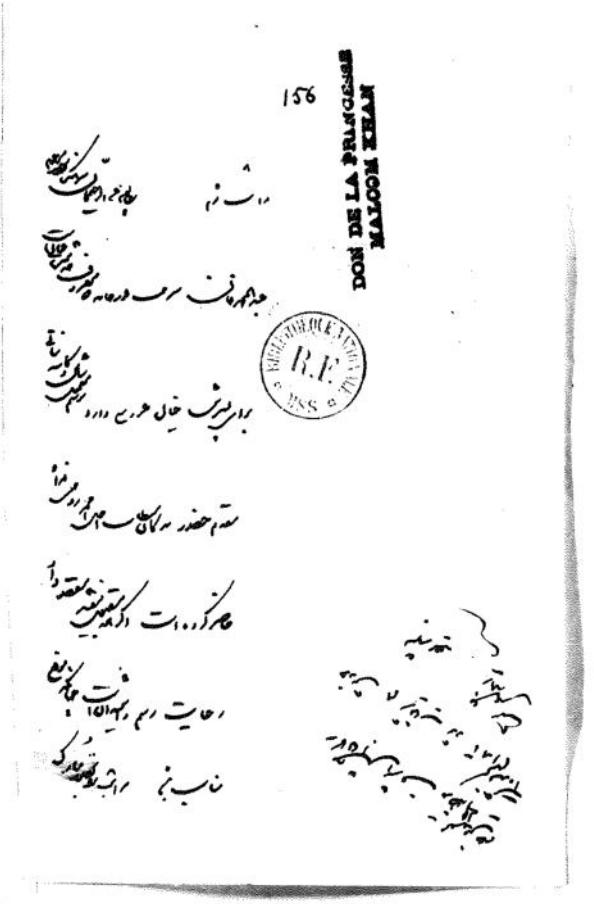
156
DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN
R.F.

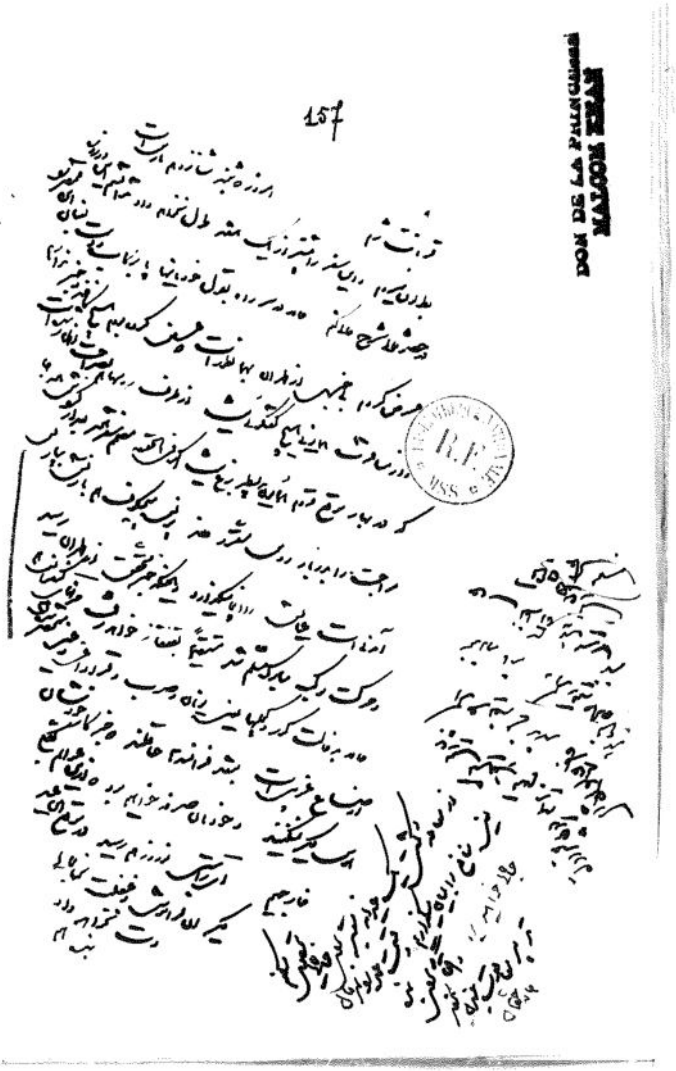
157
DON DE LA PALEOGRAPHIE
MATOOK TEHRAN
R.F.

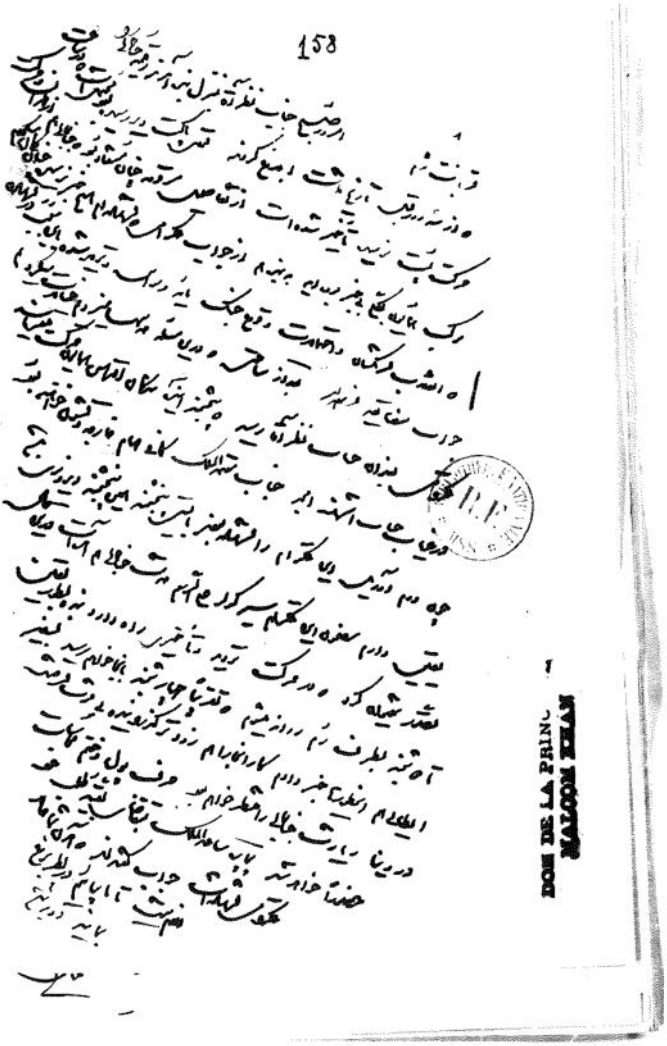
158
DOM DE LA PRINC
MALCOM KHAN

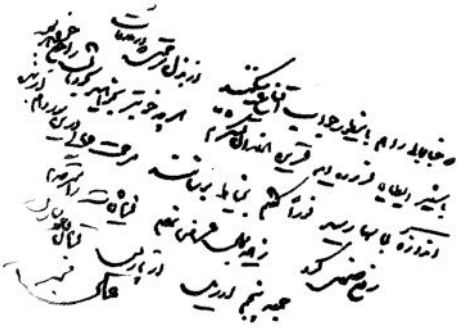

ROI DE LA PERSE
NASSOUR EDDIN

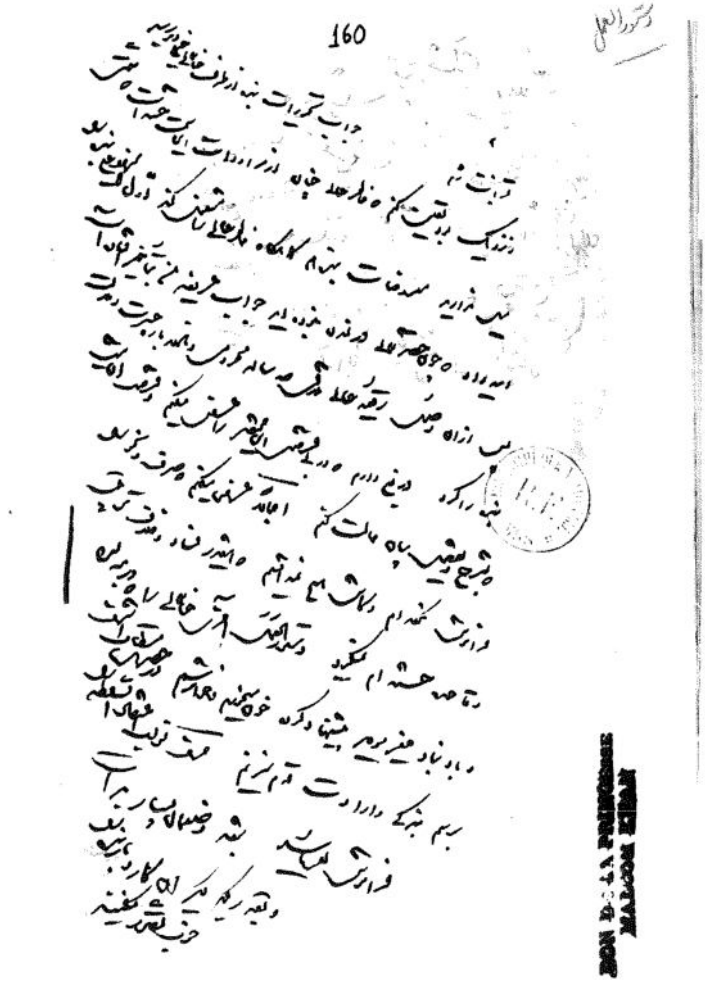

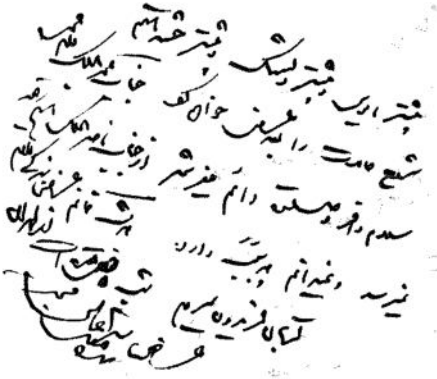

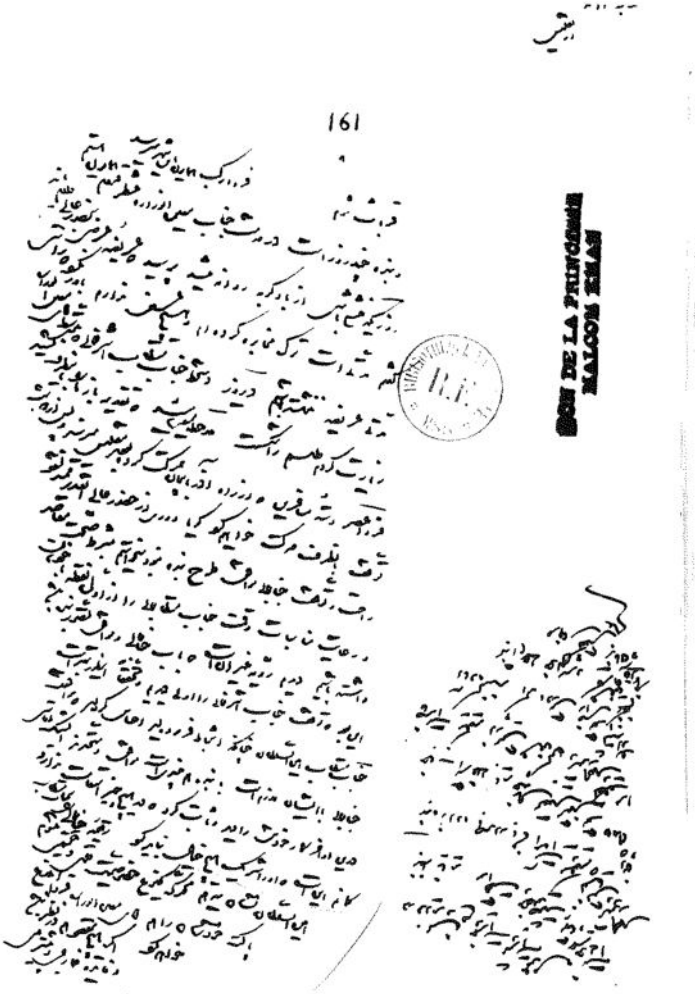
161
DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

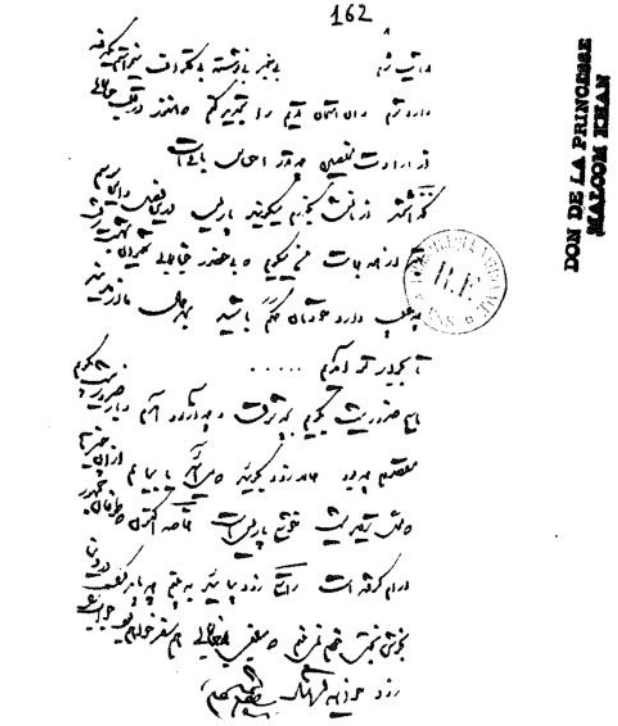

162

DON DE LA PRINCESSE
MAZOOM KHAN

163

BIBLIOTHÈQUE NATIONALE
R.F.
IMPRIMÉS
ASS
BON DE LA PRÉFECTURE
MALCOM KHAN

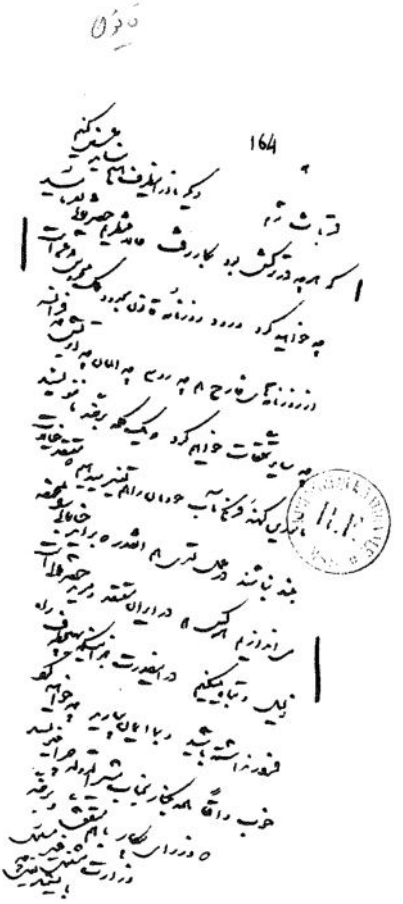

DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

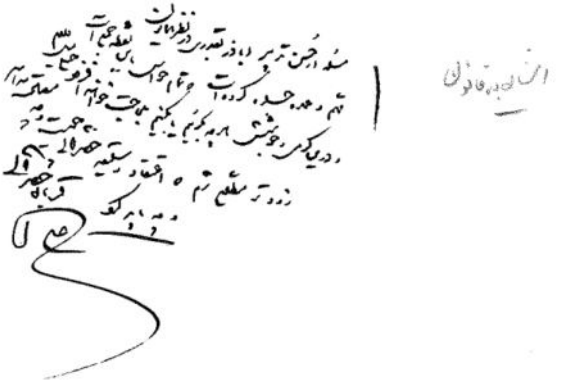

DON DE LA MALCOM SHAH

DON DE LA PRINCESSE
MAZADOR EFFAH

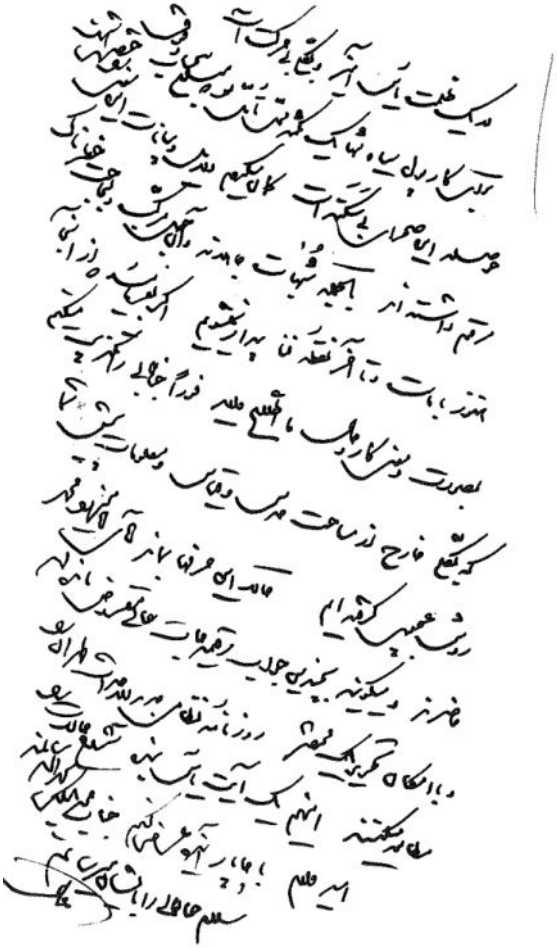

167

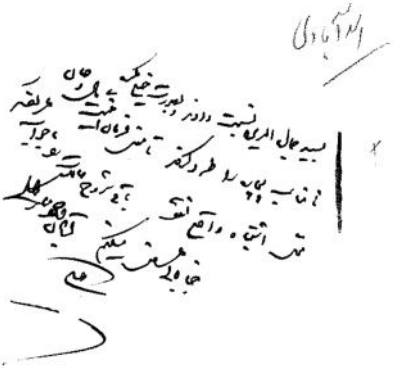

168

DON DE LA PRINCESSE
KAZOOM KHAN

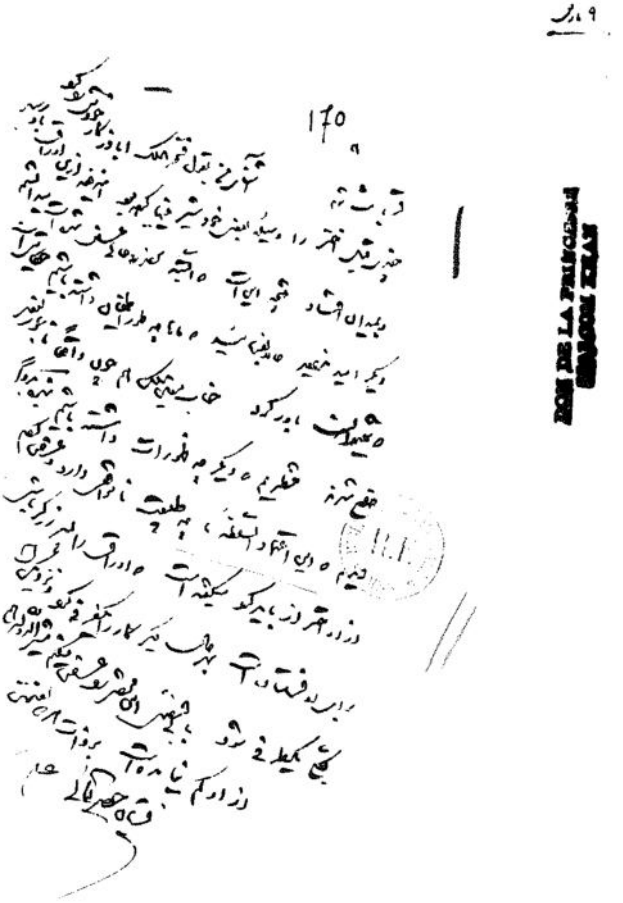

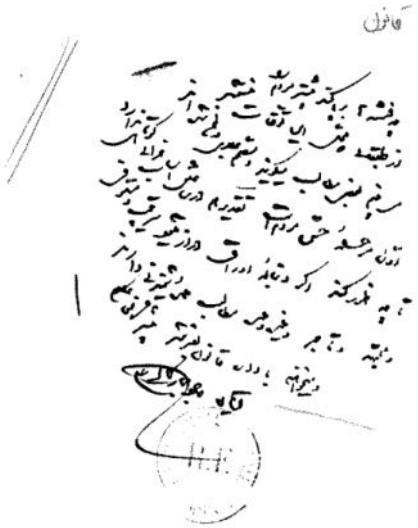

قانون

DON DE LA PRINCESSE
KAJCOU KHAN

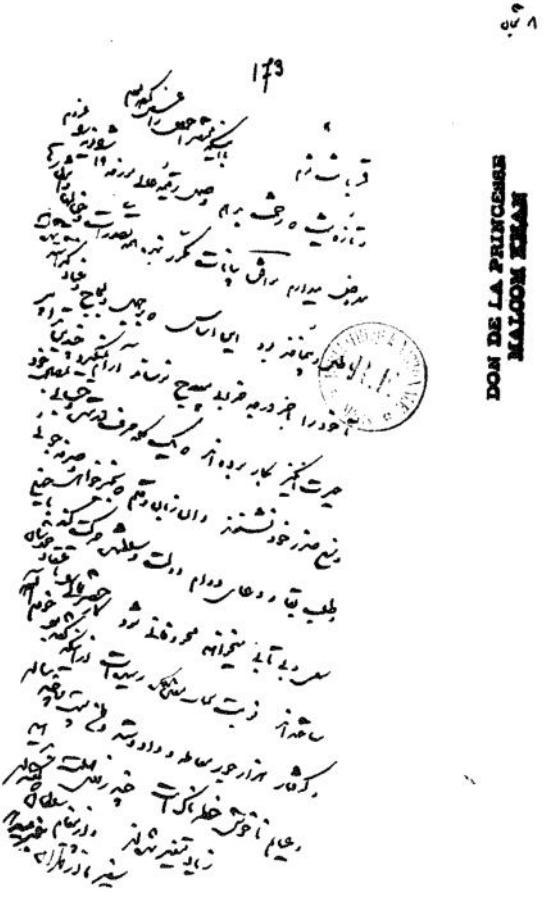
DON DE LA PRINCESSE
MATOOM KHANE

قاذن

DON DE LA PHILOSOPHIE
ANTONIO SERGIO

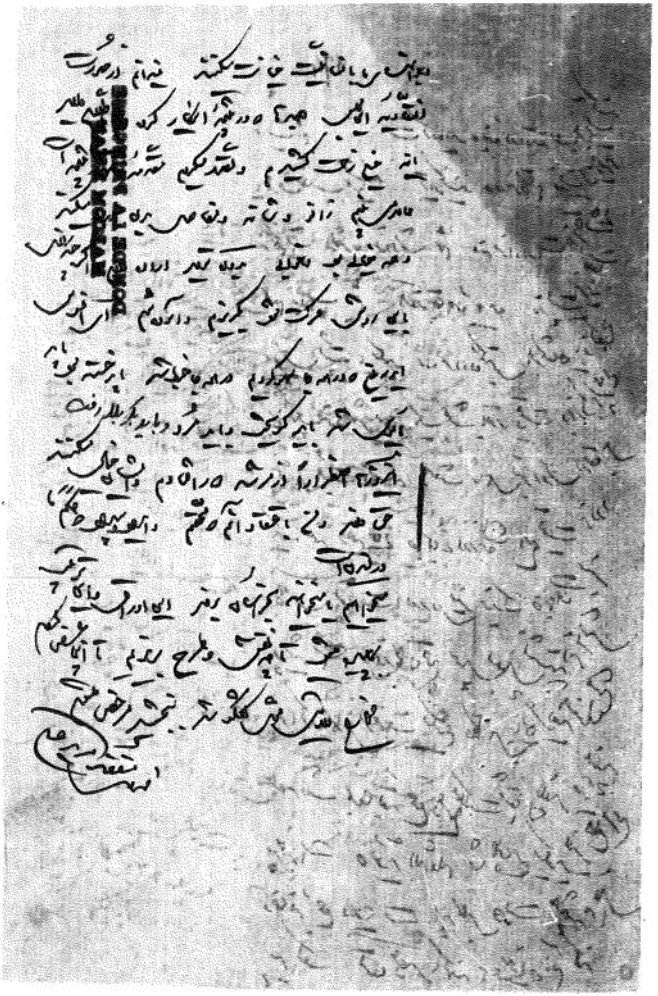

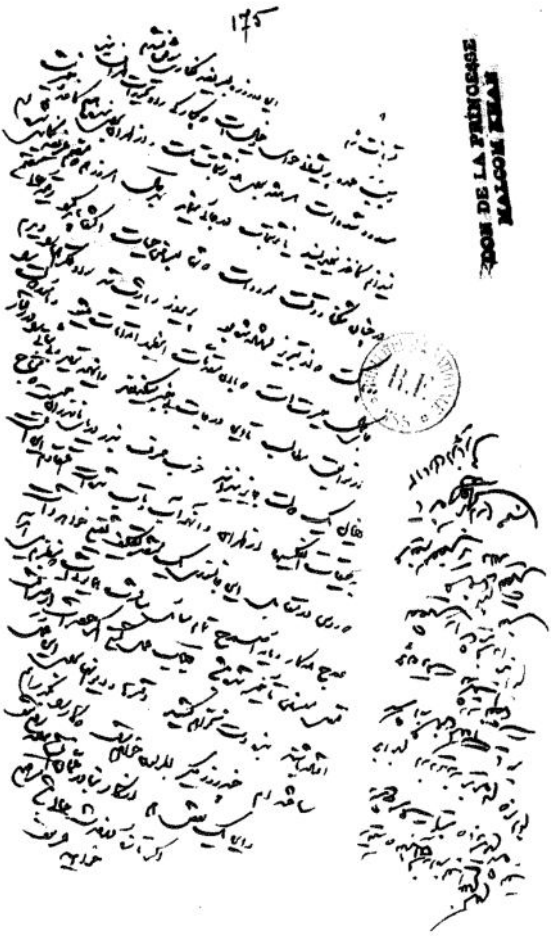
175
ZOOR DE LA PRINCESSE
KAZOOM PERAN

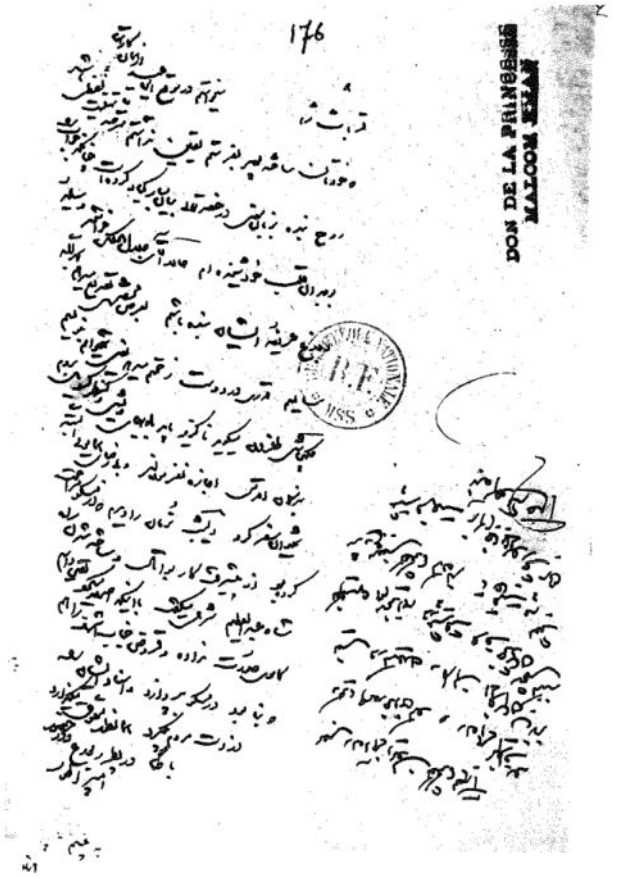
DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN
B.F.
MSS

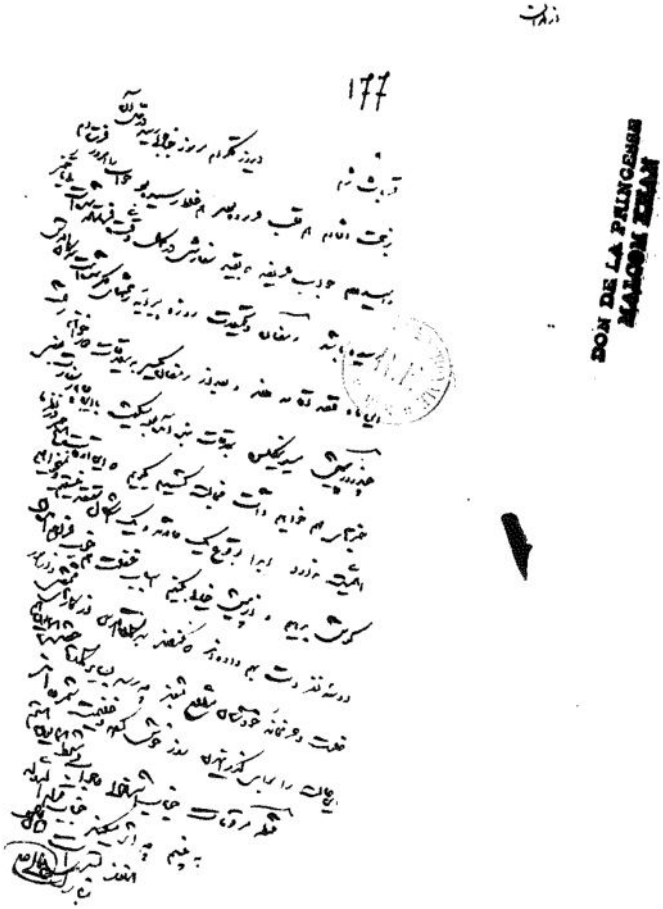
177
DON DE LA PRINCESSE
MAKOM EMAN

قانون

178

DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

BIBLIOTHEQUE NATIONALE
RAPPORT

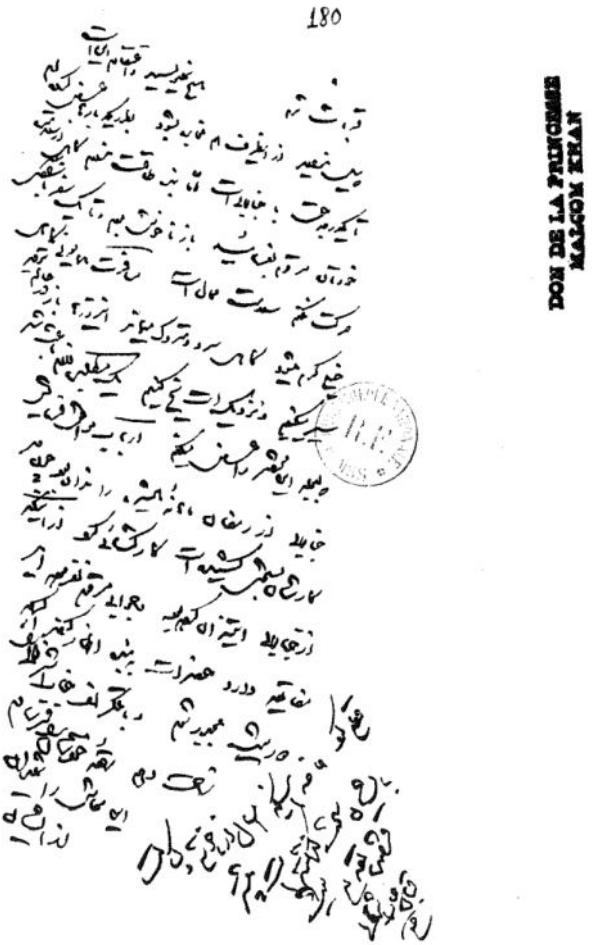
180
DON DE LA PRISONNIER
MASSOM KHAN

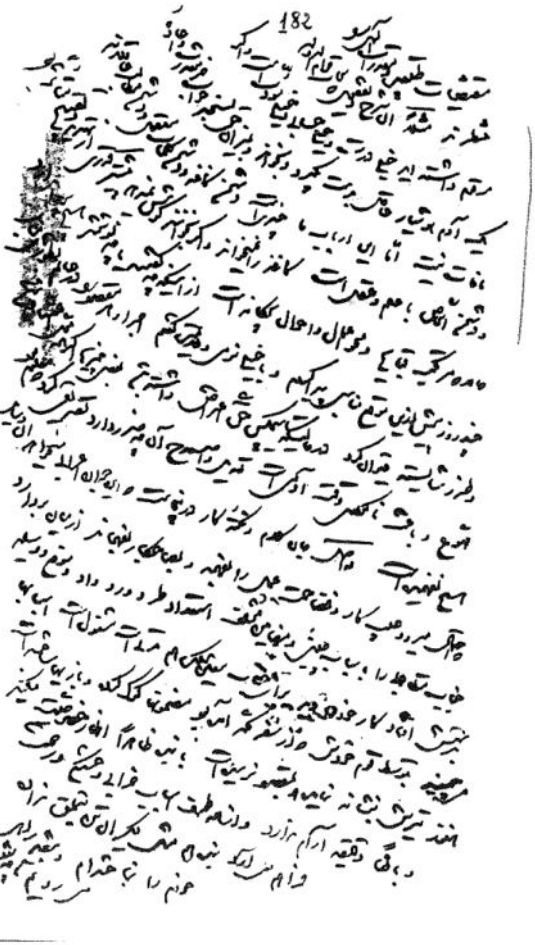

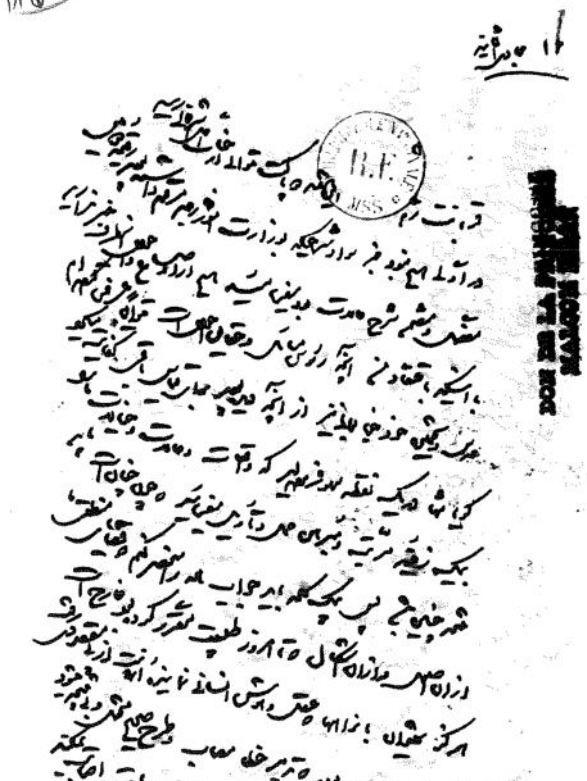

DON DE LA FILMOTECA
MADRID SPAIN

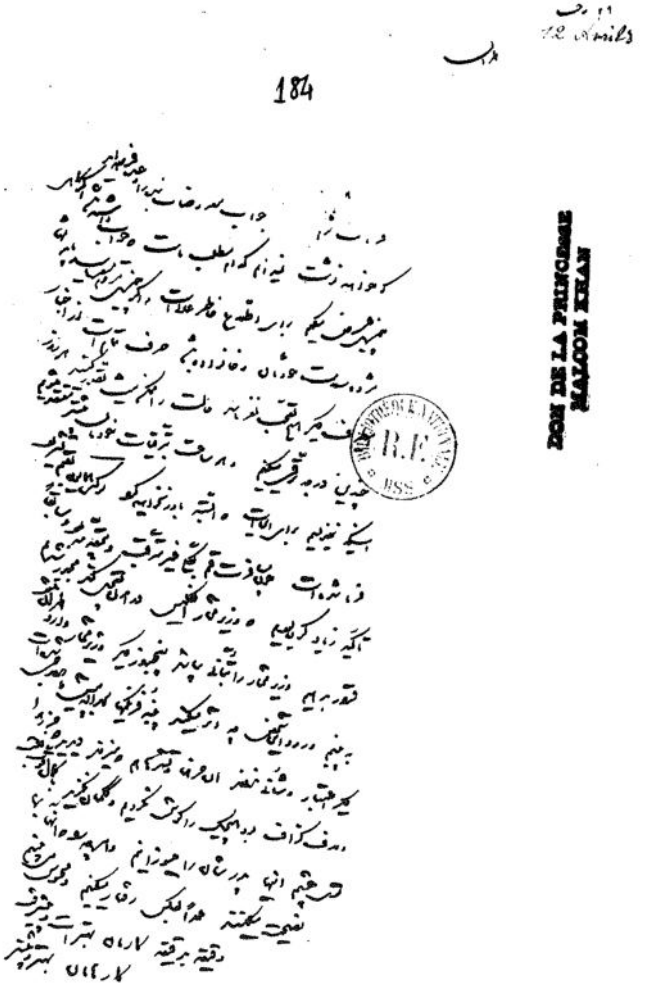
184
DON DE LA PRINCESSE
MAZOUM KHAN
R.F.

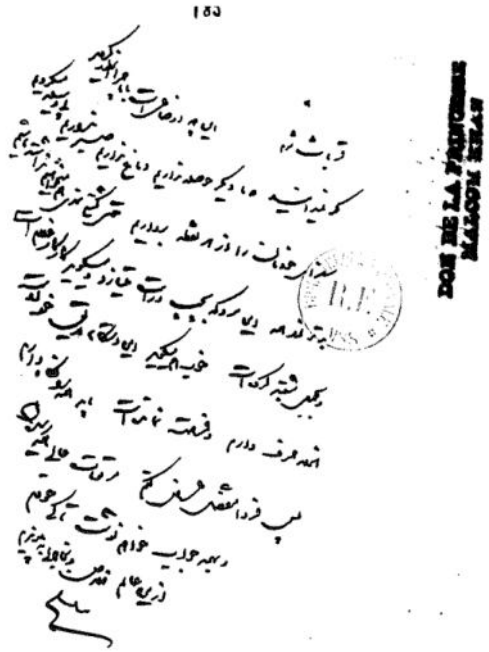
DOR DE LA PRÉFECTURE
NATIONAL STATE

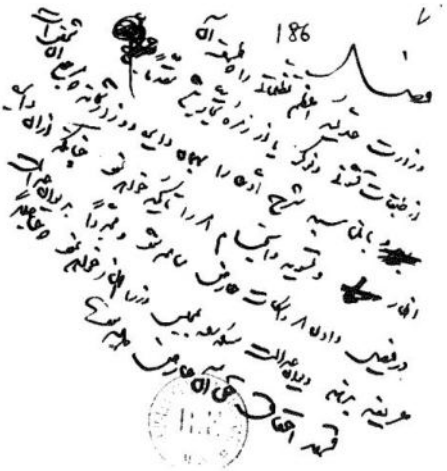

DON DE LA PRINCESSE
MARCOM KHAN

DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

R.F.

۳ جلد سوم

188

DON DE LA PRINCESSE
MAKOOM KHAN

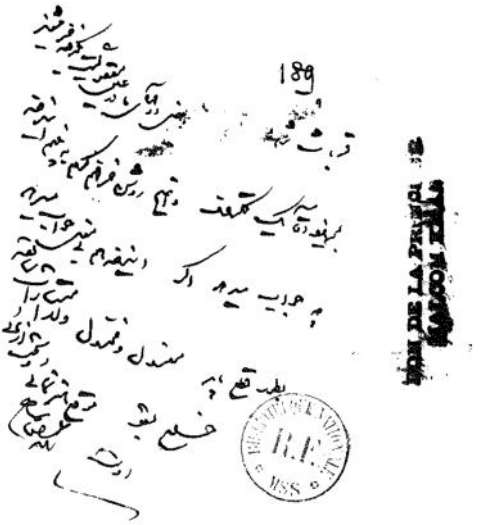

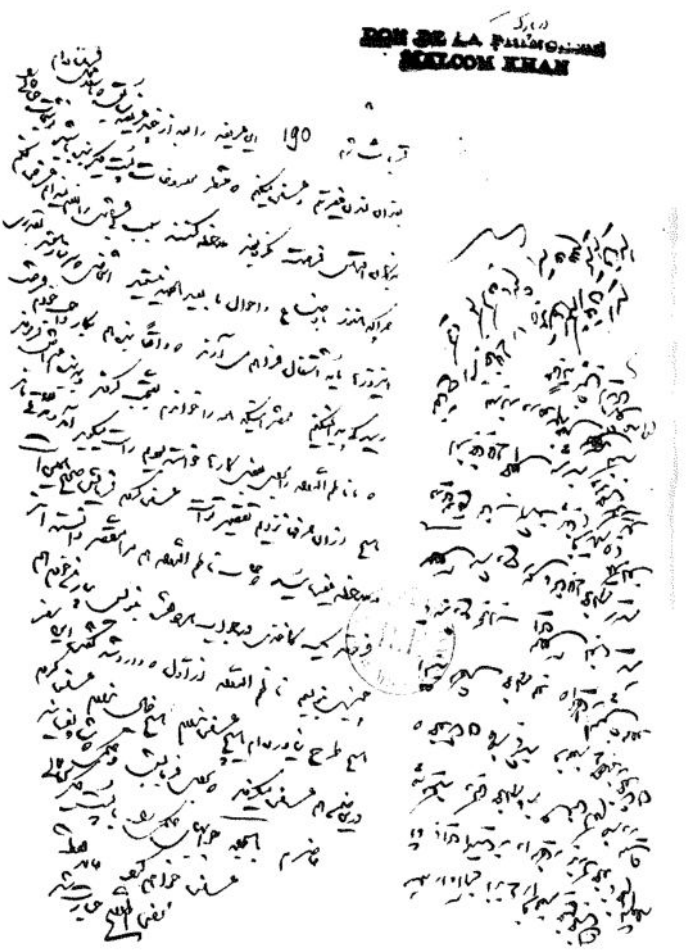
DON DE LA PALMOSINA
SALOOM KHAN

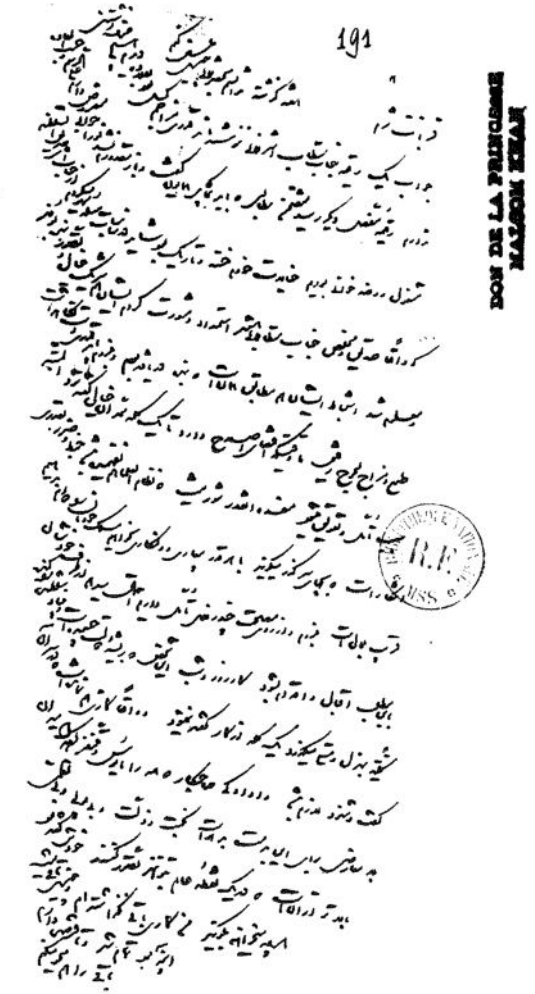

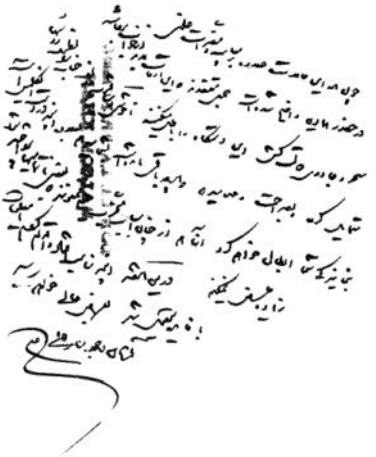

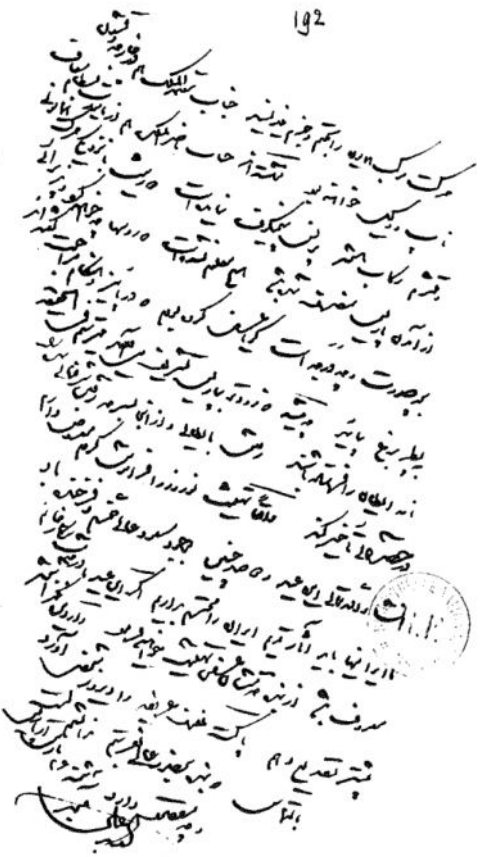

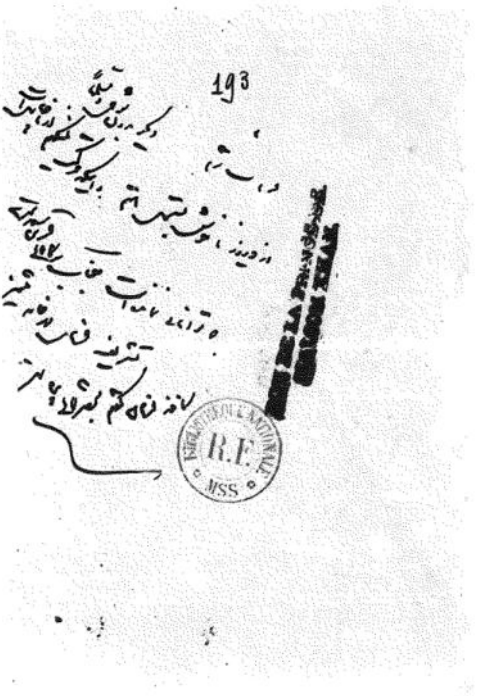
193
R.F.
NSS

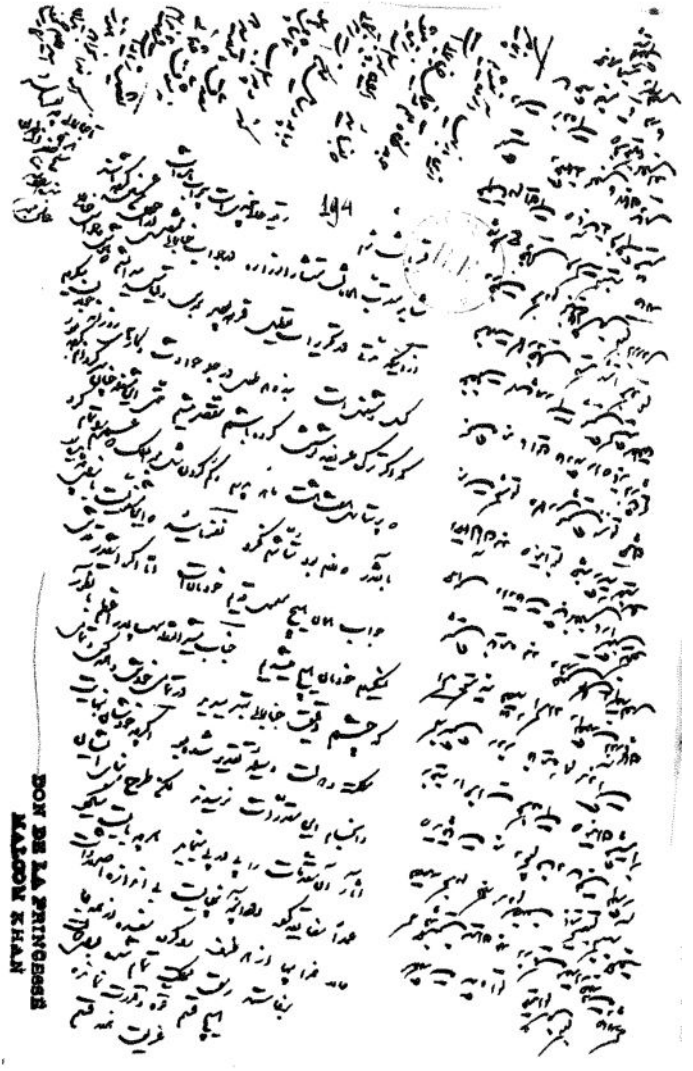
194
BOK DE LA PRINCESSE
KAJOUN KHAN

195
DON DE LA PRINCESSE
MASSOUD KHAN

DON DE LA PRINCESSE
ATEK TOGAN
EKAT

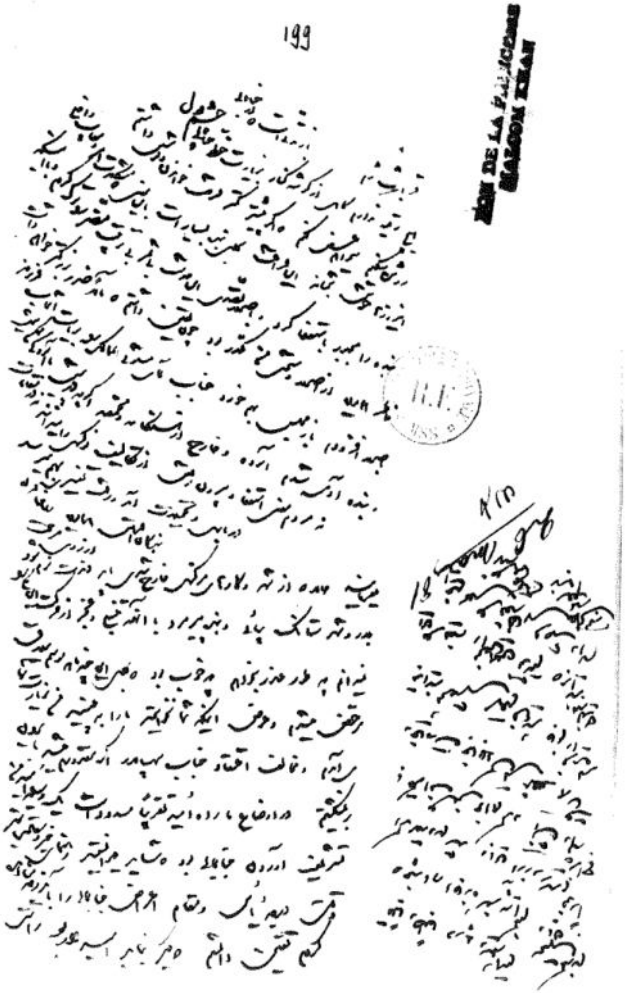

از قم نوشته

DON DE LA PRINCESSE
MARCOM KHAN

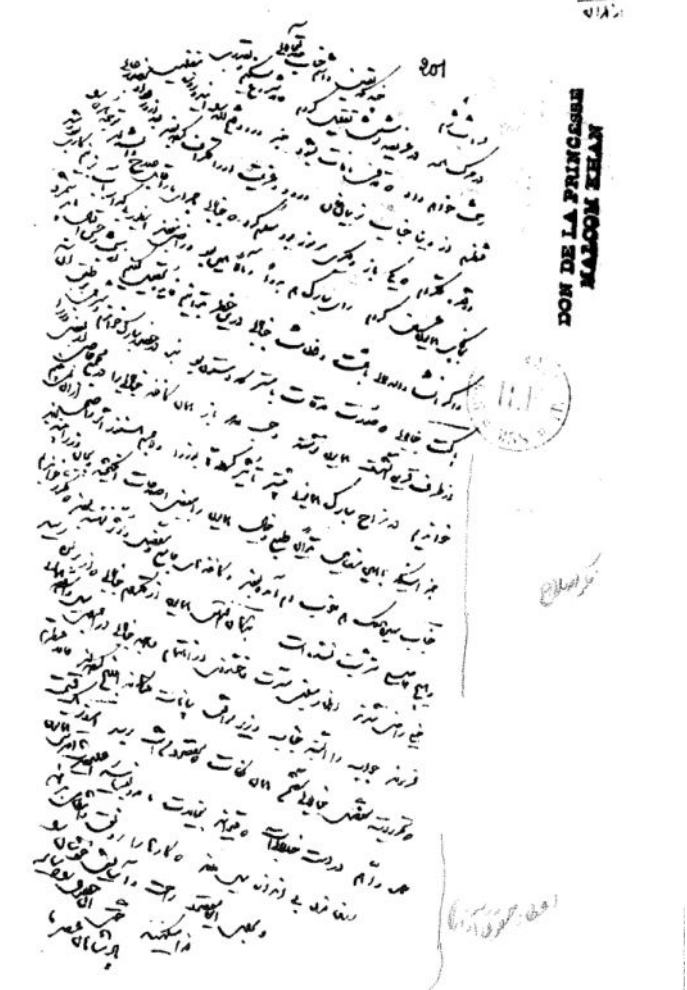
DON DE LA PRINCESSE
MAYLOOM KHAN

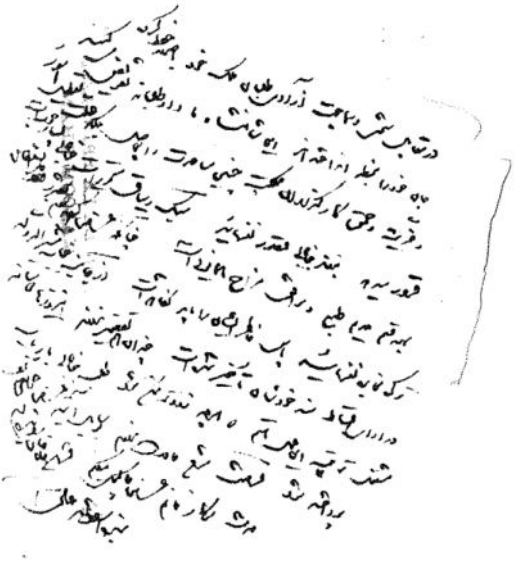

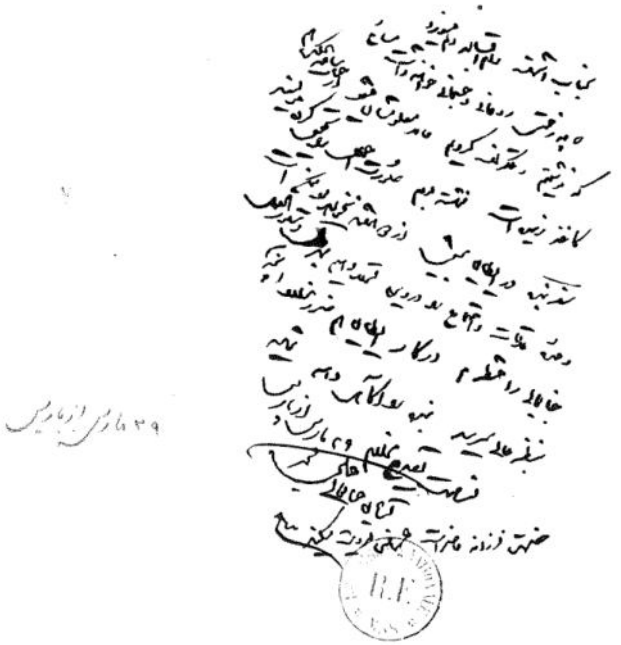

سفر امین الدوله به ایتالیا

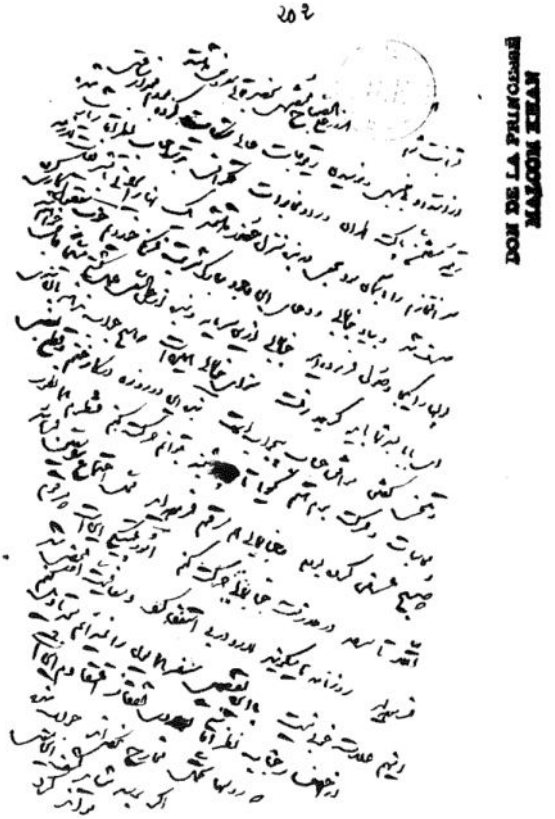

DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

BIBLIOTHEQUE NATIONALE
R.F.
IMPRIMÉS

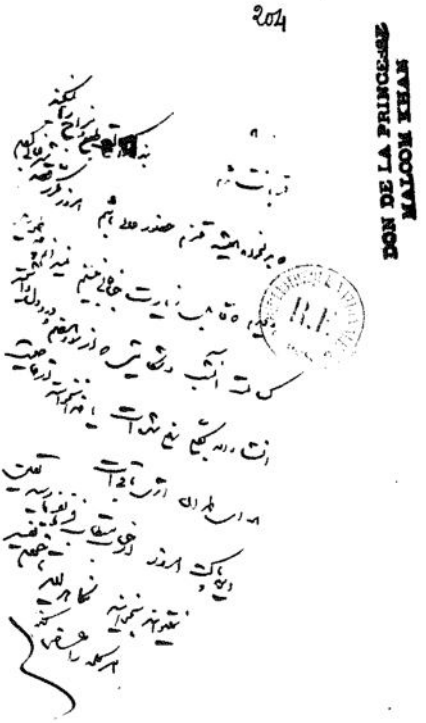
204
DON DE LA PRINCESSE
MALEK MOTAM

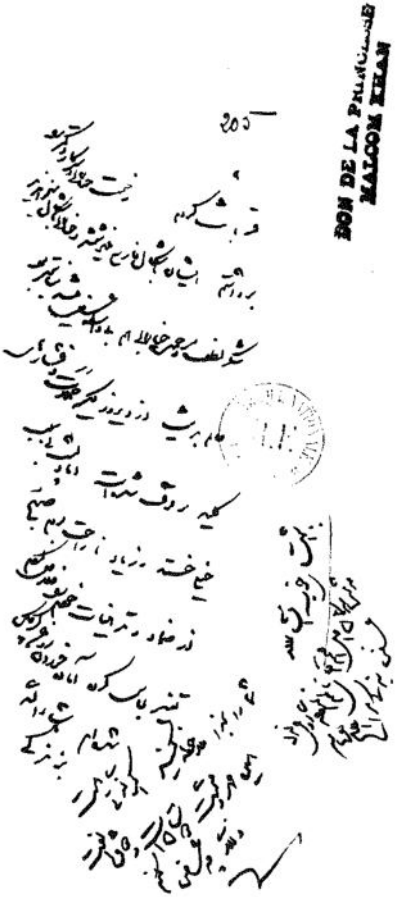
DON DE LA PHILANTHROPIE
MALCOLM KHAN

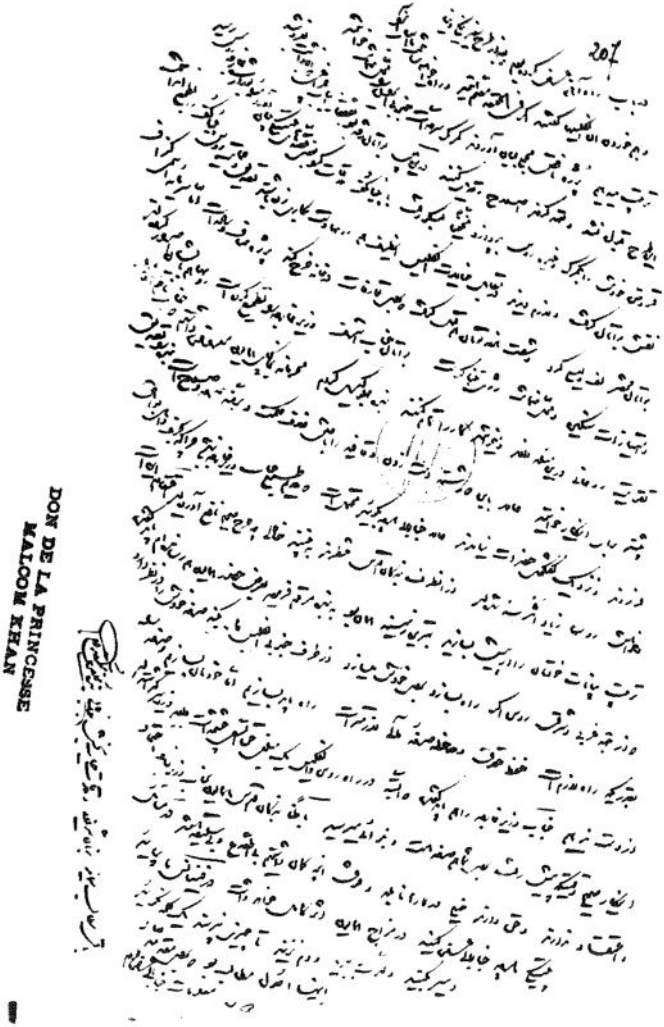

DON DE LA PRINCESSE
MALCOM KHAN

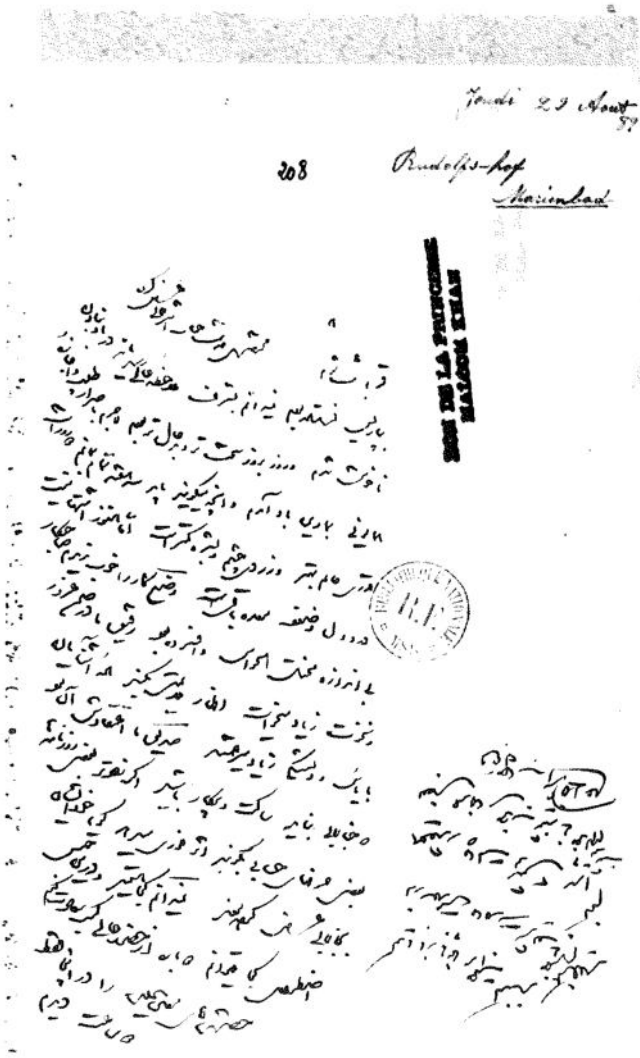
Rudolfs-hof
Marienbad
SOCIÉTÉ DES NATIONS
SECRÉTARIAT

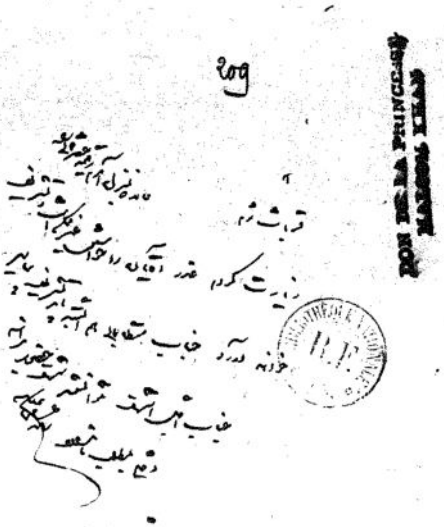
۲۰۹
DON DE LA PRUNCIERE
MATHIEU KHAN

5445
Supplément persan
1997
1
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE
MAISON D'IRAN

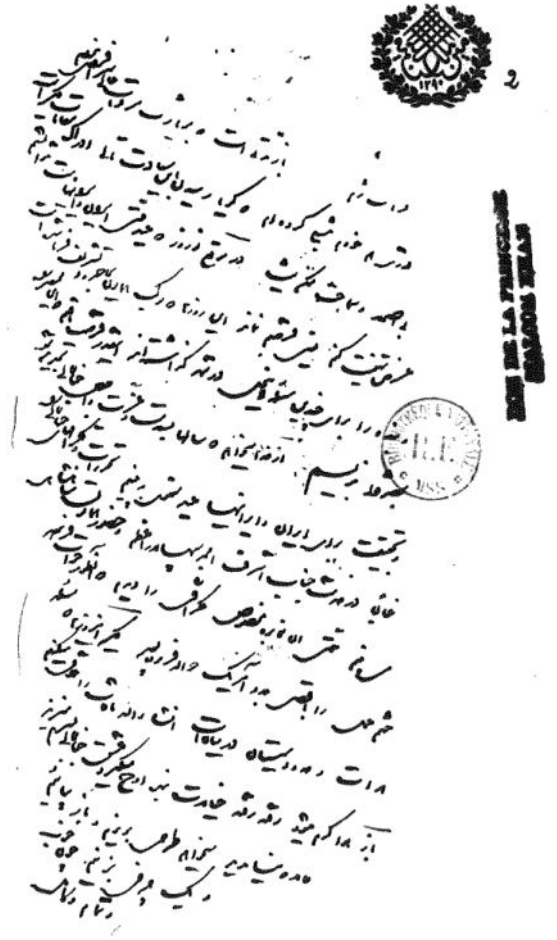

DON DE LA FRANCOPHONIE
MAISON ISLAM

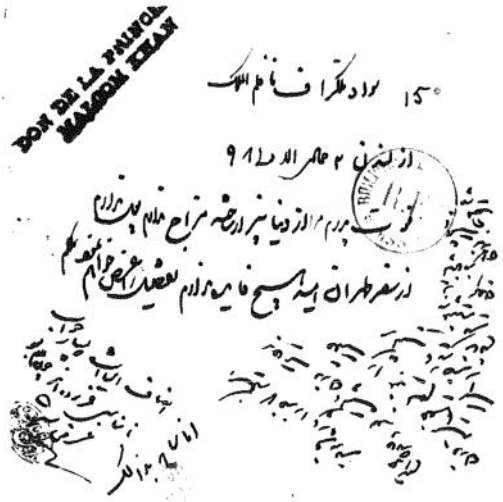
DON DE LA PALENCIA
MAMOON KHAN